NUVELE

Edgar Allan Poe

Nu-ţi pune niciodată capul rămăşag cu diavolul

O poveste cu morală

Con tal que las costumbres de un autor, zice Don Thomas De Las Torres în

precuvîntare la ale sale *Poeme de dragoste, sean puras y castas, importa muy poco*

que no sean igualmente severas sus obras -însemnînd pe limba noastră că, atîta

vreme cît morala unui autor e fără cusur, n-are importanţă care-i morala cărţilor sale.

Bănuim că Don Thomas zace acum în Purgatoriu din pricina afirmaţiei sale. Din

punctul de vedere al justiţiei poetice ar fi într-adevăr un lucru cît se poate de deştept

să fie ţinut acolo pînă ce *Poemele de dragoste* se vor fi vîndut din librării sau vor fi

fost depozitate la arhivă, din lipsă de cititori. Orice operă de ficţiune *ar trebui să aibă*

o morală; fapt cu totul remarcabil, criticii au descoperit că fiecare *are* una. Nu de

mult, Philip Melancthon a scris un comentariu pe marginea *Batrachomiomahiei,*

dovedind că intenţia poetului era aceea de a sădi în sufletele oamenilor repulsia faţă

de răzmeriţă. Mergînd un pas mai departe, Pierre La Seine a arătat că intenţia lui era

aceea de a recomanda tinerilor cumpătare la mîncare şi băutură. Aidoma şi Jacobus

Hugo s-a mulţumit să constate că prin Euenis Homer avea în vedere pe Jean Calvin,

prin Antinou pe Martin Luther, prin lotofagi pe protestanţi în general, iar prin harpii

pe olandezi. Scoliaştii noştri moderni nu sînt cu nimic mai prejos în ce priveşte

perspicacitatea, căci aceşti indivizi demonstrează existenţa unui înţeles ascuns în

Antediluvienii, a unei parabole în *Powhatan,* a unor vederi revoluţionare în *Cocoşul*

Robin şi a transcendentalismului în *Degeţel.* Pe scurt, s-a dovedit că nici un om nu se

aşazâ la masa de scris fără un plan foarte amănunţit. în general, asta îi scuteşte pe

autori de o serie de necazuri. Unui romancier, de pildă, nu trebuie să-i pese de morala

sa. Ea este acolo - adică undeva, încît morala şi criticii pot să-şi vadă de treabă. Cînd

se va ivi prilejul nimerit, tot ce-a vrut şi tot ce n-a vrut să spună acel gentleman va fi

scos la lumină de *Cadranul* sau de *Gazeta de Mâine,* împreună cu tot ce-ar fi trebuit

să spună, precum şi cu restul pe care bineînţeles că a vrut să-l spună, astfel încît în

final toate se vor lămuri pe deplin.

Aşadar, învinuirea ce mi se aduce de către unii ignoranţi cum că n-aş fi scris

niciodată o povestire morală sau, mai precis, o povestire cu morală, e lipsită de orice

bază serioasă. Nu ei sînt criticii chemaţi să mă-nţeleagă şi să-mi *dezvolte* morala: iată

secretul! În curînd *Pisălogul Nordamerican* - gazetă trimestrială - îi va face să se

ruşineze de prostia lor. Dar pînă atunci, ca să întîrzii un pic execuţia şi să îndulcesc

acuzaţiile împotriva mea, vă ofer această istorioară tristă, istorioară a cărei

peremptorie morală nu poate fi pusă la îndoială, căci pînă şi un alergător ar putea citi

majusculele care compun subtitlul povestirii. Ar trebui să mi se recunoască

paternitatea acestui aranjament, mult mai inteligent decît cel al lui La Fontaine sau al

altora care amînă pînă în ultima clipă impresia generală pentru ca să o introducă apoi

pe furiş la sfîrşitul fabulei. *Defuncţi injuria ne afficiatur* era una din Legile celor

douăsprezece » table, iar *De mortuis nil nisi bonum o* excelentă poruncă, chiar dacă

morţii în chestiune nu erau decît nişte coate-goale. Intenţia mea, prin urmare, nu-i

aceea de a-l ponegri pe Fifirone Afurisitu', defunctul meu amic. El a fost un cîine

amărît, este adevărat, şi a avut parte într-adevăr de o moarte cîinească, dar n-ar trebui

să-l ocărîm pentru viciile sale, căci ele proveneau dintr-un defect al maică-sii.

Aceasta îşi dăduse întreaga silinţă să-l ciomăgească de cînd era mititel, fiindcă în

mintea ei deşteaptă îndatoririle erau socotite întotdeauna drept plăceri, iar copiii,

precum cotletele sau măslinii Greciei moderne, cu bătaia devin invariabil mai buni.

Dar biata femeie avu ghinionul să fie stîngace, şi decît să-l altoiască pe copil un

stîngaci, ar face mai bine să-i dea pace. Universul se roteşte de la dreapta la stînga,

aşadar nu se cade să aghesmuieşti pruncul de la stînga la dreapta. Dacă fiece pălitură

din direcţia cea bună sloboade cîte un beteşug, urmează că fiece scatoalcă din cealaltă

direcţie vîră în el un oarecare procent de răutate. Fusesem adesea martor la pedepsele

lui Fifirone, şi chiar după felul cum dădea din picioare îmi puteam da seama că pe zi

ce trecea îi mergea tot mai rău. în cele din urmă am constatat cu lacrimi în ochi că în

privinţa ştrengarului nu mai era nici o speranţă şi într-o bună zi, după o chelfă-neală

soră cu moartea, al cărei singur efect fu acela că obrazul i se înnegrise ca la un

negrotei şi că-l apucară pandaliile, nemaiputînd răbda, am căzut de-ndată în genunchi

şi cu glas tînguitor i-am profeţit ruina. Adevărul e că aplecarea lui spre viciu era

fantastic de precoce. La cinci luni se înfuria atît de tare încît îi pierea glasul. La şase

luni l-am surprins cum rodea un pachet de cărţi de joc. La şapte luni adesea înşfăca

fetiţele şi le săruta. La opt luni refuza categoric să-şi pună semnătura pe angajamentul

de abstinenţă. Samavolnicia lui lua cu fiece lună proporţii tot mai mari, încît la

sfîrşitul primului său an de viaţă insistă să poarte *mustăţi*; ba mai rău, prinse obiceiul

să înjure, să blesteme şi să facă pariuri.

Acest din urmă năravv, din cale-afară de vulgar, împlini în cele din urmă, cum

prevăzusem, ruina lui Fifirone Afurisitu'. Viciul cu pricina „creştea şi se întărea pe

măsură ce creştea şi se întărea şi dînsul", pentru ca în ziua în care deveni bărbat să nu

mai poată rosti o singură propoziţie fără s-o împăneze cu propuneri de prinsoare. Nu

c-ar fi clocit în mintea lui gîndul de-a face rămăşag de-adevăratelea. Nici pomeneală !

Voi fi cinstit faţă de prietenul meu şi voi zice că mai curînd ar fi preferat să clocească

ouă. Pentru el toată treaba nu era decît o vorbă goală şi nimic mai mult, expresiile

sale în legătură cu acest subiect neavînd nici un înţeles. Nu erau decît nişte amărîte de

expletive - cuvinte imaginare menite doar să-i rotunjească propoziţia.

Cînd spunea: — Punem pariu? nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-l ia în

serios. Dar eu nu mă puteam abţine să nu socot că era de datoria mea să-l pun la

punct. Năravul lui era imoral, şi i-am spus-o răspicat. Era vulgar, şi l-am rugat să mă

creadă. Era condamnat de societate, aici nu spuneam decît adevărul. Era interzis

printr-un decret al Congresului, aici n-aveam nici cea mai mică intenţie de a-l minţi.

Am protestat, dar fără folos. I-am explicat în zadar. Am stăruit, el zîmbea. L-am

implorat, el rîdea. Am predicat, el rînjea. L-am ameninţat, el înjura. L-am lovit, el a

chemat poliţia. L-am tras de nas, el l-a suflat şi s-a oferit să-şi pună capul rămăşag cu

diavolul că nu voi mai încerca niciodată acest experiment. Sărăcia era un alt viciu pe

care ciudatul defect fizic al mamei lui Afurisitu' i-l transmisese fiului ei. Acesta era

îngrozitor de sărac, de bună seamă pricina pentru care expletivele din pariurile sale

rareori atingeau latura pecuniară. Nu-mi amintesc să-l fi auzit spunînd vreodată :

„Pun rămăşag cu tine pe un dolar". De obicei zicea: „Pun rămăşag pe ce vrei tu", sau

„Pun rămăşag pe ce-ai tu curajul", sau „Pun rămăşag pe o nimica toată", sau chiar mai

interesant „Pun capul rămăşag cu diavolul".

Această din urmă vorbă părea să-l satisfacă în cel mai înalt grad, poate şi pentru

faptul că implica riscul cel mai mic, căci Afurisitu' devenise un zgîrie-brînză cum nu

s-a mai pomenit. Dacă l-ar fi ridicat cineva în braţe, ar fi constatat că avea un cap

mic, a cărui pierdere ar fi fost şi ea mică. Dar nu-s decît nişte păreri personale şi nu-s

deloc convins c-aş avea dreptul să i le atribui şi lui. în orice caz, vorba respectivă se

bucura cu fiece zi de tot mai multă consideraţie, deşi a pune prinsoare pe propriii tăi

creieri ca pe nişte bancnote dovedea o lipsă crasă de bun-simţ - dar din pricina firii

sale sucite prietenul meu nu putea înţelege acest lucru. în cele din urmă renunţă la

toate celelalte expresii, reţinînd-o numai pe ultima: *Pun capul rămăşag cu diavolul,*

pe care o întrebuinţa cu o rîvnă şi un devotament neţărmurite, care-mi displăceau şi-n

egală măsură mă uimeau. Mi-au displăcut întotdeauna situaţiile pe care nu le-nţeleg.

Tainele îl fac pe om să cugete, periclitîndu-i astfel sănătatea. Adevărul e că *aerul* cu

care Conu' Afuristu' pronunţa vorba sa nesuferită, *maniera* lui de-a o rosti ascundea

ceva, ceva ce mai întîi îmi trezi curiozitatea, dar mai pe urmă mă nelinişti ceva pe

care, în lipsa unui termen mai precis, îmi voi permite să-l numesc *năstruşnic,* dar pe

care dl Coleridge l-ar fi numit mistic, dl Kant, panteistic, dl Carlyle, şerpuistic, iar dl

Emerson, hipermisticistic. începea să nu-mi mai placă defel. Sufletul lui Conu'

Afurisitu' era în pericol. Am hotărît să uzez de întreaga mea elocinţă ca să-l salvez.

Am jurat să-l servesc aşa cum Sfîntul Pattrick, cel din cronica irlandeză, a servit

broasca-rîioasă, adică „trezind-o la realitate". Fără zăbavă m-am dedicat misiei mele.

Din nou m-am apucat să-l dojenesc. Din nou mi-am adunat forţele pentru o ultimă

încercare de a-l reforma.

Ajungînd eu la capătul predicii, Conu' Afurisitu' se comportă foarte ciudat.

Cîteva clipe rămase tăcut, iscodindu-mă cu privirea. Dar deodată îşi azvîrli capul

într-o parte şi-şi încruntă fioros sprîncenele, după care îşi desfăcu palmele şi-şi

scutură umerii. Apoi clipi din ochiul drept. Apoi repetă operaţia şi cu cel stîng.Apoi îi

închise pe amîndoi foarte tare.Apoi îi deschise pe amîndoi atît de larg, încît m-am

speriat de eventualele consecinţe. Apoi, ducîndu-şi degetul mare la nas, socoti de

cuviinţă să facă nişte gesturi indescriptibile cu restul degetelor. în final, cu mîinile

proptite în şolduri se îndură să-mi răspundă.

Nu-mi amintesc decît punctele mai importante din discursul său. Că mi-ar fi

îndatorat dacă mi-aş ţine gura. Că n-avea nevoie de sfaturile mele. Că dispreţuia toate

insinuările mele. Că era destul de mare ca să-şi poarte singur de grijă. Că îl

consideram şi acum bebeluşu' Afurisitu' ? C-aveam ceva cu el ? Că voiam să-l insult ?

Că eram nebun ? Pe scurt, ştia maică-mea că lipsesc de-acasă? Punea această ultimă

întrebare ca unui om de încredere şi se jura că va ţine cont de răspunsul meu. încă o

dată mi-a cerut să-i spun pe şleau dacă maică-mea ştia că nu-s acasă. Tulburarea mea,

zise el, mă dădea de gol, încît era dispus să-şi pună capul rămăşag cu diavolul că nu

ştia.

Conu' Afurisitu' nu aşteptă răspunsul meu, ci, făcînd stînga-mprejur, mă părăsi

cu o grabă nedemnă. E bine pentru el că a procedat astfel, fiindcă mă simţeam rănit în

simţămintele mele. Pînă şi mînia reuşise să mi-o trezească, încît de data asta aş fi

acceptat pariul său înjositor. Aş fi cîştigat pentru Starostele dracilor căpşorul lui

Conu' Afurisitu', căci pe drept cuvînt măicuţa mea ştia foarte bine că lipsesc temporar

de-acasă.

Dar *Khoda shefa midehed* - Cerul dă alinare - cum zic musulmanii cînd sînt

călcaţi pe degetele de la picioare. Primisem insulta pe cînd îmi făceam datoria, şi-am

răbdat-o bărbăteşte. Totuşi, eram convins acum că făcusem tot ce se putea pentru

acest nenorocit, aşa că am decis să nu-l mai deranjez cu poveţele mele, ci să-l las în

plata conştiinţei sale. Dar, deşi mă abţineam de la sfaturi, nu mă puteam îndura să

renunţ definitiv la tovărăşia lui. Am mers chiar pînă acolo încît am început să-i răsfăţ

pornirile mai puţin vinovate, trezindu-mă uneori că-i laud glumele nesărate, aşa cum

epicurienii laudă muştarul, adică cu ochii plini de lacrimi - atît de tare mă îndurerau

vorbele sale păcătoase. Intr-o zi frumoasă, ieşind noi la plimbare, braţ la braţ, am

nimerit pe un drum ce ducea la un rîu. Am dat de un pod pe care am hotărît să-l

trecem. Acesta avea un acoperiş care-l ferea de intemperii, dar cum nu erau decît

cîteva ferestruici, înlăuntru domnea un întuneric tare neplăcut. De cum am intrat în

pasaj, contrastul dintre lumina de afară şi bezna din interior îmi tulbură adînc sufletul.

Dar nu şi pe al nefericitului Afurisitu', care se oferi să-şi pună capul rămăşag cu

diavolul că eram ipohondru. El în schimb era de o veselie nemaipomenită, atît de

deplasată încît mă cuprinseră bănuiala şi îngrijorarea. Nu era exclus ca el să fi suferit

de transcendentalism. Dar nu mă pricep destul la simptomatologia acestei boli ca să

pot afirma acest lucru cu hotărîre, şi din nefericire nici unul dintre prietenii mei de la

Cadranul nu era de faţă. Presupun că ar fi vorba de asta, bazîndu-mă pe un soi de

„Merry Andrewism" auster ce părea să-l chinuie pe bietul meu amic, şi care-l

transformase într-un Popa-prostu sadea. Nu făcea altceva decît să se zbenguie şi să se

vîre peste tot, poticnindu-se de tot ce întîlnea în cale, ba ţipînd, ba sîsîind tot soiul de

cuvinte stranii, unele fără noimă, altele neobrăzate, şi mereu cu mina cea mai gravă

din lume. Nu mă puteam nicicum hotărî dacă să-i trag un picior în fund sau să-l

compătimesc, în cele din urmă, după ce traversarăm aproape întreg podul, am ajuns la

capătul potecii, dar înaintarea noastră fu blocată de o cruce de barieră destul de înaltă.

Eu mi-am continuat drumul netulburat, dînd deoparte crucea, aşa cum se obişnuieşte.

Dar simpla ei rotire nu era pe placul lui Conu' Afurisitu', care ţinea morţiş să sară

peste barieră, spunîndu-mi că poate executa în aer saltul de porumbel. Ei bine, cinstit

vorbind nu-l credeam capabil de aşa ceva. Cel mai bun săritor, în orice stil, era amicul

meu, dl Carlyle, şi cum ştiam că nici măcar el nu s-ar încumeta să execute saltul, nu

mi-l imaginam cîtuşi de puţin pe Fifirone Afurisitu' făcîndu-l. în consecinţă am

revărsat asupra lui un potop de cuvinte cum că-i lăudăros şi că-i mai mare la vorbă

decît la faptă. Mai tîrziu aveam să le regret, căci pe loc se oferi să-şi pună capul

rămăşag cu diavolul că poate face saltul respectiv.

În pofida hotărîrii mele anterioare, tocmai mă pregăteam să-l mustru pentru

sacrilegiul său, cînd aud lîngă umărul meu o tuse uşoară ce aducea mai mult cu *Hm!*

Tresărind, am aruncat o privire curioasă în jur. în cele din urmă ochii îi căzură,

într-un ungher al lemnăriei, pe silueta unui gentleman în vîrstă, scund, şchiop şi cu un

aer distins, întreaga lui înfăţişare era cît se poate de onorabilă, nu atît din cauza

costumului negru pe care-l purta, cît a cămăşii sclipind de curăţenie şi a gulerului

elegant răsfrînt peste cravata albă; părul îl avea despărţit pe frunte de o cărare,

întocmai ca fetele. Mîinile şi le împreunase pe burtă meditativ, iar ochii-i erau daţi

peste cap.

Cercetîndu-l mai îndeaproape, am observat că peste pantalonii scurţi purta un

şorţ de mătase neagră, ceea ce-mi păru din cale-afară de ciudat. Dar înainte să am

timp să fac vreo remarcă în legătură cu această întîmplare neobişnuită, mă întrerupe

un al doilea *hm!*

La această intervenţie nu eram pregătit să răspund pe loc. Adevărul e că

asemenea remarce laconice sînt aproape fără răspuns. Cunosc o gazetă care-a dat chix

cu cuvîntul „Gogoşi"! Nu mi-e ruşine deci sâ mărturisesc că am apelat la ajutorul lui

Conu' Afurisitu'.

— Afurisitule, am zis, unde eşti? N-auzi? Domnul a zis *hm!*

Pe cînd mă adresam astfel prietenului meu, îl priveam neînduplecat, căci, la

drept vorbind, mă simţeam foarte derutat, şi cînd cineva se simte foarte derutat ar

trebui să-şi încrunte sprâncenele şi să facă o mutră sălbatică, altminteri va părea un

idiot.

— Afurisitule, am grăit, deşi numele aducea foarte tare cu o înjurătură (nici că

s-ar fi putut ceva mai străin de gîndurile mele). Afurisitule, am îngăimat, domnul a zis

hm!

Nu încerc să-mi apăr vorba pe temeiul profunzimii ei; nici eu n-o socoteam

profundă; dar am observat că efectul cuvintelor noastre nu e întotdeauna direct

proporţional cu însemnătatea pe care ele o au în ochii noştri; şi nici dacă l-aş fi ciuruit

pe Conu' A. cu o bombă Paixhan sau l-aş fi pocnit în scăfîrlie cu Poeţii şi poezia

Americii, nu s-ar fi simţit mai năucit ca-n clipa în care i-am adresat aceste simple

vorbe:

— Afurisitule, pe unde te-ascunzi ? N-auzi ? Domnul a zis *hm!*

— Aşa să fie ? bîigui el într-un tîrziu, schimbînd culoare după culoare, mai

abitir ca piratul hăituit de o navă de război.Eşti sigur că *asta* a zis?S-ar părea deci că

nu mai am nici o scăpare acum. Măcar să m-arăt viteaz. Fie: *hm !*

Asta păru să-l mulţumească pe venerabilul gentleman - numai Dumnezeu ştie de

ce. Părăsindu-şi postul din ungherul podului, acesta înainta şchiopătînd şi cu un aer

binevoitor luă mîna lui Afurisitu' şi o strînse cordial, privindu-l tot timpul în faţă cu

aerul celei mai sincere mărinimii din cîte-şi poate imagina mintea unui om.

— Sînt absolut sigur că-l vei cîştiga, Afurisitule, zise el cu surîsul cel mai

candid din lume, dar, cum prea bine ştii, de dragul etichetei trebuie să trecem printr-o

încercare.

— Hm! răspunse amicul meu, scoţîndu-şi haina cu un oftat adînc şi legîndu-şi o

batistă în jurul brîului, după care îşi schimonosi chipul în modul cel mai cumplit,

aruncîndu-şi ochii pe spate şi strîmbîndu-şi colţurile gurii - hm! Iar după o pauză zise

din nou hm! După asta nu ţin minte să-l fi auzit rostind alt cuvînt decît hm! Aha, am

reflectat, fără să dau glas gîndului, e într-adevăr nemaipomenită tăcerea lui Fifirone

Afurisitu'. Nu încape îndoială că-i urmarea vreunei trăncăneli anterioare. O extremă

duce la alta. Mă întreb dacă n-a uitat întrebările încuietoare pe care mi le-a turnat cu

toptanul şi pe nerăsuflate în ziua în care i-am administrat ultima lecţie. In orice caz

s-a lecuit de trans-cendentalism.

— Hm! răspunse la asta Fifirone, ca şi cînd mi-ar fi ghicit gîndurile şi arătînd ca

o oaie foarte bătrînă căzuta în reverie.

Venerabilul gentleman îl luă apoi de braţ şi-l conduse în umbra podului, la cîţiva

paşi de barieră.

— Stimabile, zise el, conştiinţa nu mă lasă să nu-ţi acord acest spaţiu de

manevră. Aşteaptă aici pînă ce-mi reiau locul lîngă barieră, căci vreau să văd dacă o

poţi sări în chip artistic şi transcendental, dar nu care cumva să omiţi vreuna din

figurile saltului de porumbel. Doar o simplă formalitate, precum ştii. Semnalul va fi:

unu, doi, trei, start! Atenţie la cuvîntul *start.* Aici îşi luă poziţia lîngă barieră, făcu o

pauză, ca şi cînd ar fi meditat profund, îşi înălţă privirea , moment în care mi s-a părut

că desluşesc un surîs imperceptibil pe buzele sale, apucă marginile şorţului, uitîndu-se

îndelung la Afurisitu' şi în cele din urmă, conform înţelegerii, dădu semnalul :

Unu - doi - trei - start!

Exact la cuvîntul *start,* bietul meu amic ţîşni într-un galop ameţitor. Crucea nu

era prea înaltă, cum este aceea a d-lui Lord, nici prea joasă, ca

a recenzenţilor dlui Lord, aşa că eram aproape sigur că va reuşi s-o sară. Dar dacă nu

va reuşi? Ah, aceasta era întrebarea - dar dacă nu va reuşi ? Cu ce drept, ziceam eu,

gentlemanul cel bătrîn îl silea pe un alt gentleman să sară ? Cine era acest Bulinuţă

şontorog ? Dacă-mi cere mie să sar, nu voi sări, să fie clar! Nu-mi pasă chiar dacă ar

fi necuratul! Podul, cum zic, avea un acoperiş boltit într-un chip atît de caraghios,

încît înlăuntrul său stăruia tot timpul un ecou extrem de neplăcut - ecou de care nu-mi

dădusem seama înainte de-a nu rosti ultimele patru cuvinte.

Dar cele spuse, sau gîndite, sau auzite de mine nu ţinură decît o clipă. In mai

puţin de cinci secunde de la start bietul meu Fifirone făcuse saltul. L-am văzut

alergînd sprinten, desprinzîndu-se de podeaua podului şi-n timp ce se înălţa,

executînd cele mai teribile mişcări cu picioarele. L-am văzut facînd în aer un

admirabil salt de porumbel chiar deasupra barierei, şi mi s-a părut cu adevărat ciudat

că nu şi-a continuat zborul peste ea. Dar tot saltul n-a fost decît o treabă de un

moment, şi înainte să apuc să reflectez la asta, Conu' Afurisitu' s-a prăbuşit drept pe

spate, de aceeaşi parte a barierei de unde luase startul. în aceeaşi clipă l-am zărit pe

venerabilul gentleman şonticăind cît îl ţineau picioarele, prinzînd şi acoperind cu

şorţul ceva ce căzuse în el cu zgomot din întunericul arcadei aflate chiar deasupra

barierei. M-am minunat nespus de toate astea, dar n-am avut răgaz să meditez, căci

Conu' Afurisitu' zăcea nemişcat ca un butuc. Am dedus că, fiind rănit în amorul

propriu, avea nevoie de ajutorul meu. M-am grăbit să ajung la el şi-am descoperit că

suferise ceea ce se cheamă un accident grav. Adevărul e că fusese deposedat de

căpăţînă, pe care n-am reuşit s-o găsesc nici după o cercetare amănunţită, drept care

am hotărît să-l duc acasă şi să chem homeopaţii, între timp îmi trecu prin minte o

bănuială: am deschis fereastra cea mai apropiată a podului şi dintr-o dată tristul

adevăr mă străbătu ca un fulger. La vreo cinci picioare chiar deasupra crucii de

barieră, tăind de-a curmezişul arcada podului, era întinsă o scoabă - o bară lată de fier

cu baza pe orizontală - una din multele care întăreau structura pe toată suprafaţa ei.

Reieşea limpede că gîtul nefericitului meu amic venise în contact direct cu tăişul

scoabei. N-a supravieţuit mult cumplitei sale pierderi. Homeopaţii nu-i dăduseră o

doză suficientă de medicament şi chiar şi acest puţin el ezită să-l înghită. Ca urmare,

starea lui se înrăutăţi, iar în final muri, o pildă pentru toţi trăitorii sturlubatici. I-am

înrourat mormîntul cu lacrimile mele, am brodat un semn heraldic pe blazonul

familiei sale, iar în contul cheltuielilor de înmormîntare am expediat transcenden-

taliştilor o notă de plată foarte modestă. Canaliile au refuzat s-o achite, drept care am

pus imediat să-l dezgroape pe Conu' Afurisitu' şi l-am vîndut ca hrană pentru cîini.

Jucătorul de şah al lui Maelzel

Poate că niciodată un astfel de spectacol n-a atras într-o atât de mare măsură

atenţia tuturor ca *Jucătorul de şah* al lui Maelzel. Oriunde a fost văzut, a constituit

pentru orice ins care cugeta un lucru vrednic de cea mai vie curiozitate. Cu toate

acestea, problema lui *modus operandi* a rămas încă nedezlegată. Nu s-a scris încă

nimic în această privinţă care ar putea fi socotit hotărâtor. Găsim deci peste tot locul

oameni înzestraţi cu geniul mecanicii, oameni cu o minte ascuţită şi pătrunzătoare, cu

putere de a înţelege şi de a deosebi, care nu se sfiesc câtuşi de puţin să susţină că

automatul nu e decât o *simplă maşină,* ale cărei mişcări nu depind de vreo intervenţie

omenească şi care, sfidând orice comparaţie, e, prin urmare, cea mai minunată dintre

toate invenţiile omului. Şi această concluzie, trebuie s-o spunem, ar fi incontestabilă

dacă presupunerea care o precede ar fi judicioasă şi exactă.

Dacă adoptăm această ipoteză, e cu desăvârşire absurd să mai punem alături de

Jucătorul de şah orice altă născocire asemănătoare, fie din zilele noastre, fie din

vremurile cele mai vechi. S-au mai văzut totuşi multe şi uimitoare asemenea

automate. O dare de seamă asupra celor mai vrednice de luare-aminte dintre ele o

găsim în *Scrisorile despre magia naturală* lăsate de Brewster. Printre acestea poate fi

semnalată, în primul rând — nefiind cu putinţă nici o îndoială asupra faptului că a

existat într-adevăr — careta născocită de domnul Camus pentru bucuria lui Ludovic

al XIV-lea când era copil. În camera în care avea loc spectacolul, se aducea o masă

pregătită anume, cu suprafaţa cam de patru picioare pătrate. Pe aceasta era pusă o

caretă de o lungime de şase ţoli, făcută din lemn şi trasă de doi cai din acelaşi

material. Printr-un geam lăsat în jos se vedea o doamnă care şedea pe bancheta din

fund. Pe capră, un vizitiu ţinea hăţurile, iar la locurile lor din spate se aflau un lacheu

şi un paj. Domnul Camus apăsa atunci pe un resort. Pe loc, vizitiul pocnea din bici şi

caii porneau de la sine de-a lungul marginii mesei, trăgând careta după ei. După ce

mergeau cât se putea de departe în această direcţie, coteau deodată la stânga, ducând

vehiculul tot pe marginea mesei, perpendicular pe drumul parcurs până atunci. Careta

continua tot aşa, până ajungea în faţa scaunului, pe care şedea tânărul principe. Se

oprea. Pajul cobora şi deschidea portiera, iar doamna, coborând la rândul ei, înmâna

suveranului o jalbă. Apoi se suia din nou în caretă. Pajul ridica scara, închidea

portiera şi îşi relua locul. Vizitiul biciuia caii şi careta se întorcea acolo de unde

pornise.

Vrăjitorul domnului Maillardet e de asemenea vrednic de a fi amintit. În această

privinţă, reproducem următoarea dare de seamă apărută tot în scrisorile mai sus

pomenite ale doctorului Brewster, al cărui principal izvor de informare este

Edinburgh Encyclopedia.

„Una dintre cele mai populare construcţii mecanice pe care le-am văzut este

Vrăjitorul, făcut de domnul Maillardet, în scopul de a răspunde unor anumite

întrebări. La poalele unui zid se vede şezând o figură îmbrăcată în chip de vrăjitor şi

care ţine în mâna dreaptă o baghetă, iar în cealaltă un ceaslov. Pe nişte medalioane

ovale sunt scrise câteva întrebări pregătite din vreme. Spectatorul îşi alege dintre ele

câteva la care doreşte să capete un răspuns. Le aşază apoi într-un sertar menit să le

primească şi, printr-un resort, sertarul se închide până ce se transmite răspunsul.

Atunci vrăjitorul se ridică de la locul său, îşi lasă capul în jos, face câteva cercuri cu

bagheta şi, consultându-şi ceaslovul, ca şi cum ar fi cufundat în gânduri, şi-l aduce

încet în dreptul frunţii. Astfel, după ce a părut că a cugetat îndelung la întrebarea ce i

s-a pus, ridică bagheta şi loveşte cu ea în zid, sus, deasupra capului. Se deschide

atunci o uşă cu două canaturi şi apare un răspuns potrivit întrebării puse. Canaturile

apoi sunt iar închise, vrăjitorul se întoarce la locul său de mai înainte şi sertarul se

deschide pentru a restitui medalionul. Medalioanele sunt în număr de douăzeci,

purtând felurite întrebări, cărora vrăjitorul le dă cele mai potrivite şi surprinzătoare

răspunsuri. Medalioanele sunt făcute din nişte foi subţiri de cupru, în chip de elipsă, şi

semănând cât se poate de bine între ele. Unele poartă câte o întrebare înscrisă pe

fiecare parte, şi acestora vrăjitorul le răspunde pe rând. Dacă sertarul se închide fără

ca medalionul să fi fost pus într-ânsul, vrăjitorul se ridică în picioare, îşi consultă

ceaslovul, clatină din cap şi se aşază iar. Canaturile uşii rămân închise, şi sertarul se

deschide fără nimic în el. Dacă se introduc în sertar două medalioane deodată, se

răspunde numai celui aşezat dedesubt. Când maşina e pusă în funcţiune, mişcările ei

continuă un ceas întreg, în care timp răspunde la vreo cincizeci de persoane.

Inventatorul susţinea că mijloacele prin care diferitele medalioane acţionau asupra

maşinii, pentru a dobândi răspunsuri potrivite întrebărilor scrise pe ele, erau cât se

poate de simple."

Răţoiul lui Vaucanson era şi mai grozav.

De mărime naturală, acest mecanism imita cu atâta măiestrie făptura vie, încât

nu exista spectator care să nu poată fi amăgit. Executa, zice Brewster, toate mişcările

şi gesturile vieţii: mânca şi înghiţea cu Poftă şi bea cu sete. Cu capul şi cu gâtul făcea

toate mişcările proprii unui răţoi, tulburând ca şi el apa din care sorbea cu ciocul.

Putea să scoată şi câte un măcăit în chipul cel mai natural cu putinţă. Cât despre

structura anatomică, artistul se arătase de o dibăcie neântrecută. Nu era os de răţoi

adevărat care să nu fi fost reprodus în alcătuirea automatului, iar aripile acestuia, din

punct de vedere anatomic, n-aveau nici un cusur. Erau imitate fiece cavitate şi toate

apofizele şi liniile curbe, şi fiece os îşi îndeplinea mişcările care îi sunt proprii. Când

se aruncau grăunţe dinainte-i, răţoiul îşi lungea gâtul, le ciugulea, le înghiţea şi le

mistuia.

Dar dacă găsim că aceste maşini, luate ca invenţii, sunt geniale, ce vom spune

oare despre *maşina de calculat* a lui Babbage!? Ce vom spune despre un aparat de

metal şi lemn care nu numai că poate face calcule oricât de grele, bazate pe tabelele

astronomice şi nautice, dar poate întări exactitatea matematică a acestor operaţii,

având capacitatea de a-şi corecta propriile lui greşeli? Ce vom spune oare despre o

maşină care nu numai că e în stare să aducă la îndeplinire toate acestea, dar îşi

întipăreşte pe loc rezultatele ei atât de complicate de îndată ce le-a dobândit, fără ca

mintea omenească să se fi amestecat câtuşi de puţin? Ni se va răspunde, poate, că o

maşină, aşa cum am descris-o, este fără nici o îndoială mult mai presus decât

Jucătorul de şah al lui Maelzel. Nicidecum, ea este, dimpotrivă, cu totul mai prejos,

cu condiţia să admitem (ceea ce nu poate fi admis nici o singură clipă) că *Jucătorul*

de şah este *numai şi numai o maşină,* şi prin urmare îşi face singură mişcările sale

operative, fără nici un amestec nemijlocit al omului.

Calculele aritmetice şi algebrice sunt, prin însăşi natura lor, precise şi

determinate. Anumite *elemente* fiind date, ele conduc în mod inevitabil şi necesar la

anumite rezultate. Acestea nu depind de nimic altceva şi sunt influenţate numai de

elementele date dintru început. Şi problema de rezolvat înaintează sau ar trebui să

înainteze către dezlegarea ei finală printr-o serie de operaţii infailibile, care nici nu

pot fi schimbate, nici nu pot suferi modificări. În aceste condiţii ne putem da seama,

fără greutate, că e *cu putinţă* să construim un anume mecanism care, pornind de la

datele problemei de rezolvat, îşi va continua mişcările în chip regulat, progresiv şi

fără nici o abatere către dezlegarea cerută, fără ca mişcările sale, deşi foarte

complexe, să poată fi privite într-altfel decât ca precise şi determinate. Dar cu

Jucătorul de şah e cu totul altceva. Nu mai e vorba de o desfăşurare de mai înainte

hotărâtă. Nici o mutare în jocul de şah nu e urmarea necesară a unei anumite alte

mutări. Niciodată nu se poate prevedea din poziţia pieselor de şah într-un moment al

partidei care anume va fi această poziţie într-un alt moment viitor. N-avem decât să

punem *prima mişcare* dintr-o partidă de şah în paralel cu datele unei probleme de

algebră, ca să ne dăm seama de uriaşa deosebire dintre ele. În ce priveşte datele

problemei de algebră, operaţia următoare, depinzând neapărat de ele, este rezultatul

lor inevitabil. Este creaţia lor. Trebuie să fie *acesta,* şi nu altul. *Dar în jocul de şah nu*

există o anumită a doua mişcare ce trebuie să urmeze celei dintîi. Î ntr-o problemă de

algebră, pe măsură ce se înaintează înspre dezlegarea ei, *siguranţa* operaţiilor se

menţine neschimbată. A doua operaţie fiind o urmare a datelor problemei, cea de-a

treia este şi ea o urmare a celei de a doua, a patra, a celei de-a treia, a cincea, a celei

de a patra, şi tot aşa până la sfârşit, *fără ca altă schimbare să fie cu putinţă.* În jocul

de şah însă, nesiguranţa în privinţa mişcării ce trebuie să urmeze e cu atât mai mare

cu cât partida înaintează, pe-abia s-au făcut câteva mutări, şi *nici un pas mai departe*

nu mai e sigur. Fiece observator al jocului poate propune o altă mutare. Totul depinde

numai de diferitele calcule ale jucătorilor. Chiar dacă s-ar admite — ceea ce nu poate

fi admis — că mişcările automatului care joacă şah sunt de mai înainte hotărâte, ele

vor fi negreşit întrerupte şi tulburate de voinţa cu totul nedeterminată a adversarului.

Deci, nu există nici cea mai mică asemănare între operaţiile *Jucătorului de şah* şi cele

făcute de *maşina de calculat* a lui Babbage. Iar dacă vrem să susţinem că *Jucătorul*

de şah e o simplă maşină, va trebui să recunoaştem că e, mai presus de orice

comparaţie, cea mai minunată dintre invenţiile minţii omeneşti. Totuşi, baronul

Kempelen, primul ei prezentator, nu se sfieşte să susţină că e vorba de „o maşină cât

se poate de obişnuită, *o jucărioară,* ale cărei mişcări se arată a fi atât de uimitoare

numai mulţumită concepţiei îndrăzneţe ce stă la temelia ei şi fericitei alegeri a

metodelor folosite pentru a crea iluzia". Ar fi însă zadarnic să stăruim asupra acestui

punct. Nu încape îndoială că operaţiile automatului sunt conduse de *mintea omului,* şi

de altceva nimic. Într-adevăr, lucrul acesta poate fi dovedit în chip matematic şi *a*

priori. Tot ce ne mai rămâne să arătăm este felul în care se face simţit amestecul

omului, înainte de a intra în acest subiect, credem că e nimerit să facem un scurt

istoric, precum şi o descriere a *Jucătorului de şah,* pentru acei dintre cititorii noştri

care n-au avut niciodată prilejul să fie de faţă la spectacolul domnului Maelzel.

În *Edinburgh Encyclopaedia* poate fi aflată, sub titlul *Androides,* o dare de

seamă amănunţită asupra principalelor automate din timpurile vechi şi noi.

Automatul care joacă şah a fost inventat în 1769 de către baronul Kempelen, un

nobil din Pressburg, în Ungaria, care mai târziu l-a cedat, dimpreună cu secretul

operaţiilor, posesorului său actual. Scurtă vreme după construirea lui, s-au dat cu el

spectacole la Pressburg, Paris, Viena Şi în alte oraşe de pe continent. În anii 1783 şi

1784, domnul Maelzel l-a dus la Londra. În anii din urmă a trecut prin oraşele mai de

seamă ale Statelor Unite. Pretutindeni unde a fost văzut, apariţia lui a stârnit cea mai

vie curiozitate, şi spectatori din toate clasele sociale au făcut numeroase încercări

pentru a pătrunde taina mişcărilor sale. Gravura reprodusa mai sus ne dă o imagine

destul de fidelă a figurii aşa cum au vazut-o cetăţenii din Richmond acum câteva

săptămâni. Braţul drept totuşi ar trebui să se întindă ceva mai mult peste ladă; pe

aceasta ar trebui să se vadă un eşichier, şi câtă vreme manechinul ţine o pipă în mână,

perniţa n-ar trebui să se vadă. De când domnul Maelzel a devenit proprietarul

Jucătorului de şah, s-au făcut în costumul acestuia câteva schimbări fără însemnătate.

Pomponul, de pildă, nu exista la început.

La ora hotărâtă pentru spectacol, se ridică o cortină sau se deschide o uşă cu

două canaturi, şi maşina este adusă pe rotile până la vreo douăsprezece picioare

depărtare de cel mai apropiat dintre spectatori, iar între acesta şi *Jucătorul de şah* e

întinsă o frânghie. Se vede o figură — un fel de manechin — îmbrăcată turceşte şi

şezând cu picioarele încrucişate dinaintea unei lăzi uriaşe, făcută după câte se pare

din lemn de arţar şi care slujeşte drept masă. Dacă i se va cere, prezentatorul va duce

maşina în orice parte a sălii, o va lăsa în orice punct i s-ar cere, ba chiar o va muta din

loc în repetate rânduri în timp ce se joacă partida. Baza lăzii e destul de ridicată de la

pământ, mulţumită unor rotile sau unor mici cilindri de aramă pe care se mişcă, şi

astfel spectatorii pot vedea în voie întreg spaţiul liber aflat mai jos de *automat.*

Scaunul pe care şade *Jucătorul de şah* e ţintuit, o dată pentru totdeauna, de ladă. Pe

tăblia de sus a acesteia se găseşte un eşichier, bătut şi el în cuie, o dată pentru

totdeauna. Braţul drept al *Jucătorului de şah* e întins înainte, cât e de lung, alcătuind

un unghi drept cu trupul şi parcă lăsat în voia lui la marginea eşichierului. Mâna e

aşezată cu palma în jos. Eşichierul are o suprafaţă de optsprezece ţoli pătraţi. Braţul

stâng al *Jucătorului* e îndoit din cot, iar în mâna stângă ţine o pipă. Spatele turcului e

acoperit de o perdea verde, care îi învăluie în parte linia umerilor. Dacă ne luăm după

înfăţişarea exterioară a lăzii, aceasta e împărţită în cinci compartimente, adică trei

dulăpioare de dimensiuni egale şi două sertare, aşezate sub dulăpioare. Amănuntele

date până aici se referă la înfăţişarea *automatului,* aşa cum apărea când era prezentat

pentru întâia oară în faţa spectatorilor.

După aceea Maelzel aduce la cunoştinţă adunării că are să-i arate mecanismul

automatului. Scoţând o legătură de chei din buzunar, deschide cu una din ele uşiţa

însemnată în gravură cu cifra 1 şi-i pofteşte pe cei de faţă să-l cerceteze în tot

cuprinsul lui. Întreg interiorul pare plin de roţi şi rotiţe dinţate, de pârghii şi de alte

maşinării, atât de strâns înghesuite înăuntru, încât ochiul nu poate pătrunde decât la o

mică adâncime în grămada lor. Lăsând uşiţa larg deschisă, Maelzel trece îndărătul

lăzii şi, ridicând perdeaua care-l acoperă pe *Jucător,* deschide o altă uşiţă, aşezată

tocmai în spatele celei ce fusese deschisă mai întâi. Ţinând în faţa acesteia o lumânare

aprinsă, mutând în acelaşi timp maşina din loc în loc, face să cadă o lumină puternică

înlăuntrul dulapului, care acum se dovedeşte a fi plin cu maşinării de tot felul.

Spectatorii declarându-se mulţumiţi, Maelzel închide uşa dindărăt, o încuie, scoate

cheia din broască, lasă din nou draperia peste *Jucător* şi se întoarce în faţa aparatului.

Nu trebuie să uităm că uşiţa pe care am însemnat-o cu cifra 1 rămâne deschisă.

Prezentatorul purcede acum la deschiderea sertarului aşezat sub dulăpioare, în partea

de jos a lăzii, fiindcă în realitate nu există decât un singur sertar, deşi s-ar părea că

sunt două, dar cele două mânere şi găuri de cheie sunt numai de frumuseţe. Sertarul

fiind deschis de tot, se pot vedea o perniţă şi un joc de şah fixat perpendicular pe o

ramă. Lăsând sertarul deschis, la fel ca dulapul nr. 1, Maelzel descuie uşiţa nr. 2 şi

uşiţa nr. 3, care se dovedesc atunci a nu fi decât canaturile unei aceleiaşi uşi, ce dă

într-unul şi acelaşi compartiment. Totuşi, la dreapta acestui compartiment (adică la

dreapta spectatorilor), se află o mică despărţitură de o lărgime de şase ţoli, plină de

maşinării. Compartimentul principal (pe care-l vom numi astfel ori de câte ori vom

vorbi de acea parte a lăzii, vizibilă după deschiderea uşilor nr. 2 şi nr. 3) e căptuşit cu

postav negru şi nu cuprinde alte maşinării în afară de două piese de oţel, în formă de

sfert de cerc, aşezate în câte unul din cele două colţuri de sus ale sale. O mică ieşitură,

lată cam de vreo opt ţoli pătraţi şi acoperită tot cu postav de culoare închisă, se

găseşte pe podeaua compartimentului lângă colţul cel mai retras, aflat la stânga

spectatorului. Lăsând închise uşile nr. 2 şi nr. 3, la fel ca şi sertarul şi uşa însemnată

cu nr. 1, prezentatorul se duce îndărătul compartimentului principal, şi acolo,

deschizând o altă uşă, bagă în el o lumânare aprinsă şi luminează puternic interiorul.

În felul acesta, întreaga ladă fiind în aparenţă expusă privirilor celor de faţă, Maelzel,

lăsând uşa şi sertarul mereu deschise, întoarce de-a binelea tot automatul şi, ridicând

perdeaua, îl arată pe Turc din spate, în şalele acestuia se deschide o uşă cu o suprafaţă

de vreo zece ţoli pătraţi, şi tot astfel, în coapsa lui stângă, încă una, mai mică. Partea

dinlăuntru, văzută prin aceste deschizături, pare plină cu maşinării, îndeobşte fiece

spectator rămâne pe deplin încredinţat că a văzut şi a cercetat până în amănunt şi

dintr-o dată toată alcătuirea automatului, şi gândul că o persoană oarecare ar putea sta

ascunsă înlăuntru în timpul unei cercetări atât de minuţioase şi depline a acestui

interior e înlăturat pe dată ca o absurditate nemaipomenită, chiar dacă pentru o clipă a

putut găsi crezare.

Ducând maşina îndărăt, pe locul ei de la început, domnul Maelzel aduce la

cunoştinţa publicului că *automatul* va juca o partidă de şah cu oricine binevoieşte să-i

fie adversar. După ce se găseşte cineva care acceptă provocarea, i se aduce o măsuţă

care e aşezată foarte aproape de frânghie, dar în partea dinspre spectatori, şi pusă în

aşa fel încât toată lumea să poată vedea bine *automatul.* Dintr-un sertar ale acestei

măsuţe se scot piesele unui joc de şah, şi de obicei, dar nu întotdeauna, domnul

Maelzel chiar cu mâna lui le aşază pe eşichier, care e alcătuit din numărul ştiut de

pătrăţele zugrăvite pe masă. Îndată ce adversarul ia loc pe scaun, prezentatorul se

apropie de sertarul lăzii, şi luând din el perniţa, o aşază drept sprijin sub braţul stâng

al *automatului,* după Ce i-a luat din mână pipa. Luând apoi din sertar şi piesele de şah

ale *automatului,* le rânduieşte pe eşichierul din faţa acestuia. Pe urmă închide uşile şi

le încuie, lăsând legătura de chei la uşa însemnată cu nişte semne şi sertarul şi, în

sfârşit, pune în mişcare mecanismul cu o cheie pe care o introduce într-o deschizătură

de la capătul din stânga al uşii (stânga spectatorilor). Acum începe jocul. *Automatul*

face prima mutare. De obicei durata partidei e limitată la o jumătate de oră, dar dacă

la sfârşitul acestui răstimp nu s-a terminat încă, şi adversarul o poate câştiga

împotriva *automatului,* rareori se întâmplă ca domnul Maelzel să se opună la

continuarea ei. Fără îndoială că pricina vădită şi adevărată a limitării în timp a

partidei este grija de a nu obosi publicul. Se înţelege, desigur, că atunci când

adversarul face o mutare pe măsuţa sa, domnul Maelzel, lucrând ca un reprezentant al

adversarului, execută aceeaşi mişcare pe tăbliţa *automatului.* Pe de altă parte, atunci

când Turcul face o mutare, ea este reprodusă pe măsuţa adversarului tot de domnul

Maelzel, care, de data asta, lucrează ca reprezentant al *automatului. Î* n felul acesta,

prezentatorul e nevoit să treacă întruna de la o măsuţă la alta. De asemenea, se duce

mereu în spatele *Jucătorului* să îndepărteze piesele de şah pe care acesta le-a luat şi

pe care le aşază, pe măsură ce sunt scoase din joc, pe ladă, la stânga eşichierului

(chiar la stânga sa). Când *automatul* se arată şovăielnic în privinţa unei mişcări pe

care trebuie să o facă, publicul vede câteodată pe prezentator cum se postează singur,

foarte aproape, la dreapta aparatului şi cum îşi lasă mâna să cadă cu nepăsare, la

răstimpuri, pe ladă. Are şi un fel al lui de a bate cu neastâmpăr din picior, făcut

anume să trezească în minţile celor care sunt mai degrabă şireţi decât pătrunzători

bănuiala că între el şi maşină ar exista o înţelegere tainică. Nu încape îndoială că

aceste ciudăţenii sunt simple ticuri ale domnului Maelzel, sau, dacă îşi dă seama de

ele, scopul lui e de a da spectatorilor ideea greşită că *Jucătorul de şah* e numai şi

numai o maşinărie.

Turcul

ca de obicei, îşi lasă doar degetele să se odihnească pe pernă. Îndeobşte, Turcul

e biruitor; *o dată sau de două ori însă a fost bătut.* La sfârşitul partidei, Maelzel e

gata, dacă i se cere, să arate iarăşi publicului mecanismul din ladă, în acelaşi fel ca la

început. Maşina e împinsă pe rotile îndărăt şi, în sfârşit, o perdea o joacă şah cu mâna

stângă. Toate mişcările braţului sunt făcute în unghi drept. În felul acesta, mâna lui

(care poartă mănuşă şi e îndoită într-un chip firesc) e dusă de-a dreptul deasupra

piesei ce trebuie mişcată şi se lasă, în cele din urmă, în jos peste aceasta, pentru ca

degetele să o apuce, de cele mai multe ori, fără nici o greutate. Câteodată însă, când

figura de şah nu e tocmai pe locul care trebuie să se afle, *automatul, î* ncercând să o

apuce, dă greş. Când se întâmplă un asemenea lucru, *automatul* nu face o altă

încercare, dar braţul lui îşi continuă mişcările în direcţia de la început, întocmai ca şi

cum ar fi apucat cu degetele piesa de şah. După ce a arătat în felul acesta locul anumit

pe care ar fi trebuit să se facă mutarea, mâna se retrage pe perniţa ei, şi Maelzel

execută schimbarea cerută de *automat.* La fiece mişcare a acestuia se aude zgomotul

maşinăriei în funcţiune. În timpul desfăşurării jocului, *Jucătorul de şah î*şi roteşte

ochii din când în când, ca şi cum ar supraveghea eşichierul, îşi clatină capul şi

pronunţă cuvântul *şah,* dacă e nevoie .

Dacă adversarul său a făcut o mişcare nepermisă, *Jucătorul de şah* loveşte cu

vioiciune în cutie cu degetele mâinii drepte, clătinându-şi supărat capul, şi după ce

pune la loc, în vechea sa poziţie, piesa de şah greşit mutată, face, cu de la sine putere,

mutarea următoare. Când a câştigat partida, dă din cap ca unul care a izbândit, se uită

cu satisfacţie la publicul spectator şi, întinzându-şi mâna stângă mai departe, ascunde

vederilor asistenţei.

Faptul că turcul rosteşte cuvântul *şah* se datoreşte unei perfecţionări introduse

de domnul Maelzel. Când era proprietatea baronului Kempelen, *automatul* dădea *şah*

bătând cu mâna dreaptă în cutie.

S-au făcut mai multe încercări de a dezlega misterul *automatului.* Părerea cea

mai răspândită, o părere îmbrăţişată îndeobşte de oamenii de la a căror inteligenţă s-ar

fi aşteptat mai mult, era, precum am mai spus, că nu ar fi fost vorba de nici un

amestec direct al omului aici, cu alte cuvinte că maşina nu e decât o maşină, şi altceva

nimic. Erau însă mulţi care susţineau că însuşi prezentatorul conducea mişcările

automatului prin mijloace mecanice acţionate prin intermediul picioarelor lăzii. Au

mai fost şi alţii care au vorbit, foarte convinşi, de un magnet. Despre cea dintâi dintre

aceste păreri nu mai avem nimic de adăugat la cele ce am mai spus. În legătură cu cea

de-a doua, nu mai e nevoie să repetăm că maşina, fiind împinsă pe rotile, poate fi

dusă, la cererea oricărui spectator, în orice parte a sălii chiar în timpul partidei. În ce

priveşte magnetul, această presupunere nu poate fi nici ea susţinută; dacă un magnet

ar fi elementul activ, orice alt magnet aflat în buzunarul vreunui spectator ar tulbura

tot mersul mecanismului. De altfel, prezentatorul este de acord ca un magnet, cel mai

puternic dintre toate, să fie lăsat chiar pe ladă în timpul desfăşurării spectacolului.

Cea dintâi încercare de a explica în scris secretul *automatului* sau cel puţin cea

dintâi încercare de care am cunoştinţă a fost făcută într-un opuscul tipărit la Paris în

1785. Teza autorului se reduce la atât: că un pitic pune în mişcare maşina. Se

presupune că pe când se deschide lada, piticul acesta se ascunde în ea, băgându-şi

picioarele în doi cilindri goi pe dinăuntru despre care se afirmă că fac parte (cu toate

că nu fac) din maşinăria dulapului nr. 1, în vreme ce trupul său rămâne cu totul în

afara aparatului, fiind acoperit de perdeaua Turcului. După ce se închid uşile, piticul

poate să-şi strecoare trupul în ladă, deoarece zgomotul pricinuit de o parte a

maşinăriei îi îngăduie să o facă fără a fi auzit şi chiar să închidă uşa prin care a intrat.

Lăuntrul *automatului* fiind apoi expus cu dinadinsul tuturor privitorilor fără ca în el să

fie văzut cineva, spectatorii — spune autorul articolului — sunt încredinţaţi că nimeni

nu se ascunde în vreuna din despărţiturile ce alcătuiesc aparatul. Această ipoteză e în

întregime de o absurditate. Prea vădită pentru a merita să fie comentată sau

combătută, şi credem prin urmare că a fost foarte puţin luată în seamă.

În 1789, LE. Freyhere a publicat la Dresda o carte în care s-a făcut o nouă

încercare de a dezlega misterul. Cartea domnului Freyhere era destul de voluminoasă

şi din belşug ilustrată cu gravuri în culori. Autorul presupunea că „un băiat bine

pregătit, foarte subţiratic şi înalt (tocmai cât trebuie ca să se poată ascunde într-un

sertar aşezat de-a dreptul sub eşichier)", juca partida şi făcea toate mutările

automatului. Deşi era şi mai neroadă decât cea expusă de autorul parizian, această

idee s-a bucurat de o primire mai bună din partea cititorilor şi a fost socotită, într-o

oarecare măsură, ca adevărata dezlegare a minunii, până în ziua în care inventatorul

puse capăt discuţiei prin aceea că a primit să fie cercetat îndeaproape capacul lăzii.

Aceste ciudate încercări de a găsi o explicaţie au fost urmate şi de altele, nu mai

puţin ciudate. În ultimii ani, totuşi, un scriitor anonim, printr-un şir de raţionamente

într-o formă cu totul incultă, a izbutit să ajungă la o soluţie vrednică de a fi luată în

seamă, pe care însă n-o putem socoti ca fiind singura adevărată. Articolul său, apărut

mai întâi într-o publicaţie săptămânală din Baltimore, era ilustrat cu gravuri şi avea ca

titlu: î *ncercare de a analiza Jucătorul de şah automat al lui Maelzel.* Credem că acest

eseu este originalul opusculului la care face aluzie domnul David Brewster în

Scrisorile despre magia naturală, afirmând fără sfială că e o explicaţie pe deplin

mulţumitoare. Nu încape îndoială că *rezultatele* analizei sunt, în general, juste. Dar

faptul că Brewster a putut susţine că articolul cu pricina alcătuieşte o explicaţie pe

deplin mulţumitoare ne sileşte să presupunem că autorul nu l-a citit decât în grabă şi

fără atenţie. Citind rezumatul acestui eseu apărut în *Scrisorile despre magia naturală,*

este cu neputinţă să ajungi la vreo încheiere limpede cu privire la exactitatea sau

inexactitatea analizei de care este vorba, şi asta datorită foarte greşitei manipulări a

datelor folosite, precum şi a numeroaselor lor lacune. Acelaşi cusur se găseşte şi în

î *ncercarea de a analiza* etc, aşa cum am citit-o în forma ei originară. Soluţia constă

într-o serie de explicaţii amănunţite (ilustrate cu gravuri în lemn şi cuprinzând un

mare număr de pagini), cu scopul de a demonstra *posibilitatea de a schimba locul*

despărţiturilor din ladă în aşa fel încât să îngăduie unei fiinţe omeneşti ascunse

înăuntru să-şi *mute* unele părţi ale trupului ei dintr-un compartiment într-altul în

timpul arătării mecanismului şi să înşele astfel atenţia spectatorilor. Aşa cum am mai

spus şi cum vom mai încerca să dovedim, nu încape îndoială că singurul adevăr stă în

principiul şi, mai ales, în rezultatul acestei explicaţii. Cineva, un ins oarecare, se află

ascuns în lada aparatului în tot timpul cât ţine prezentarea interiorului acestuia.

Sântem totuşi împotriva întregii vorbării prin care ni se descrie felul cum sunt puse în

mişcare diferitele compartimente pentru a înlesni mişcările celui ascuns înăuntru.

Sântem, dimpotrivă, de părere că aceasta nu e decât o simplă teorie admisă chiar de la

început, căreia, ulterior, împrejurările sunt silite să i se adapteze. Nici un raţionament

inductiv nu duce şi nu poate susţine această teorie. Oricare ar fi modalitatea folosită

pentru a înfăptui schimbările, ea rămâne desigur ascunsă în tot timpul cât ţine

cercetarea. A demonstra că e cu putinţă ca unele mişcări să fie executate într-un

anume fel nu înseamnă nici pe departe a demonstra că în cazul de faţă ele sunt

realizate chiar în felul acesta. Mai pot să existe infinit de multe alte metode prin care

să se dobândească aceleaşi rezultate. Probabilitatea ca tocmai metoda la care ne-am

oprit să fie cea adevărată se află deci în raport de unu la infinit. Dar, în realitate, acest

anume lucru care ne interesează, adică trecerea dintr-un compartiment într-altul, nu

are nici o însemnătate. Este cu totul de prisos să consacri şapte-opt pagini pentru a

dovedi ceea ce nu are să tăgăduiască nici un om cu bun-simţ: că adică minunatul

geniu mecanic al baronului Kempelen a putut foarte bine să născocească mijloacele

necesare pentru a închide o uşă sau a schimba un panou prin mijlocirea unei fiinţe

omeneşti aflată şi ea în slujba lui şi pusă în atingere cu panoul sau cu uşa, dimpreună

cu toate celelalte operaţiuni îndeplinit într-un fel care le pune cu totul la adăpost de

privirile spectatorilor, aşa cum ne arată autorul eseului şi cum ne vom strădui şi noi să

dovedim într-un chip mult mai cuprinzător.

În încercarea noastră de a veni cu o explicaţie a *automatului,* vom arăta mai

întâi în ce fel se înfăptuiesc mişcările lui, iar apoi vom descrie, cât mai pe scurt cu

putinţă, natura *observaţiilor* din care ne-am dedus rezultatul.

Spre o deplină înţelegere a problemei, este necesar să repetăm în câteva cuvinte

procedeul adoptat de experimentator pentru a arăta partea lăuntrică a lăzii, procedeu

de la care el nu se abate *niciodată,* nici în cel mai mic amănunt. În primul rând, el

deschide uşa nr. 1. Lăsând-o deschisă, se duce îndărătul *lăzii* şi deschide o altă uşă,

opusă uşii nr. 1. La această uşă dindărăt ţine o lumânare aprinsă. Apoi î *nchide uşa*

dindărăt, o încuie şi, întorcându-se în faţă, trage sertarul până la fund. După aceea

deschide uşile nr. 2 şi nr. 3 (uşile cu două canaturi) şi arată interiorul

compartimentului principal. Lăsându-l deschis şi pe acesta, şi sertarul şi uşa din faţă a

dulapului nr. 1, se duce iarăşi în spatele lăzii şi deschide uşa dindărăt a

compartimentului principal. Închiderea *lăzii* se face fără a ţine seama de vreo

rânduială, atâta numai că uşile cu două canaturi sunt totdeauna închise mai înaintea

sertarului.

Să presupunem că o persoană se află ascunsă în maşină când aceasta e împinsă

întâia oară în faţa spectatorilor. Corpul ei e aşezat în spatele maşinăriilor înţesate în

dulapul nr. 1 (partea dindărăt a maşinăriei acesteia fiind aşezată în aşa fel încât să

poată aluneca toată din compartimentul principal în compartimentul nr. 1, dacă

nevoia o cere), iar picioarele-i sunt bine întinse în compartimentul principal. În clipa

când Maelzel deschide uşa nr. 1, omul ascuns acolo nu e câtuşi de puţin în primejdie

de a fi descoperit fiindcă privirea cea mai pătrunzătoare nu poate străbate la o

adâncime de mai mult de doi ţoli în întunericul dinlăuntru. Altfel însă stau lucrurile

când uşa dindărăt a dulapului nr. 1 este deschisă. O lumină puternică pătrunde atunci

în dulap, şi corpul omului ar fi descoperit fără greş dacă s-ar afla acolo. Dar nu e.

Cheia pusă în broasca uşii dindărăt a fost un simplu semnal, la auzul căruia persoana

ascunsă înăuntru îşi duce corpul înainte, într-un unghi cât mai ascuţit cu putinţă,

ghemuindu-se cu totul, sau aproape cu totul, în compartimentul principal. Această

poziţie însă e foarte grea şi căznită Şi nu poate fi menţinută multă vreme. De aceea îl

vedem pe Maelzel închizând uşa dindărăt. O dată cu aceasta, nu mai are nici un rost

ca trupul omului să nu-şi reia poziţia lui de mai înainte, căci dulapul e iarăşi destul de

întunecat ca să înfrunte cercetările. Sertarul acum e deschis şi picioarele persoanei

dinlăuntru atârnă în spatele lui, în locul Pe care îl ocupase până adineauri.

Sir David Brewster presupune că îndărătul sertarului se găseşte în permanenţă

un spaţiu încăpător, chiar când sertarul e închis, cu alte cuvinte, că sertarul este fals şi

nu ajunge până în dosul lăzii. Această părere nu poate fi câtuşi de puţin susţinută. O

înşelătorie atât de grosolană ar fi descoperită fără zăbavă, mai ales că sertarul, fiind

deschis în toată întinderea lui, dă astfel putinţa de a compara adâncimea lui cu

adâncimea lăzii.

Nici o părticică, prin urmare, din trupul acelui om nu se mai află în

compartimentul principal, corpul fiind ascuns în spatele maşinăriei dulapului nr. 1, iar

picioarele, în locul ocupat de sertar. Acum prezentatorul e deci în măsură să arate în

toată voia compartimentul principal. Ceea ce şi face deschizând amândouă uşile, cea

din faţă şi cea dindărăt, fără ca nimeni să fie descoperit. Astfel, spectatorii sunt

încredinţaţi că lada, în întregime, e supusă privirii lor, dimpreună cu toate părţile

alcătuitoare, într-o singură şi aceeaşi clipă. Dar desigur că lucrurile nu se petrec

astfel. Ei nu văd nici spaţiul din spatele sertarului, nici interiorul dulapului nr. 1, a

cărui uşă din faţă e virtual închisă în clipa când prezentatorul închide uşa dindărăt.

După acestea, Maelzel întoarce maşina cu totul, ridică draperia Turcului, deschide

uşile din spatele şi din dreptul coapsei acestuia şi, arătând că trunchiul este plin cu

maşinării, o readuce în poziţia de la început şi închide uşile.

Din clipa aceasta, omul dinlăuntru se poate mişca în voie. Ridicându-se, el se

introduce în corpul Turcului, aşa încât ochii lui să fie la nivelul eşichierului. E foarte

cu putinţă că se aşază pe un mic bloc de formă pătrată sau pe ieşindul care poate fi

văzut într-un colţ al compartimentului principal când uşile sunt deschise. În această

poziţie el poate să vadă eşichierul prin pieptarul Turcului care e făcut dintr-un

material străveziu. Aducându-şi şi mâna dreaptă peste piept, el pune în mişcare mica

maşinărie necesară pentru a conduce mâna stângă şi degetele *automatului.*

Mecanismul e aşezat chiar sub umărul stâng al Turcului şi, prin urmare, mâna dreaptă

a omului ascuns acolo ajunge la el mai lesne dacă presupunem că braţul lui drept e

adus peste piept. Mişcarea capului, a ochilor şi a braţului drept al figurii *automatului,*

ca şi rostirea cuvântului „şah" sunt făcute cu ajutorul unui alt mecanism din interior şi

declanşate cum şi când vrea de către omul aflat înlăuntru. E foarte cu putinţă ca

mecanismul acesta în întregimea lui, cu alte cuvinte tot ce alcătuieşte însăşi esenţa

aparatului, să fie cuprins în dulăpiorul, lat de vreo şase ţoli, aşezat la dreapta

compartimentului principal (dreapta spectatorilor). Analizând operaţiile *automatului,*

ne-am ferit cu dinadinsul să ne ocupăm, fie şi în treacăt, de felul cum diferitele

compartimente sunt urnite şi schimbate din locul lor, căci e uşor de înţeles că lucrul

acesta e cu totul lipsit de însemnătate. Într-adevăr, oricare tâmplar e destul de priceput

în meseria lui ca să găsească nenumărate mijloace de a-l realiza. În afară de aceasta,

am arătat că, oricare ar fi procedeul prin care schimbările de compartimente sunt

înfăptuite, acestea nu se petrec în văzul spectatorilor. Concluziile noastre sunt

întemeiate pe observaţiile următoare, pe care le-am făcut în timpul repetatelor noastre

participări la spectacolele lui Maelzel. Parte din aceste observaţii sunt făcute în

scopul de a dovedi că maşina nu poate fi pusă în mişcare decât de mintea omului şi

socotim că ar fi de prisos să mai aducem alte argumente în sprijinul a ceea ce a mai

fost pe deplin lămurit. Intenţia noastră este, în primul rând, de a convinge anumiţi

prieteni asupra cărora un şir de raţionamente sugestive va avea mai multă înrâurire

decât cea mai pozitivă demonstraţie apriorică.

I

Mutările de şah ale Turcului nu sunt făcute la intervale, ci sunt potrivite

mişcărilor adversarului, cu toate că această condiţie (a regularităţii), atât de

importantă în orice fel de invenţie mecanică, ar fi putut fi lesne îndeplinită dacă s-ar fi

îngrădit spaţiul de timp acordat adversarului pentru o mutare. Dacă, de pildă, acest

timp ar fi fost de trei minute, mutările *automatului* ar fi putut fi executate într-un

răstimp mai lung decât trei minute. Prin urmare, lipsa de regularitate, când acestea ar

fi putut fi dobândite cu atâta uşurinţă, face dovada că regularitatea nu are însemnătate

în funcţionarea *automatului,* cu alte cuvinte, că *automatul* nu este *numai* o maşină.

II

Când *automatul* e pe punctul de a mişca una din piese, se poate zări o anume

mişcare, foarte desluşită, tocmai dedesubtul umărului stâng. Această mişcare iscă un

tremur slab în draperia care acoperă umărul stâng în faţă. Tremurul de care am vorbit

se produce neapărat cu vreo două secunde înainte de a se fi mişcat braţul însuşi. Şi

niciodată braţul nu se mişcă fără această mişcare pregătitoare a umărului. Să

presupunem că adversarul mută o piesă şi că mutarea corespunzătoare este, ca de

obicei, făcută de Maelzel pe eşichierul *automatului.* Să presupunem că adversarul

supraveghează îndeaproape *automatul,* până ce descoperă mişcarea pregătitoare a

umărului. Să presupunem că de îndată ce a descoperit această mişcare şi mai înainte

ca braţul însuşi să se fi mişcat, el îşi retrage piesa de şah, ca şi cum şi-ar fi dat seama

că a greşit în jocul său. Se va vedea că mişcarea braţului, care, în toate celelalte

cazuri, urmează imediat mişcării umărului, este de această dată oprită, nu se mai

produce, cu toate că Maelzel n-a reprodus pe eşichierul *automatului* mutarea ce

corespunde retragerii adversarului. E vădit că *automatul* era gata să mute piesa de

şah, iar dacă n-a mutat-o, aceasta se datoreşte pe de-a-ntregul retragerii adversarului,

fără ca Maelzel să fi intervenit.

Faptul acesta dovedeşte cu prisosinţă, în primul rând, că intervenţia lui Maelzel,

care reproduce pe eşichierul Turcului mutările adversarului, nu este neapărat necesară

mişcărilor *automatului.* Mai dovedeşte, în al doilea rând, că mişcările acestuia sunt

călăuzite de un *cuget,* de către un ins oarecare, ce poate să vadă eşichierul

adversarului şi, în al treilea rând, că mişcările celui ascuns nu sunt călăuzite de

gândirea 'ui Maelzel, care stă cu spatele la adversar în timp ce acesta îşi retrage

Cutarea.

III

Automatul nu câştigă în mod invariabil partidele. Dacă el n-ar fi fost decât o

maşină şi altceva nimic, lucrurile nu s-ar petrece astfel, şi ar trebui să câştige întruna.

Odată descoperit *principiul* mulţumită căruia o maşină poate fi în aşa fel construită

încât să joace o partidă de şah, atunci dezvoltarea aceluiaşi principiu ar putea să o

facă în stare de a câştiga, iar o şi mai mare dezvoltare, să câştige *toate* partidele, cu

alte cuvinte, să bată la jocul de şah pe orice adversar. Dacă ne vom gândi bine, ne

vom încredinţa că greutatea de a face ca o maşină să câştige toate partidele nu e câtuşi

de puţin mai mare, în ce priveşte principiul operaţiilor necesare, decât aceea de a o

face să câştige o singură partidă. Prin urmare, dacă socotim că *Jucătorul de şah* e o

maşină, trebuie să presupunem (ceea ce e cu totul de necrezut) că inventatorul a

preferat să o lase neterminată decât să perfecţioneze mecanismul automatului,

presupunere care, se vede bine, e şi mai absurdă dacă ne gândim că, lăsându-l

neterminat, el procura adversarilor un argument împotriva posibilităţii ca *Jucătorul de*

şah să fie numai o maşină. Şi e tocmai argumentul de care ne folosim aici.

IV

Niciodată când situaţia partidei e grea sau încurcată nu-l vedem pe Turc dând

din cap sau rotindu-şi privirile. Acest lucru se petrece numai atunci când mutarea

următoare se impune de la sine sau când partida se află într-o fază în care omul

ascuns în interiorul *automatului* nu are nevoie să se gândească mai adânc. Astfel de

mişcări ale capului şi ale ochilor se văd de obicei la persoanele adâncite în gânduri şi,

dacă maşina n-ar fi fost decât o maşină, ingeniosul baron Kempelen ar fi izbutit să

asigure declanşarea lor la timpul potrivit, cu alte cuvinte, în momentele de încordare.

Dar, în cazul de faţă, se întâmplă tocmai contrariul, şi faptul acesta vine să întărească

presupunerea noastră că în interiorul maşinii se află un om. Când el e nevoit să cugete

asupra partidei, nu mai are timp să se gândească a pune în mişcare acel mecanism

care mişcă şi capul, şi ochii. Dar când mutarea ce trebuie făcută e de la sine înţeleasă,

are timp să se ocupe de acest lucru şi vedem prin urmare capul clătinându-se şi ochii

rotindu-se.

V

Când maşina e întoarsă în aşa fel încât să îngăduie spectatorilor să cerceteze

spatele Turcului, când draperia e ridicată şi uşiţele din trunchiul şi coapsa acestuia

sunt deschise, se vede că interiorul trunchiului e plin cu tot felul de maşinării.

Examinând cu luare-aminte această maşinărie când *automatul* era în mişcare, cu

alte cuvinte, când întregul aparat se mişcă pe rotile, ni s-a părut că anumite părţi ale

mecanismului îşi schimbă locul şi înfăţişarea într-o măsură prea mare pentru a fi pusă

pe seama numai a simplelor legi ale perspectivei. După alte câteva cercetări, ne-am

încredinţat că aceste schimbări neobişnuite se datorau oglinzilor aşezate în interiorul

trunchiului. Introducerea oglinzilor printre piesele maşinăriei n-a putut fi făcută cu

scopul de a influenţa în vreun grad oarecare, mecanismul însuşi. Acţiunea lor, oricare

ar fi ea, trebuie să fie fără doar şi poate în legătură cu privirea spectatorului.

Concluzia noastră neântârziată a fost că aceste oglinzi erau aşezate acolo pentru a

înmulţi în fata ochilor spectatorilor cele câteva piese mecanice, puţine la număr, asa

încât să pară că interiorul e înţesat de maşinării. Deducţia, deci, pe care o tragem de-a

dreptul de aici e că maşina nu este numai o maşină : căci, dacă ar fi fost aşa,

inventatorul nu numai că n-ar fi dorit câtuşi de puţin ca mecanismul său să pară a fi

complicat şi n-ar fi recurs la înşelăciune, în scopul de a-i da această aparenţă, dar ar fi

fost cu dinadinsul doritor de a-i convinge pe cei care au asistat la spectacolele lui de

simplitatea mijloacelor prin care dobândeşte rezultate atât de uimitoare.

VI

Înfăţişarea exterioară şi mai ales gesturile *automatului,* privite ca o imitaţie a

vieţii, nu sunt decât nişte imitaţii foarte obişnuite. Fizionomia lui nu vădeşte nici un

fel de originalitate, iar în ce priveşte asemănarea cu un chip de om, cele mai de rând

plăsmuiri de ceară o depăşesc. Ochii i se rotesc în cap într-un fel cu totul nefiresc şi

fără nici o legătură cu mişcările corespunzătoare ale pleoapelor şi sprâncenelor. Mai

cu seamă braţul îşi face diferitele mişcări într-un fel peste măsură de ţeapăn, stângaci,

repezit şi schematic. Dar, cu toate acestea, afară dacă nu se datoresc neputinţei lui

Maelzel de a face un lucru mai bun, nu pot fi decât urmarea unei neglijenţe

intenţionate, căci de o neglijenţă întâmplătoare nici nu poate fi vorba, dacă ne gândim

că ingeniosul inventator se îndeletniceşte tot timpul cu perfecţionarea maşinilor sale.

E mai mult decât sigur că nu trebuie să punem pe seama neândemânării această

înfăţişare lipsită de viaţă, când toate celelalte automate ale lui Maelzel alcătuiesc o

dovadă a deplinei sale dibăcii de a copia mişcările şi particularităţile vieţii cu cea mai

minunată asemănare. Aşa, de pildă, dansatorii lui pe frânghie n-au pereche în lume.

Când clovnul râde, pe buzele lui, pe sprâncenele şi genele lui, pe toate trăsăturile feţei

lui e întipărită expresia cea mai potrivită. Şi la el, şi la partenerul său, fiece gest e

până-ntr-atâta de firesc şi dezbărat de orice urmă de artificialitate, încât, dacă n-ar fi

fost atât de mici, şi dacă, înainte ca ei să-şi execute dansul pe frânghie, spectatorii nu

şi i-ar trece din mână în mână, cu greu ai putea convinge un public oarecare că aceste

automate de lemn nu ar fi făpturi însufleţite. Nu putem deci pune la îndoială dibăcia

domnului Maelzel, şi de aceea trebuie neapărat să presupunem că dinadins a îngăduit

ca *Jucătorul de şah* să rămână aceeaşi figură artificială şi lipsită de firesc pe care

baronul Kempelen (fără îndoială că tot în chip intenţionat) a construit-o din capul

locului. Nu e prea greu de inţeles care i-a fost intenţia. Dacă mişcările *automatului* ar

fi fost naturale şi pline de viaţă, spectatorul ar fi fost şi mai mult înclinat să atribuie

operaţiile sale pricinii lor adevărate (adică amestecul omului ascuns înlăuntru) decât e

acum, când aceste gesturi stângace şi schematice fac să se creadă că e vorba numai de

un mecanism de sine stătător.

VII

Nu mult înainte de începerea partidei de şah, când prezentatorul, ca de obicei, îşi

pune în funcţiune *automatul* nu se poate ca o ureche cât de cât deprinsă cu sunetele

pricinuite de întorsul unei maşinării să nu descopere, pe loc, că e cu neputinţă ca axa

învârtită în lada *Jucătorului de şah* cu ajutorul unei chei să fie în legătură cu vreo

greutate, vreo pârghie sau cu orice fel de piesă de maşinărie dinlăuntru. Concluzia pe

care o tragem de aici e aceeaşi ca în observaţia noastră. Trasul aparatului nu este

negreşit necesar punerii în mişcare a *automatului,* şi e făcut cu scopul de a trezi în

spectator ideea greşită că se află în faţa unui mecanism.

VIII

Când lui Maelzel i se pune răspicat întrebarea: „Este *automatul* numai o maşină

sau nu?", răspunsul lui este stereotip : „Nu pot să spun nimic". Dar faima *automatului*

şi marea curiozitate pe care a stârnit-o pretutindeni se datoresc mai degrabă părerii

precumpănitoare că e numai o maşină, decât oricărei alte împrejurări. Desigur că

interesul proprietarului e de a-l înfăţişa ca atare. Dar ce alt mijloc ar putea călăuzi mai

simplu şi mai direct părerea spectatorului în sensul dorit decât o declaraţie

lămuritoare şi afirmativă tocmai în acest sens? Pe de altă parte, ce alt mijloc mai

simplu şi mai direct ar putea fi folosit pentru a zdruncina încrederea spectatorului că

automatul e o maşină, şi nimic altceva, decât acest refuz de a da o declaraţie

lămuritoare? Căci oamenii, firește, judecă astfel: e în interesul lui Maelzel să arate că

automatul e o simplă maşină... Dar el refuză să facă acest lucru, de-a dreptul prin viu

grai, dar nu se sfieşte, ba chiar e foarte pornit să o facă în mod indirect, prin fapte.

Dacă *automatul* ar fi fost într-adevăr aşa cum tinde el să-l înfăţişeze prin fapte, atunci

s-ar fi folosit bucuros de mărturia mult mai convingătoare a cuvântului; concluzia

noastră este că motivul tăcerii sale e tocmai conştiinţa că aparatul *nu* este o simplă

maşină. Faptele sale nu-l pot dovedi de înşelăciune; dar cuvintele lui ar putea.

IX

Când Maelzel, ca să prezinte publicului interiorul lăzii, a deschis uşa nr. 1,

precum şi uşa care se află chiar în spatele acesteia, el ţine, aşa cum am mai spus, o

lumânare aprinsă la uşa dindărăt. Apoi plimbă încoace şi încolo maşina întreagă,

pentru ca publicul să se încredinţeze că dulapul nr. 1 e pe de-a-ntregul plin cu

maşinării. În vreme ce maşina e mişcată din loc în acest fel, un observator atent va

descoperi că, pe când acea parte a maşinăriei aflate în apropierea uşii principale nr. 1

rămâne cu desăvârşire nemişcată, partea de mai dinăuntru însă se clatină, într-o foarte

mică măsură, dimpreună cu mişcările aparatului.

Această împrejurare a trezit în noi cea dintâi bănuială că partea din fund a

maşinii era întocmită în aşa fel încât să poată lesne aluneca din poziţia ei, atunci când

împrejurările ar cere-o. Am mai arătat că acest prilej se iveşte atunci când omul

ascuns înlăuntru îşi aduce corpul într-o poziţie verticală după ce s-a închis uşa

dindărăt.

Sir David Brewster susţine că figura Turcului e de mărime naturală, pe fapt însă,

ea întrece cu mult statura obişnuită. Nimic nu e mai uşor decât să te înşeli când e

vorba de mărimi. Corpul *automatului* e îndeobşte izolat, şi neavând nici un mijloc de

a-l compara pe loc cu o formă omenească, suntem gata să-l socotim ca fiind de

dimensiuni obişnuite. Această greşeală s-ar putea îndrepta dacă ne-am uita cu atenţie

la *Jucătorul de şah î* n clipa în care prezentatorul se apropie de el. Ceea ce se şi

întâmplă din când în când. Desigur, domnul Maelzel nu e prea înalt, dar când se

apropie de maşină, capul său e cel puţin cu optsprezece ţoli mai jos decât capul

Turcului, cu toate că acesta — trebuie s-o amintim — se află aşezat.

XI

Lada în spatele căreia e aşezat *automatul* are o lungime de trei picioare şi şase

ţoli, exact o adâncime de patru picioare şi o înălţime de două picioare şi şase ţoli.

Aceste dimensiuni sunt cu totul îndestulătoare ca să adăpostească un om de o statură

mai mult decât mijlocie, iar compartimentul principal poate adăposti, numai el, un ins

de o înălţime potrivită, în poziţia de care am vorbit ca fiind aceea pe care trebuie să o

ia o persoană ascunsă în *automat.* Acestea fiind faptele şi oricine se îndoieşte de ele

poate imediat să le verifice prin calcul, socotim că e de prisos să mai stăruim asupra

lor. Vrem numai să adăugăm că, deşi capacul lăzii pare a fi dintr-o scândură de o

grosime de vreo trei ţoli, spectatorul însă poate să-şi dea singur seama, dacă se

apleacă şi se uită în sus, când compartimentul principal e deschis, că, de fapt, capacul

e foarte subţire. Şi asupra înălţimii sertarului se pot înşela cei care l-ar cerceta în

treacăt. Mai există şi un spaţiu de vreo trei ţoli între înălţimea sertarului, aşa cum se

vede din afară, şi partea de jos a dulapului, un spaţiu ce trebuie cuprins în înălţimea

sertarului. Aceste şiretlicuri care urmăresc ca spaţiul dinlăuntrul lăzii să pară mai mic

decât este în realitate sunt izvorâte din chiar intenţia inventatorului, care vrea să

inspire publicului ideea greşită că adică nici o fiinţă omenească nu poate fi pitită

înlăuntrul lăzii.

XII

Compartimentul principal e pe dinăuntru căptuşit în întregime cu *postav.*

Socotim că acest postav e pus acolo într-un scop îndoit. O anumită parte, fiind bine

întinsă, e menită poate să alcătuiască singurele despărţituri care trebuie mutate din loc

atunci când omul dinlăuntru îşi schimbă poziţia, adică peretele mobil aflat între

compartimentul principal şi spatele dulapului nr. 1, precum şi peretele dintre acelaşi

compartiment şi spaţiul dindărătul sertarului deschis. Dacă presupunem că aşa se

petrec lucrurile, dispare dintr-o dată dificultatea de a schimba din loc tăbliile

despărţitoare, dacă s-ar putea presupune că ar fi existat cândva asemenea dificultate.

Cel de-al doilea scop în care s-a pus căptuşeala de postav este de a înăbuşi orice

zgomote pricinuite de persoana dinlăuntru şi de a le face să nu poată fi desluşite.

XIII

Aşa cum am mai arătat, nu-i e îngăduit adversarului să joace şah pe tăblia

automatului, ci, dimpotrivă, locul său e la o oarecare depărtare de el. Dacă ar întreba

cineva care e pricina cea mai probabilă a acestei măsuri, i se va spune desigur că,

dacă adversarul ar fi aşezat într-alt fel, corpul lui s-ar interpune între maşină şi

spectatori, împiedicându-i să vadă lămurit jocul. Dar această dificultate ar putea fi

lesne înlăturată, fie înălţând scaunele pe care şade publicul, fie întorcând spre

spectatori capătul lăzii în tot timpul cât ţine partida. Adevărata pricină a opreliştii e,

pesemne, cu totul alta. Dacă adversarul ar fi aşezat astfel încât să vină în atingere cu

lada, s-ar putea ca secretul să fie descoperit, într-adevăr, un auz ascuţit ar desluşi

respiraţia omului ascuns înlăuntru.

XIV

Cu toate că domnul Maelzel, când deschide şi expune interiorul maşinii, se

depărtează uneori, foarte uşor, de la programul pe care am arătat că-l urmează, el nu

se depărtează *niciodată î* n aşa măsură încât să înlăture explicaţia noastră. Se ştie, de

pildă, că, înainte de toate, el deschide sertarul, dar niciodată nu deschide

compartimentul principal fără să fi închis mai întâi uşa dindărăt a dulapului nr. 1, aşa

cum nu deschide niciodată compartimentul principal fără să fi tras mai întâi sertarul.

Şi niciodată nu închide sertarul fără să fi închis, mai înainte, compartimentul

principal. Nu deschide niciodată uşa dindărătul dulapului nr. 1 când compartimentul

principal e deschis, iar partida de şah nu începe niciodată până ce întreaga maşină nu

a fost închisă. Prin urmare, dacă ţinem seama că ar fi fost absurd ca *niciodată, nici*

într-o singură împrejurare, domnul Maelzel să nu se fi abătut de la programul despre

care am arătat că este necesar demonstraţiei noastre, acesta devine unul dintre cele

mai puternice argumente cu putinţă în sprijinul ei. Iar argumentul devine cu atât mai

puternic dacă ţinem seama tocmai de faptul că domnul Maelzel *se depărtează*

câteodată de la program, dar niciodată într-o asemenea măsură încât să dezmintă

explicaţia noastră.

XV

Pe tăblia *automatului* se află, cât ţine spectacolul, şase lumânări. În chip firesc

se naşte întrebarea: ce nevoie e de atâtea lumânări, când una singură sau cel mult

două ar fi prea destul să permită spectatorilor să vadă bine eşichierul într-o încăpere,

de altminteri, atât de puternic luminată cum e totdeauna sala de spectacol şi mai ales

dacă presupunem că *maşina nu e decât o maşină* nu e nevoie de atâta lumină, ci la

drept vorbind, nu e nevoie chiar deloc pentru ca *aparatul* să poată funcţiona şi mai cu

deosebire când pe masa adversarului se află numai o singură lumânare? Cel dintâi

răspuns şi cel mai firesc e că o lumină atât de puternică e necesară pentru a permite

omului dinlăuntru să vadă prin ţesutul străveziu (pesemne un văl subţire) din care e

făcut pieptul turcului. Dar dacă ne uităm la *felul cum sunt orânduite* lumânările, o altă

concluzie se impune de la sine. Precum am mai spus, sunt şase lumânări cu totul,

aşezate câte trei de fiece parte a manechinului. Cele mai mari sunt cele mai depărtate

de spectatori, cele din mijloc sunt cu vreo doi ţoli mai scurte, şi cele mai apropiate de

public sunt încă şi mai scurte cu vreo doi ţoli, iar lumânările de pe o latură sunt de o

înălţime diferită decât cele aşezate în partea dimpotrivă, într-o măsură de vreo doi

ţoli, cu alte cuvinte, cea mai lungă lumânare de pe o latură e cu vreo trei ţoli mai

scurtă decât cea mai lungă lumânare de pe latura opusă, şi aşa mai departe. E deci

limpede că nu există două lumânări de aceeaşi înălţime şi, prin urmare, greutatea de

a-ţi da seama de felul materialului din care e făcut pieptul manechinului (asupra

căruia lumina e îndreptată cu dinadinsul) e simţitor sporită prin multiplele încrucişări

ale razelor care îţi iau vederea, şi aceste încrucişări sunt obţinute tocmai prin aşezarea

focarelor de radiaţie la niveluri diferite.

XVI

Pe vremea când *Jucătorul de şah* se mai afla în stăpânirea baronului Kempelen,

s-a băgat de seamă, de mai multe ori, în primul rând că un italian ce făcea parte din

suita baronului nu putea fi niciodată văzut în răstimpul în care Turcul juca o partidă

de şah. În al doilea rând, că italianul căzând odată grav bolnav, spectacolele au fost

întrerupte până la însănătoşirea lui. Acest italian spunea sus şi tare că e cu totul

neştiutor în ale jocului de şah, deşi toţi ceilalţi inşi din suita baronului jucau destul de

bine. S-au băgat de seamă unele amănunte de acelaşi fel când *automatul* a intrat pe

mâinile lui Maelzel. Există un om, pe nume Schlumberger, care îl însoţeşte

pretutindeni, dar care nu are altă ocupaţie cunoscută decât să ajute la împachetarea şi

despachetarea *automatului.* E un om de o statură cam mijlocie şi foarte gârbovit. Nu

Putem şti dacă afirmă că joacă sau că nu joacă şah. E însă lucru foarte sigur că n-a

fost văzut niciodată în timpul spectacolului cu *Jucătorul d* e *şah,* cu toate că a fost

adesea văzut înainte şi după spectacol. Mai mult încă: acum câţiva ani, Maelzel a fost

în trecere cu automatele sale Prin Richmond, unde le-a şi expus, credem a şti, în casa

pe care o ţine astăzi domnul Boissieux, cu academia sa de dans. Schlumberger s-a

îmbolnăvit pe neaşteptate, şi în tot timpul cât a zăcut, n-a mai fost nici un spectacol

cu *Jucătorul de şah.* Faptele acestea sunt binecunoscute multora dintre concetăţenii

noştri. Explicaţia dată cu privire la întreruperea spectacolelor n-a *fost* boala lui

Schlumberger. Fără să mai facem nici un comentariu, lăsăm în seama cititorului să

tragă concluziile fireşti din toate acestea.

XVII

Turcul joacă şah cu braţul *stâng.* Un amănunt atât de însemnat nu poate fi

întâmplător. Brewster însă nu-l ia în seamă. Se mărgineşte, credem, să constate faptul.

Cei mai recenţi autori de tratate despre acest *automat* par a nu-l fi observat nici ei

deloc şi nu pomenesc de el. Autorul broşurii de care aminteşte Brewster îl

semnalează, dar îşi recunoaşte neputinţa de a-l tălmăci. E totuşi limpede că astfel de

nepotriviri şi ciudăţenii vădite trebuie să ne călăuzească (dacă e cu putinţă) pe calea

adevărului.

Amănuntul că *automatul* joacă şah cu mâna stângă nu poate avea legătură cu

funcţiunile maşinii, socotită numai ca maşină. Orice fel de mecanism care ar

determina un manechin să mişte braţul stâng într-un fel sau altul ar putea, la o adică,

să-l facă să mişte tot aşa de bine şi braţul drept. Dar acest principiu nu poate fi aplicat

şi alcătuirii omeneşti, în care există o deosebire adâncă în ce priveşte construcţia şi

mai cu seamă vigoarea braţului drept şi a celui stâng.

Gândindu-ne la faptul acesta din urmă, trebuie să facem o apropiere firească

între această vădită ciudăţenie a *automatului* şi acest amănunt propriu făpturii

omeneşti. Trebuie deci să ne gândim la vreo excepţie, deoarece *Jucătorul de şah*

joacă tocmai aşa cum *n-ar juca* un om. Aceste idei, odată admise, pot şi singure să

trezească în noi gândul că un om ar fi ascuns înlăuntru. Încă vreo câţiva paşi şi vom

ajunge, în sfârşit, pe nesimţite, la rezultat. *Automatul* joacă şah cu braţul stâng din

pricină că, în împrejurările date, e de dorit, desigur, ca omul dinlăuntru să poată să

joace cu braţul drept.

Să presupunem, de pildă, că *automatul* joacă şah cu braţul drept. Pentru a ajunge

la mecanismul care mişcă braţul şi care, precum am spus, se află tocmai deasupra

umărului, ar trebui neapărat ca omul pitit înlăuntru să se slujească de braţul său drept

într-o poziţie nesuferit de grea şi de nefirească (adică ridicându-l strâns pe lângă corp

şi strivit cu putere între corpul său şi coasta *automatului),* sau poate să se slujească de

braţul stâng aducându-l peste piept. Nici într-un caz, nici în altul, el n-ar putea să

lucreze cu uşurinţa şi precizia necesare. Dar dacă, dimpotrivă, *automatul* ar juca, aşa

cum joacă în realitate, cu braţul stâng, toate greutăţile ar fi înlăturate. Braţul drept al

omului dinlăuntru e adus pe lângă piept, şi degetele mâinii sale drepte acţionează, fără

nici o greutate, asupra mecanismului care se află în umărul manechinului.

Socotim că nu se poate aduce nici un argument temeinic împotriva explicaţiei

noastre la *Automatul jucător de şah.*

WILLIAM WILSON

Dar ce spun? Ce spune Cugetul

cumplit, Acest strigoi în călea mea?

W. CHAMBERLAYNE *Pharonnida*

Fie-mi îngăduit să mă numesc deocamdată William Wilson. Neprihănita pagină

ce-mi stă acum dinainte nu trebuie pângărită cu adevăratul meu nume. A stârnit prea

de multe ori dispreţul, groaza şi ura neamului meu.Oare vânturile în mânia lor nu i-au

împrăştiat până pe meleagurile cele mai depărtate ale globului josnicia fără de

seamăn? O, tu, cer mai surghiunit dintre toţi cei în surghiun! Nu eşti tu oare mort pe

vecie, pentru întreg pământul? Pentru cinstirile, pentru florile şi dauritele lui

năzuinţe? Şi între speranţele tale şi ceruri nu apasă oare necontenit acelaşi nor greu,

întunecat şi fără de margini?

Chiar dacă aş fi în stare, şi tot n-aş vrea să dau grai, astăzi, aici, amintirilor

mişeliei nespuse şi a crimelor de neiertat din aceşti ultimi ani ai mei. În răstimpul

acesta, al ultimilor ani, am urcat pe negândite culmile nelegiuirii: şi n-am de gând

deocamdată decât să le caut obârşia. De cele mai multe ori, oamenii ajung ticăloşi pe

nesimţite. De mine, însă, virtutea s-a desprins, ca o mantie, într-o singură clipă. De la

păcate de nimic am trecut cu paşi de uriaş la grozăvii mai mari decât ale unui

Heliogabal. Fie-mi îngăduit să povestesc ce soartă, ce întâmplare a dat naştere acestei

nenorociri. Moartea se apropie, şi umbra ce o premerge a răsfrânt asupra spiritului

meu o blândă înrâurire. În trecerea mea prin valea întunecată, tânjesc după

compătimirea, aş putea spune, după mila semenilor mei. Mi-ar plăcea să creadă că am

fost în oarecare măsură robul unor împrejurări mai presus de voinţa omenească. Aş

dori să găsească pentru mine, mulţumită amănuntelor pe care le voi da, vreo mică

oază a *preursitei,* pierdută într-un deşert al păcatelor. Aş vrea să recunoască ceea ce

nu se pot împiedica de a recunoaşte, şi anume că, deşi au mai fost pe lume ispite mari,

niciodată însă omul n-a mai fost ispitit *aşa,* şi desigur că niciodată n-a mai căzut în

ispită *aşa.* Şi de aceea n-a mai suferit astfel niciodată, într-adevăr, nu cumva am trăit

un vis? Şi nu cumva mor acum, victimă a groazei şi a misterului celor mai cumplite

dintre toate sublunarele vedenii?

Mă trag dintr-un neam care prin firea lui înflăcărată şi prin puterea închipuirii şi-

a făcut o faimă în toate vremurile. Încă din cea mai fragedă copilărie am dat dovadă

că am moştenit pe de-a-ntregul caracterul familiei mele. Cu cât înaintam în vârstă,

acesta se dezvăluia tot mai cu putere ajungând din mai multe pricini o cauză de

adâncă îngrijorare pentru prietenii mei şi o adevărată pacoste pentru mine însumi. Am

devenit îndărătnic, lăsandu-mă în voia toanelor celor mai năprasnice şi pradă

patimilor celor mai nestăpânite. Săraci cu duhul şi împovăraţi ca şi mine de unele

beteşuguri trupeşti, părinţii mei n-au putut stăvili decat într-o măsură prea mică

pornirile rele ce mă caracterizau. Câteva încercări sfioase şi greşit îndreptate au

însemnat pentru ei o înfrângere deplină şi bineânţeles, o izbândă desăvârşită pentru

mine. De atunci încoace, glasul meu căpătă putere de lege în casa părintească şi la o

vârsţă când prea puţini copiii sunt slobozi şi nestruniţi, am fost lăsat în voia mea şi am

ajuns întru totul stăpanul adevărat al faptelor mele.

Cele dintâi amintiri ale vieţii mele de şcolar sunt legate de o casă mare şi

ciudată, în stil elizabethan, aşezată într-un sat înnegurat din Englitera, cu mulţime de

arbori uriaşi şi noduroşi, şi în care toate casele erau nespus de vechi. La drept

vorbind, acel antic şi venerabil sat era un lăcaş de vis, o încântare a sufletului. Mi se

pare că simt şi acum răcoarea înviorătoare a umbritelor lui alei, că trag în piept

mireasma miilor de boschete şi că tresar din nou, cu o negrăită încântare, la sunetul

adânc şi cavernos al clopotului bisericii, care, din ceas în ceas, cu dangătul lui

neaşteptat şi melancolic, întrerupeau tăcerea înserării, în vreme ce clopotniţa gotică şi

dantelată se învăluia în somn.

Pesemne că îmi face plăcere, atât cât mai pot resimţi vreo plăcere în clipa de

faţă, să stărui asupra acestor mărunte amintiri despre şcoală, cu tot ce o însoţea în

starea în care mă aflu, copleşit de nenorocire — nenorocire, vai, mai mult decât

adevărată mi se va ierta că mai caut o uşurare, oricât ar fi ea de slabă şi de

vremelnică, în risipa câtorva amănunte fără şir. Acestea, de altfel, oricat ar fi de

neînsemnate şi chiar ridicole în sine, capătă în închipuirea mea o însemnătate

trecătoare, ca fiind legate de un loc şi un răstimp anume, când am cunoscut cele dintâi

neînţelese chemări ale soartei, care mai târziu m-a învăluit în umbra sa adâncă.

Lăsaţi-mă, aşadar, să-mi amintesc.

După cum am spus, casa era veche şi ciudată. Curţile erau mari şi împrejmuite

cu un zid de cărămidă, înalt şi trainic, presărat cu un strat de moloz şi de sticlă pisată.

Această împrejmuire, vrednică de o temniţă, alcătuia hotarul domeniului nostru. Nu

vedeam ce era dincolo de el decât de trei ori pe săptămână: o dată în fiecare sâmbătă

după-amiază, când, însoţiţi de doi pedagogi, ni se îngăduia să facem scurte plimbări

în grup pe câmpiile învecinate şi de două ori duminica, atunci cand eram încolonaţi şi

duşi, după acelaşi tipic, la slujba de dimineaţă şi de seară, în singura biserică a satului.

Directorul şcolii noastre era pastorul acelei biserici. Cu cât de adâncă uimire şi

admiraţie mă uitam de obicei la el, din strana noastră retrasă de la galerie, când se

urca în amvon, cu pas domol şi măsurat. Oare omul acesta vrednic de respect, cu o

înfăţişare atât de blândă şi smerită, în fluturarea strălucitului său veşmânt preoţesc, cu

peruca lui uriaşă, neclintită şi pudrată cu atâta grijă, poate fi acelaşi care mai

adineauri, cu o mutră ursuză, cu un surtuc soios pe el şi cu nuiaua în mână păzea

legile draconice ale şcolii? O, uriaş paradox, prea din cale afară de monstruos ca să-i

poţi afla dezlegarea!

La un colţ al zidului masiv se încrunta o poartă şi mai greoaie decât el. Era

ferecată şi ghintuită cu zăvoare de fier, iar în partea de deasupra avea nişte ţepuşe de

fier dinţate. Ce fior de groază adâncă stârnea poarta aceea! Nu se deschidea niciodată,

decât pentru cele trei ieşiri şi intrări de care am amintit adineauri, astfel că fiece

scârţâit al balamalelor ei grele ne descoperea o lume de mistere, sumedenie de

amănunte cu rosturi tainice şi gânduri şi mai adânci încă.

Vasta împrejmuire avea o formă neregulată şi cuprindea mai multe despărţituri,

dintre care trei sau patru mai mari alcătuiau curţile de recreaţie. Erau netede şi

acoperite cu pietriş mărunt şi zgrunţuros. Îmi aduc bine aminte că aici nu se găseau

copaci, nici bănci şi nimic altceva de felul acesta. Bineînţeles că acestea se aflau în

spatele casei. În faţă se întindea o grădiniţă cu cimişiri şi alţi arbuşti, dar prin aceste

tărâmuri sfinţite treceam, ce e drept, numai arareori, ca, de pildă, la cea dintâi venire

la şcoală sau la plecarea definitivă de aici, sau poate atunci cand venea să ne ia o rudă

sau vreun prieten şi când porneam cu bucurie spre casă, de Crăciun sau în vacanţa de

vară.

Dar casa! Cât de ciudată era clădirea aceea veche. Şi ce mai palat din poveşti

pentru unul ca mine. Nu puteam da de rostul cotiturilor şi cotloanelor ei tainice. Era

foarte greu ca într-o anumită clipă să poţi spune sigur la care dintre cele două caturi te

găseşti. Între două camere dădeai negreşit peste trei-patru trepte de urcat sau de

coborât. Iar aripile laterale erau fără de număr şi neînchipuit de întortocheate, astfel

încât ideea pe care ne-o făceam despre întreaga clădire nu se deosebea prea mult de

aceea pe care ne-o inspira ideea de infinit. În răstimpul celor cinci ani cât am sălăşluit

aici n-am fost niciodată în stare să mă lămuresc în care ungher îndepărtat se afla

micul dormitor ce-mi fusese hărăzit mie şi altor optsprezece-douăzeci de şcolari.

Sala de cursuri era cea mai încăpătoare din toată casa şi din lumea întreagă, cel

puţin aşa credeam eu. Era foarte lungă şi îngustă şi întristător de joasă, cu ferestre

gotice ascuţite şi cu tavanul de lemn de stejar. Într-un colţ retras, care ne da fiori, se

găsea o despărţitură pătrată de opt până la zece picioare, cuprinzând *sanctum*- ul

directorului nostru, sfinţia-sa doctorul Bransby, în timpul orelor de studii. Era o zidire

masivă, cu o uşă trainică, pe care, decât să o deschidem în lipsa lui, mai bine am fi

pierit cu toţii, de bunăvoie, *par la peine forte et dure*. În celelalte colţuri mai erau alte

două despărţituri asemănătoare, care desigur că inspirau mult mai puţină evlavie, dar

ne pricinuiau totuşi o spaimă cumplită. Una din ele era catedra profesorului de „limbi

clasice", cealaltă, a celui de „engleză şi matematici". Prin toată încăperea zăceau

risipite, încrucişandu-se în fel şi chip, într-o învălmăşeală fără de sfârşit, nenumărate

bănci şi pupitre vechi, înnegrite şi roase de vreme, peste măsură de încărcate cu cărţi

purtând urme de degete, aveau cioplite pe ele atâtea iniţiale şi nume întregi, chipuri

schimonosite şi alte numeroase înfloriturí făcute cu briceagul, încât şi pierduseră cu

totul şi bruma de înfăţişare pe care vor fi avut-o la început, cu mulţi ani în urmă. La

un capăt al încăperii se afla un hârdău uriaş cu apă, iar la celălalt, un orologiu de o

mărime neobişnuită.

Impresurat de zidurile solide ale acestei venerabile şcoli, mi-am petrecut aici,

dar fără silă şi urât, răstimpul de la vârsta de 10 pană la 15 ani încheiaţi al vieţii mele.

Mintea rodnică a copilăriei nu are nevoie de o lume dinafară, plină de întâmplări, ca

s-o desfete sau să-i dea de lucru; iar părelnica şi ursuza monotonie a şcolii era bogată

în bucurii mai răscolitoare decât cele pe care tinereţea mea în pârg le-a descoperit mai

târziu în dezmăţ, iar maturitatea mea, în crimă. Trebuie totuşi să cred că în

dezvoltarea minţii mele, la începuturile ei, a fost ceva cu totul neobişnuit şi care a

întrecut orice măsură. Când ajung în puterea varstei, cei mai mulţi oameni rareori

păstrează o impresie lămurită despre întâmplările din frageda copilărie. Totul e o

umbră cenuşie, o amintire slabă şi şovăielnică, un amestec nedesluşit de plăceri

mărunte şi de suferinţe închipuite. Cu mine însă s-a petrecut altceva. Trebuie să fi

simţit şi trăit în copilăria mea cu puterea cu care simte şi trăieşte un om în toată firea

tot ceea ce regăsesc acum întipărit în memorie, cu nişte trăsături la fel de însufleţite şi

de adânc săpate şi la fel de durabile ca inscripţiile de pe medaliile cartagineze.

Dar, în realitate, ce puţin era de ţinut minte din punctul de vedere al tuturor!

Dimineţile cu deşteptarea, serile cu ora stingerii, apoi învăţatul împreună, recitările pe

de rost, după-amiezile libere la răstimpuri regulate, şi plimbările, şi curtea de

recreaţie, cu certurile, cu jocurile şi cu încurcăturile ei, toate acestea, printr-o

vrăjitorie a închipuirii, de mult uitată, erau în stare să trezească în mine un noian de

senzaţii, o lume de întâmplări bogate, un univers de emoţii felurite, de avanturi

pasionate şi răscolitoare. *„Oh, le bon temps, que ce siècle de fer!"*

La drept vorbind, firea mea entuziastă, înflăcărată şi dominatoare a făcut din

mine, în curând, un „caracter", cu totul deosebit printre colegii mei de şcoală şi în

chip firesc, dar pe nesimţite, am căpătat o mare înrâurire asupra tuturor celor ce nu

erau cu mult mai în vârstă decât mine, asupra tuturor, cu excepţia unui singur ins. ţin

vioaie. Pentru mine, răzvrătirea lui Wilson era izvorul celor mai mari nedumeriri, cu

atât mai mult cu cât, în ciuda ifoselor sfidătoare cu care mă socoteam dator să-l

întâmpin în public pe el, cu pretenţiile lui cu tot, simţeam în sinea mea că mă tem de

dânsul şi nu mă puteam împiedica să gândesc că lesniciunea cu care se ţinea în pas cu

mine era o dovadă de adevărată superioritate, căci trebuia să lupt fără încetare ca să

nu fiu întrecut. Totuşi, această superioritate — sau chiar egalitate — nu era de fapt

cunoscută de nimeni în afară de mine, colegii noştri, printr-o orbire de neînţeles,

Această excepţie s-a întâmplat să fie un elev care, cu toare că nu-mi era rudă, purta

acelaşi nume de botez şi de familie ca şi mine, împrejurare prea puţin vrednică de a fi

luată în seamă, căci, deşi eram de viţă nobilă, purtam un nume dintre acelea pe care le

auzi pretutindeni şi care par a fi fost, prin drepturi dobândite din negura vremurilor,

un bun obştesc al gloatelor. Iată pentru ce în această povestire mi-am zis William

Wilson, nume născocit şi destul de asemănător cu cel adevărat. Tizul meu era

singurul ins care, dintre toţi cei ce făceau parte din „clica noastră" (aşa cum îi ziceam

noi în limbajul şcolăresc), cuteza să se măsoare cu mine în ceea ce privea studiile

şcolare, jocurile şi întrecerile din recreaţie şi refuza să creadă orbeşte în tot ce

spuneam şi să se supună voinţei mele. Într-un cuvânt, se împotrivea samavolniciei

mele în toate privinţele. Dacă există pe lume o tiranie deplină şi mai presus de oricare

alta, e tirania minţii unui copil genial asupra tovarăşilor săi cu o minte mai pupăreau

că nici măcar n-o bănuiesc. Într-adevăr, rivalitatea dintre noi, împotrivirea lui şi mai

cu seamă amestecul lui nedorit şi îndărătnic în toate treburile mele nu se vădeau decât

atunci cand eram între patru ochi. Părea să fie lipsit şi de acea ambiţie care mă

îmboldea, ca şi de pătimaşa energie spirituală mulţumită căreia eram în măsură să-i

întrec pe toţi ceilalţi. S-ar fi putut crede că în întrecerea aceasta era mânat doar de o

dorinţă ciudată de a-mi pune piedici, de a mă surprinde sau de a mă umili; deşi erau

clipe când nu se putea să nu-mi dau seama, cu un sentiment de uimire, de umilinţă şi

de ciudă, printre jignirile, ocările şi contrazicerile sale, punea şi un fel de *duioşie* cu

totul nelalocul ei şi câtuşi de puţin binevenită, îmi închipuiam că o purtare atât de

neobişnuită nu poate izvorî decât dintr-o semeaţă încredere în sine, cu ifose vulgare

de protector şi de patron.

Se prea poate ca tocmai această din urmă trăsătură a purtării lui Wilson, la care

se adăuga şi potrivirea noastră de nume şi faptul, doar o simplă întâmplare, că intrarea

noastră în şcoală a avut loc în aceeaşi zi, să fi răspândit printre elevii din clasele

superioare ideea că suntem fraţi. Elevii nu obişnuiau să se intereseze prea de aproape

de treburile celor mai mici. Aşa precum am mai spus, sau ar fi trebuit să spun, acest

Wilson nu se înrudea cu familia mea nici în gradul cel mai depărtat. Desigur însă că

dacă *am fi fost* fraţi, ar fi trebuit să fim gemeni: căci după ce am părăsit pensionul

doctorului Bransby, am aflat din întâmplare că tizul meu era născut la 19 ianuarie

1913, şi acest lucru este o coincidenţă vrednică de luat în seamă, căci e tocmai ziua

naşterii mele.

Poate să pară ciudat, dar cu toată marea nelinişte pe care mi-o pricinuia fără

încetare rivalitatea lui Wilson şi nesuferitul lui spirit de contradicţie, nu eram totuşi în

stare să-l urăsc de-a binelea. Aveam, de bună seamă, aproape în fiecare zi câte o

ceartă, în care Wilson, dăruindu-mi de faţă cu toată lumea laurii victoriei, mă silea

totuşi, într-un fel sau altul, să simt că el era cel ce-i merită, cu toate că o pornire

trufaşă din parte-mi, iar la dânsul o adevărată mândrie ne făceau să ne mărginim la

termenii aşa-zişi protocolari. Existau totuşi în firea noastră multe puncte de

asemănare deplină, care mă frământau, trezind în mine un sentiment ce s-ar fi

transformat în prietenie, de nu ne-ar fi împiedicat starea de încordare dintre noi.

Fireşte că e foarte greu să lămuresc sau măcar să descriu adevăratele mele

simţăminte faţă de el. Ele alcătuiau un amestec pestriţ şi felurit: un fel de duşmănie

neîmpăcată, care nu era propriu-zis ură, o oarecare stimă şi mai mult respect, multă

teamă, o dată cu o imensă şi nepotolită curiozitate. Pentru psihologi va fi de prisos să

mai spun că Wilson şi cu mine eram prietenii cei mai nedespărţiţi.

Fără îndoială că neobişnuita stare de lucruri care dăinuia între noi făcea ca toate

numeroasele mele atacuri împotrivă-i, făţişe sau piezişe, să fie strecurate mai degrabă

în chip de glumă sau de ironie (căci acestea te dor chiar când se arată ca nişte simple

vorbe de duh) decât sub înfăţişarea unei vrăjmăşii hotărâte şi înverşunate. Dar

străduinţele mele în această privinţă nu rămâneau câtuşi de puţin încununate tot

mereu de izbandă, chiar dacă planurile mele erau cu multă iscusinţă puse la cale. Căci

tizul meu avea o fire cumpănită, plină de o calmă nepăsare: deşi se bucura de glumele

usturătoare ce le făcea, nu avea nici un punct vulnerabil şi se împotrivea oricărei luări

în zeflemea. Nu găsisem, într-adevăr, decât un singur lucru de care mă puteam lega,

şi anume o ciudăţenie a lui, ce-i venea pesemne dintr-o infirmitate fizică şi pentru

care orice adversar mai puţin îndârjit decât mine l-ar fi cruţat. Rivalul meu suferea de

o slăbiciune a coardelor vocale care nu-i îngăduiau să ridice vreodată glasul şi să

vorbească *altfel decât în şoaptă.* Nu m-am lăsat până ce nu am tras din acest cusur

toate bietele foloase ce-mi stăteau la îndemană.

Răzbunările lui Wilson erau felurite: şiretenia lui născocise un lucru anumit,

care mă tulbura peste măsură. Cum de-a descoperit el, cu mintea lui ageră, că ceva

atât de neînsemnat mă poate jigni, iată o întrebare la care niciodată nu am aflat

răspuns. E destul că după ce l-a descoperit, m-a chinuit cu el fără cruţare. Mi-a fost

totdeauna nesuferit numele meu de familie, lipsit de strălucire, ca şi prenumele meu,

atât de obişnuit, dacă nu chiar vulgar de-a binelea. Cuvintele acestea erau otravă

pentru auzul meu. Şi cand se mai înfiinţa la şcoala noastră un al doilea William

Wilson, tocmai în ziua sosirii mele, l-am duşmănit pe el pentru că-mi purta numele,

acest nume ce mi s-a părut de două ori mai respingător când îl folosea un străin: un

străin se făcea vinovat de îndoita lui rostire; un străin care va sta necontenit în faţa

mea şi ale cărui interese în obişnuitele îndeletniciri şcolare se vor confunda adeseori,

vrând-nevrând, cu ale mele numai datorită acestei nesuferite coincidenţe.

Cu fiece împrejurare ce scotea la iveală vreo asemănare fizică sau morală între

rivalul meu şi mine, ciuda şi pornirea pe care o iscaseră sporeau tot mai mult. Pe

atunci nu descoperisem încă faptul vrednic de luat în seamă că aveam aceeaşi vârstă,

dar am văzut că eram deopotrivă de înalţi şi am observat că există între noi o ciudată

asemănare în toată înfăţişarea, ca şi în fiecare trăsătură luată în parte. Mă mai scotea

din fire şi zvonul privitor la înrudirea noastră şi care se răspândise prin clasele

superioare, într-un cuvânt, nimic nu mă tulbura mai mult (deşi îmi ascundeam cu grijă

tulburarea) decat cea mai mică aluzie la asemănarea dintre noi, fie că era vorba de

inteligenţă, de făptura sau de obarşia noastră. Adevărul e însă că în afară de zvonul

privitor la înrudirea noastră şi de cele ştiute de la Wilson însuşi n-aveam nici un

motiv să cred că această asemănare ar fi fost vreodată comentată sau măcar luată în

seamă de colegii noştri de şcoală. Era vădit că *el* o examina în fel şi chip şi cu tot

atâta îndărătnicie ca şi mine. Dar faptul că descoperise în ea un nesecat izvor de

neajunsuri nu poate fi pus decât pe seama agerimii minţii sale, care, precum am spus,

era cu totul neobişnuită.

Imitându-mă în chip desăvârşit, îmi dădea replica şi în vorbă şi în faptă şi-şi juca

rolul de minune. Era uşor să-mi copieze veşmintele; iar mersul şi felul meu de a fi şi

le însuşise fără prea mare greutate, în ciuda cusurului său fizic, nici vocea mea nu-i

scăpase. Firește că nu putea prinde tonurile de sus, dar cheia era aceeaşi, *şi şoapta lui*

stranie ajunse ecoul însuşi al glasului meu.

Nu voi încerca să mai spun aici cât de mult mă necăjea portretul acesta

remarcabil (fiindcă, la drept vorbind, nu se putea susţine că era o caricatură). Singura

mea mângâiere sta în faptul că nimeni altul decât mine nu observase, pare-se, această

imitare şi n-aveam de suferit decat zâmbetele pline de subînţelesuri şi ciudat de

sarcastice ale tizului meu. Bucurându-se că îmi trezise în suflet tocmai ceea ce

urmărea, părea că râde în sinea lui de fiecare înţepătură ce-mi pricinuia, şi dispreţuia,

într-un fel numai al său, aplauzele obşteşti pe care succesul născocirilor lui atât de

iscusite le-ar fi dezlănţuit aşa de uşor. Într-adevăr, vreme de mai multe luni pline de

nelinişti a fost pentru mine o enigmă de nedezlegat cum de colegii nu-şi dădeau

seama de intenţia lui, cum de nu simţeau că reuşise pe deplin şi nu luau parte la o

glumă atât de răutăcioasă. Se vede că nu era uşor să observe cineva această imitaţie

făcută *treptat;* sau poate că liniştea mea se datora mai degrabă măiestriei imitatorului,

care, dispreţuind amănuntele (singurul lucru ce poate fi înţeles de un profan într-o

pictură), dădea întreaga măsură creaţiei lui originale decât în faţa ochilor mei, ca să

mă facă să sufăr.

Am mai vorbit aici, şi nu o singură dată, despre felul nesuferit de ocrotitor în

care se purta cu mine şi despre neîncetatul şi îndatoritorul lui amestec în tot ce aş fi

vrut să fac. Amestecul acesta lua deseori forma neplăcută a unui sfat, sfat ce nu era

dat pe faţă, ci strecurat sau spus numai în treacăt, le primeam în silă, şi sila acesta, pe

măsură ce înaintam în vârstă, sporea tot mai mult. Totuşi, după atâta vreme, fie-mi

îngăduit să-i dau dreptate. Recunosc deci că nu-mi pot aminti de nici o împrejurare în

care îndemnurile rivalului meu să fi fost de partea nesocotinţelor şi a nebuniilor, atât

de obişnuite la vârsta aceea fragedă şi neştiutoare. Simţul moral cel puţin, dacă nu şi

toate celelalte daruri ale sale, precum şi cunoaşterea vieţii, erau cu mult mai ascuţite

decât al meu. Şi astăzi aş fi putut fi un om mai bun şi deci mai fericit dacă n-aş fi

respins atât de des bunele poveţe cuprinse în şoaptele lui cu tâlc şi care nu-mi inspirau

decât o ură neîmpăcată şi un amar dispreţ.

Astfel că, de la o vreme, m-am răzgândit de-a binelea împotriva supravegherii

lui nesuferite. Zi cu zi resimţeam tot mai mult şi mai pe faţă ceea ce îmi părea o trufie

de neîndurat. Am spus că, în anii dintâi ai camaraderiei noastre şcolare, sentimentele

mele faţă de el ar fi putut uşor să se prefacă în prietenie, dar în ultimele luni cât am

mai stat la şcoală, cu toate că mă slăbise puţin cu obişnuitul său amestec în treburile

mele, era neîndoios că sentimentele mele înclinau cam în aceeaşi măsură să se

schimbe într-o ură adevărată. Cred că a băgat de seamă aceasta într-o anumită

împrejurare, şi după aceea m-a ocolit, sau s-a prefăcut că mă ocoleşte.

Tot cam în timpul acela, dacă mi-aduc bine aminte, într-o ceartă violentă avută

cu el, când şi-a ieşit din fire mai mult decât de obicei, vorbind şi gesticuland într-un

chip cu totul nestăpânit şi nu prea potrivit cu felul lui de a fi, am descoperit, sau mi s-

a părut că descopăr, în accentul, în expresia feţei, în toată înfăţişarea lui ceva care la

început m-a tulburat, iar apoi m-a interesat nespus, aducându-mi în minte icoane

şterse, din frageda copilărie, un întreg noian de amintiri nedesluşite şi ciudate din

vremuri când memoria nici măcar nu luase fiinţă. Nu pot descrie mai bine senzaţia

care mă apăsa decât spunând că anevoie puteam să mă dezbar de gândul că am mai

cunoscut făptura ce sta în faţa mea, în zile de mult apuse, într-un trecut nespus de

depărtat. Dar iluzia s-a risipit pe dată, aşa cum se ivise, şi o pomenesc aici doar ca să

arăt bine ziua când a avut loc cea din urmă convorbire cu ciudatul meu omonim.

Vechea şi uriaşa locuinţă cu cotloanele ei nenumărate avea mai multe încăperi

mari, care dădeau una într-alta. În ele dormeau cea mai mare parte din elevi. Dar, aşa

cum e firesc să fie într-o casă clădită după un plan atât de năzdrăvan, mai erau fel şi

fel de cămăruţe şi chiţimii, rămăşiţe structurale ale zidirii. Pe acestea iscusinţa şi

calicia doctorului Bransby le prefăcuse tot în dormitoare, deşi nu erau altceva decât

nişte chilioare ce nu puteau fi folosite decât de un singur ins. Una dintre aceste

cămăruţe era locuită de Wilson.

Se împlineau aproape cinci ani de când mă aflam în şcoală, când într-o noapte,

curând după cearta de care am pomenit adineauri, văzand că toată lumea doarme

adânc, m-am sculat din pat şi cu o lampă în mână, printr-un labirint de coridoare

înguste, m-am furişat din camera mea de culcare spre odăiţa rivalului meu. Uneltisem

îndelung împotrivă-i una dintre acele farse răutăcioase care, până atunci, dăduseră

greş tot mereu. Aveam de gând să-mi aduc chiar acum la îndeplinire planul şi

hotărâsem să-l fac să simtă toată răutatea care mă însufleţea. Ajungând la cămăruţa

lui, am pătruns în ea tiptil, lăsându-mi afară lampa cu abajur. Am făcut un pas şi i-am

ascultat răsuflarea liniştită. Încredinţat fiind că doarme, m-am înapoiat pe coridor, am

luat lampa şi m-am apropiat cu ea de pat. Perdelele erau trase de jur împrejur; ca să-

mi aduc la îndeplinire ceea ce veam de gând, le-am întredeschis încetişor şi fără

zgomot; razele de lumină căzură cu toată strălucirea asupra celui adormit, şi în

aceeaşi clipă privirile mi s-au oprit pe chipul lui. M-am uitat la el şi am încremenit;

un fior de gheaţă îmi străbătu tot trupul. Pieptul îmi zvâcnea, genunchii îmi tremurau,

mintea întreagă mi-era cuprinsă de o groază nespusă, deşi fără pricină. Gâfâind, am

coborât lampa şi mai aproape de faţa lui. Acestea să fi fost trăsăturile lui William

Wilson, *acestea* chiar? Vedeam, de bună seamă, că erau ale lui, dar tremuram ca în

friguri, închipuindu-mi că nu. Oare ce putea fi în ele ca să mă tulbure până-ntr-atât?

Le priveam mereu şi, între timp, în mintea mea se frământa o lume de gânduri fără

şir. Nu arăta aşa, nu, desigur că nu arăta tot aşa în ceasurile însufleţite, când era treaz.

Acelaşi nume, aceeaşi înfăţişare, aceeaşi zi a sosirii la şcoală... şi apoi, acea imitaţie

stăruitoare şi de neînţeles a mersului meu, a glasului, a veşmintelor şi a purtărilor

mele. Într-adevăr, era oare omeneşte cu putinţă ca *ceea ce vedeam acum* să nu fi fost

decât urmarea obiceiului său de a mă lua în râs imitandu-mă? Cuprins de groază şi

scuturat de friguri, am stins lampa, am ieşit încetişor din odaie şi am părăsit pe dată

sălile vechii şcoli, ca să nu le mai văd niciodată.

După un răgaz de cateva luni, petrecute acasă în curată trândăvie, m-am regăsit

elev la Eton . Acest scurt răstimp a fost totuşi îndestulător ca să slăbească în minte

amintirea întâmplărilor trăite la şcoala doctorului Bransby. Sau cel puţin să aducă o

schimbare vădită în natura sentimentelor pe care amintirea lor de deştepta în mine.

Adevărul, latura tragică a dramei pieriseră. Puteam acum găsi pricini să mă îndoiesc

de mărturia simţurilor mele şi arareori mi se întâmpla să evoc acele împrejurări fără

să mă minunez cât de mare e naivitatea omenească şi fără să zâmbesc gândindu-mă la

puterea şi voiciunea imaginaţiei de care mă bucuram prin moştenire. Iar felul de viaţă

de la Eton nu era deloc în măsură să-mi micşoreze acest scepticism.

Vârtejul de nesăbuite nebunii în care cu atâta nesocotinţă m-am cufundat din

capul locului a spulberat totul, afară de spaima clipelor trecute, a şters dintr-a dată

orice impresie adancă şi trainică şi mi-a lăsat în amintire numai nimicurile fără rost

ale vieţii mele dinainte.

N-aş dori totuşi să mai înşir aici întreagă josnica poveste a desfrâului meu,

desfrâu care sfida legile şi scăpa cu dibăcie de supravegherea şcolară. Trei ani de

nebunii care s-au scurs fără nici un folos nu mi-au dăruit altceva decât deprinderi

viţioase, adânc înrădăcinate, şi mi-au sporit puterea trupească într-un fel aproape

nefiresc. Şi o dată, după o săptămână întreagă de chefuri dezmăţate, am poftit în

locuinţa mea câţiva dintre cei mai destrăbălaţi studenţi la o tainică orgie. Ne-am

adunat noaptea într-un ceas târziu, căci petrecerea noastră deşănţată trebuia cu

sfinţenie să se prelungească până în zori. Vinul curgea fără încetare şi nu duceam

lipsă nici de alte ispite, poate şi mai primejdioase, iar când zorile cenuşii abia se

arătaseră la răsărit, delirul şi năzdrăvăniile noastre ajunseseră la culme. Întăratat peste

măsură de beţie şi de jocul de cărţi, tocmai când stăruiam să duc la capăt o înclinare

de o ticăloşie cu totul neobişnuită, deodată, iată, atenţia mi-a fost atrasă de faptul că

uşa a fost deschisă cu putere, dar nu de tot, precum şi de glasul repezit al unui servitor

de afară. Spunea că o anume persoană, pesemne foarte grăbită, doreşte să-mi

vorbească la intrare.

Înnebunit de băutură, această neaşteptată întrerupere mai degrabă m-a bucurat

decât m-a uimit. Fără zăbavă, m-am îndreptat clătinându-mă într-acolo, şi din câţiva

paşi am ajuns în vestibulul locuinţei. În încăperea aceasta mică şi joasă nu atârna nici

o lampă şi în clipa de faţă nu primea altă lumină decât aceea nespus de slabă a zorilor,

care se strecura prin fereastra semicirculară. Când am pus piciorul pe prag, am zărit

chipul unui tânăr cam de înălţimea mea, îmbrăcat într-o haină de casă, matinală, de

postav alb, pichetat, croită după ultima modă şi aidoma cu aceea pe care tocmai o

purtam eu. Lumina sfioasă nu-mi îngădui să văd decât atât, trăsăturile feţei nu i le

puteam desluşi. Cum am intrat, s-a repezit cu paşi mari la mine şi luându-mă cu mare

nerăbdare de braţ, îmi şopti la ureche cuvintele:

— William Wilson!

Într-o clipă m-am dezmeticit.

În felul de a fi al străinului, în tremurul nervos al degetului său ridicat în faţa

ochilor mei, împotriva luminii, era ceva care mă umplu de o uimire nespusă. Dar nu

asta mă tulburase atât de groaznic. Ci forţa acelei mustrări solemne, rostirea ei

ciudată, înăbuşită, şuierătoare... Şi, mai presus de toate, caracterul, tonalitatea, *cheia*

acestor câteva silabe simple şi familiare, care, deşi spuse î *n şoaptă,* trezeau în mine

mulţimea miilor de amintiri ale zilelor apuse, cutremurându-mi sufletul ca

descărcarea unei baterii galvanice. Până să-mi vin în fire, plecase. Cu toate că

întâmplarea a făcut asupra închipuirii mele tulburate o vie impresie, aceasta a fost

totuşi trecătoare. Vreme de câteva săptămani, într-adevăr, m-am dedat unor cercetări

temeinice sau m-am învăluit într-un nor de gânduri bolnăvicioase. N-am încercat

să-mi ascund mie însumi identitatea ciudatului personaj care cu atâta stăruinţă se

amesteca în treburile mele şi nu-mi da pace cu sfaturile lui strecurate. Dar cine şi ce

anume era acest Wilson? Şi de unde venea? Şi ce urmărea? N-am putut să lămuresc

nici unul din aceste puncte. Singurul lucru pe care îl ştiam cu siguranţă era că un

neaşteptat accident întâmplat în familie pricinuise plecarea lui de la şcoala doctorului

Bransby în după-amiaza aceleiaşi zile în care fugisem şi eu. Dar după un scurt

răstimp am încetat să mă mai gândesc la lucrul acesta, atenţia fiindu-mi cu totul

absorbita de pregătirea plecării mele la Oxford . Acolo, mulţumită deşertăciunii

nesocotite a părinţilor, care îmi hărăzise un venit anual şi-un fel de viaţă ce-mi

îngăduiau să mă răsfăţ în voie în acel lux deşănţat, atât de scump inimii mele, am

ajuns în curând să mă întrec în risipă nesăbuită cu cei mai mândri moştenitori ai celor

mai bogate domenii senioriale din Marea Britanie. Astfel de mijloace de trai

îmbiindu-mă la viţiu, firea mea s-a dezlănţuit cu o patimă îndoită şi, în nebunească

îngâmfare a desfrânărilor, călcam în picioare până şi cele din urmă rămăşiţe de

cuviinţă. Dar n-are nici un rost să stărui cu de-amănuntul asupra smintitelor mele

purtări.

E de ajuns să se ştie că, printre toţi risipitorii, eu îl întreceam până şi pe Irod şi

că, dând nume unei sumedenii de nebunii noi, am înşirat şi eu un adaos destul de

însemnat la lungul pomelnic al viţiilor care erau pe atunci în floare în cea mai

destrăbălată universitate din Europa.

Şi, totuşi, chiar ajuns aici, anevoie s-ar putea crede că decăzusem până-ntr-atât

din starea mea de gentilom încât să caut a face cunoştinţă cu josnicele meşteşuguri ale

jucătorilor de profesie şi devenind un adept al acestei ştiinţe vrednice de dispreţ,

să-mi fac din ea o îndeletnicire obişnuită, un mijloc de a-mi spori veniturile, şi aşa

uriaşe, pe socoteala celor mai săraci cu duhul dintre colegii mei. Totuşi aşa stau

lucrurile. Şi fără îndoială grozăvia acestei sfidări a tuturor sentimentelor de cinste şi

omenie era pricina de seamă, dacă nu singura, care mă scutea de pedeapsă.

Într-adevăr, printre colegii mei cei mai destrăbălaţi, cine oare n-ar fi contestat mai

degrabă mărturia cea mai strigătoare a simţurilor decât să-l bănuiască de o asemenea

ticăloşie pe veselul, pe sincerul şi mărinimosul William Wilson, cel mai darnic şi mai

nobil cetăţean din Oxford, ale cărui nebunii (după cum ziceau cei ce trăiau pe seama

lui) nu erau altceva decât nebuniile tinereţii şi ale unei închipuiri nestrunite, ale cărei

rătăciri nu erau decât neasemuite capricii, cel mai negru viţiu al său fiind doar o

extravaganţă plină de nepăsare şi trufie?

Vreme de doi ani aceasta îmi fusese rodnica îndeletnicire, cand sosi la

Universitate un anume Glendenning, un june parvenit, înobilat de curând, mai bogat

spunea lumea decât Atticus, cu avuţii tot atât de lesne dobândite. În curand mi-am dat

seama că e cam slab de minte şi bineînţeles, l-am avut în vedere ca pe o pradă

nimerită pentru meşteşugul meu. Îl îndemnam adesea să jucăm cărţi şi cu măiestria

obişnuită a măsluitorului, îmi potriveam jocul în aşa fel încât să-l fac să câştige

însemnate sume de bani, pentru a-l prinde cât mai bine în mreje. În cele din urmă,

planul meu fiind bine chibzuit, m-am întâlnit cu el (cu dorinţa nestrămutată ca această

întâlnire să fie cea din urmă şi hotărâtoare) în locuinţa unui coleg (domnul Preston),

tot atât de bun prieten cu amândoi, dar care, ca să fiu drept, nu bănuia câtuşi de puţin

ce anume urmăream. Pentru a înfăţişa lucrurile într-o lumină cât mai prielnică, mă

străduiam să adun o sindrofie de opt până la zece inşi, şi avusesem o deosebită grijă

ca jocul de cărţi să fie cu totul întâmplător şi să nu înceapă decât la propunerea

victimei pe care pusesem ochii. Ca să scurtez povestea acestor ticăloşii, voi spune că

m-am folosit de toate acele şiretlicuri grosolane atât de obişnuite în asemenea

împrejurări, încât e de mirare cum de se mai găsesc pe lume proşti care să cadă în

capcană.

Ne-am prelungit aici şederea până în târziul nopţii şi, în cele din urmă, am adus

lucrurile în aşa fel încât să-mi fac din Glendenning singurul meu potrivnic la cărţi.

Jucam un *ecarte,* adică tocmai jocul meu favorit. Dornici să urmărească desfăşurarea

partidei noastre, toţi cei ce mai erau de faţă aruncaseră cărţile şi se aţineau în jurul

nostru ca spectatori. Parvenitul acesta, pe care prin vicleşugurile mele îl făcusem încă

din primele ore ale serii să bea vârtos, acum amesteca, tăia şi da cărţile cu o

înfrigurare nestă-pânită, ce nu putea fi pusă, cred eu, decât în parte, dar nu pe de-a-

ntregul, pe seama beţiei. În scurtă vreme îmi datora o sumă însemnată; şi atunci, după

ce trase o înghiţitură bună de Porto, făcu tocmai ceea ce prevăzusem eu, judecând la

rece: propuse adică să dublăm miza, care şi până acum fusese neobişnuit de mare. În

cele din urmă am consimţit, dar cu o schismă de împotrivire bine studiată şi numai

după ce refuzul meu repetat l-a împins să rostească şi câteva cuvinte tăioase, din a

căror pricină cei de faţă au crezut că nu-mi dădusem consimţământul decât din ciudă .

Ceea ce a urmat n-a făcut decât să mă încredinţeze cât de deplin se prinsese prada în

mrejele mele. În mai puţin de un ceas, datoria-i ajunsese de patru ori mai mare. De la

un timp, chipul lui îşi pierduse coloritul aprins pe care i-l dase vinul, iar acum, spre

uimirea mea, văzui că o paliditate într-adevăr îngrozitoare îi luase locul. Am spus

„spre uimirea mea". Din cercetările mele amănunţite reieşea că Glendenning ar fi fost

fără seamăn de bogat, şi sumele pe care le pierduse până în clipa de faţă, deşi destul

de însemnate, nu ar fi putut, credeam eu, să-l stânjenească prea mult, necum să-l

tulbure într-o măsură atât de mare. Primul meu gând a fost, firește, că trebuie să-l fi

ameţit cu totul vinul înghiţit pană atunci. Şi mai degrabă pentru a-mi păstra neştirbit

prestigiul de care mă bucuram în faţa colegilor, decât din vreo altă pricină mai puţin

interesantă, eram gata să stărui cu dinadinsul pentru încetarea jocului, când câteva

cuvinte rostite chiar lângă mine de către unii oaspeţi şi o exclamaţie de adâncă

deznădejde a lui Glendenning mi-au dat a înţelege că-l ruinasem cu desăvârşire şi

într-un chip care, făcând din el un ins vrednic de mila obştească, îl punea la adăpost

până şi de cruzimile Satanei.

Nu e uşor de spus cum ar fi trebuit să mă port acum. Starea de plâns a victimei

mele răspândise asupra tuturor o atmosferă apăsătoare şi întunecată.

Câteva clipe a domnit o tăcere adâncă. În timpul acela îmi simţeam obrajii

arzând sub atâtea priviri învăpăiate, pline de dispreţ sau de mustrare, pe care mi le

aruncau cei mai puţin destrăbălaţi dintre noi. Şi trebuie să mărturisesc că pentru o

scurtă clipă , mi-am simţit inima uşurată de povara unei nelinişti de nesuferit

mulţumită acelei neaşteptate şi extraordinare întreruperi care a urmat. Canaturile largi

şi grele ale uşii de la intrare se deschiseră dintr-o dată de perete, cu o năvalnică şi

năprasnică năpustire, care stinse, ca prin farmec, toate făcliile din încăpere. Murind,

lumina lor ne-a mai îngăduit să zărim că un străin cam de statura mea şi strâns

înfăşurat într-o mantie pătrunsese înlăuntru. Dar acum întunerioul era de nepătruns, şi

noi *simţeam* doar atât: că se afla în mijlocul nostru. Mai înainte ca vreunul dintre noi

să-şi fi venit în fire din marea uimire care ne cuprinsese pe toţi această zguduitoare

întâmplare, am auzit glasul nepoftitului:

— Domnilor, spuse el, cu o şoaptă de neuitat, adâncă, dar desluşită, care mă

înfiora până în măduva oaselor, domnilor, nu-mi cer iertare pentru purtarea mea,

deoarece purtându-mă astfel nu-mi fac decât datoria. De bună seamă că nu aveţi nici

o cunoştinţă asupra caracterului adevărat al celui care în această noapte a câştigat la

ecarte o sumă însemnată de bani de la lordul Glendenning. Am să vă pun la îndemână

un mijloc fără greş ca să dobândiţi degrabă această cunoaştere foarte necesară. Vă

rog să cercetaţi pe îndelete căptuşeala manşetei de la mâneca lui stângă şi feluritele

pacheţele ce pot fi găsite în buzunarele destul de încăpătoare ale veşmântului său de

casă, brodat.

Pe când vorbea, tăcerea era atât de adâncă, încât ai fi auzit şi un ac căzând pe

pardoseală. Când isprăvi, se depărtă îndată, la fel cum sosise, pe negândite. Aş putea

oare să descriu ce simţeam? Mai e nevoie să spun că înduram ca un osandit toate

chinurile iadului? Fără îndoială că n-am prea avut răgaz pentru gândire. Mâini multe

şi puternice m-au înşfăcat pe loc, şi într-o clipă s-au adus şi luminile. A urmat

cercetarea. În căptuşeala mânecii mi s-au găsit toate figurile mai de seamă la *ecarte,*

iar în buzunarele veşmântului un număr de pachete de cărţi, întru totul asemănătoare

acelora întrebuinţate la sindrofiile noastre, cu singura deosebire că ale mele erau

dintre cele tehnic denumite *arrondées,* „onorurile" fiind uşor bombate la capete, iar

cărţile de rând uşor bombate pe lături. Într-o astfel de aşezare, victima care taie, ca de

obicei, cărţile în lungimea lor, va servi negreşit un „onor" adversarului, pe când

măsluitorul, tăind în lăţime, desigur că nu va dărui victimei nimic bun pentru

desfăşurarea jocului.

O izbucnire de indignare de-ar fi urmat după această descoperire m-ar fi durut

mai puţin decât tăcerea dispreţuitoare şi aerul batjocoritor cu care a fost primită.

— Domnule Wilson, zise gazda, aplecându-se să ridice de la picioarele sale o

haină de blană nespus de scumpă şi de rară, domnule Wilson, acest lucru vă aparţine.

(Vremea era răcoroasă, şi când ieşisem din camera mea, îmi aruncasem peste

veşmântul de casă o manta pe care, când ne-am aşezat să jucăm cărţi, o scosesem).

Socot că ar fi de prisos, adăugă el, uitându-se cu un zâmbet amar la cutele

veşmântului, să mai caut şi aici alte dovezi ale îndemânării dumneavoastră. Într-

adevăr, ne-a fost de ajuns. Vă daţi seama, sper, că e neapărat necesar să părăsiţi

Oxfordul şi, în tot cazul, să părăsiţi îndată locuinţa mea.

Înjosit şi târât în noroi cum eram, poate că aş fi respins pe loc acest limbaj

jignitor printr-un act de violenţă personală, dacă în acea clipă atenţia nu mi-ar fi fost

cu totul atrasă de un fapt nespus de tulburător. Haina ce purtam era făcută dintr-o

blană de o rară scumpete, e de prisos să spun cât era de rară şi cu ce preţ nebunesc o

plătisem. Croiala ei, de asemenea, era un rod al fanteziei mele, căci eram trufaş şi de

o înfumurare nesocotită în lucruri uşuratice de soiul acesta. Aşadar, când domnul

Preston îmi întinse haina pe care o ridicase de jos, de lângă uşa odăii, mi-am dat

seama cu o uimire vecină cu groaza că pe a mea o ţineam pe braţ (unde, fără îndoială,

o pusesem în neştire) iar aceea care mi se oferea nu era decât copia ei credincioasă, în

fiece amănunt, oricât de neînsemnat ar fi fost. Îmi aminteam că ciudata fiinţă care mă

denunţase atât de cumplit era înfăşurată într-o blană, în timp ce nici unul dintre

tovarăşii mei de petrecere, în afară de mine, nu purtase un asemenea veşmânt.

Venindu-mi puţin în fire, am luat-o pe aceea pe care mi-o întindea Preston, am pus-o

fără să se bage de seamă peste a mea şi am părăsit încăperea cu o încruntare hotărâtă

şi sfidătoare. În dimineaţa zilei următoare, înainte de revărsatul zorilor, părăsind

Oxfordul, am început o călătorie grabnică pe Continent, bolnav de-a binelea de ruşine

şi de groază.

Zadarnic fugeam. Soarta mea blestemată şi triumfătoare mă urmărea necontenit,

dovedindu-mi cu dinadinsul că de-abia începuse să-şi arate tainica ei putere. De-abia

pusesem piciorul la Paris, că am avut o nouă mărturie a interesului nesuferit pe care

acest Wilson îl purta treburilor mele. Au trecut ani după ani, în care n-am cunoscut

alinarea. Ticălosul! La Roma, cât de nepoftit, dar cu câtă bunăvoinţă de strigoi a stat

între mine însumi şi ambiţia mea! La Viena la fel, la Berlin şi la Moscova! În ce loc

oare, într-adevăr, n-am avut prilejul amar să-l blestem în inima mea? În cele din

urmă, prins de groază, fugeam de nevăzuta-i asuprire ca de ciumă, până la capătul

pământului *am tot fugit, în zadar.*

Şi iară şi iară, în tainica împărtăşire cu propriul meu spirit, îmi puneam

întrebările: „Cine-i oare? De unde vine? Şi ce urmăreşte? Dar nu găseam răspuns. Şi

atunci cercetam, cu o luare-aminte minuţioasă, formele, metoda şi trăsăturile mai

însemnate ale sfruntatei lui supravegheri. Dar şi aici erau prea puţine date ca să pot

ajunge la o presupunere temeinică. E totuşi vrednic de amintit că în nici una dintre

numeroasele împrejurări cand în ultimul timp mi-a stat în drum, n-a făcut-o decât ca

să zădărnicească acele planuri sau să împiedice acele fapte care, dacă ar fi fost duse

până la capăt, s-ar fi sfârşit cu vreo nenorocire şi mai groaznică. Slabă îndreptăţire,

desigur, pentru o autoritate pe care şi-o lua asupră-şi cu atâta trufie! Slabă

despăgubire pentru drepturile fireşti ale liberului arbitru, atât de jignitor şi de

îndărătnic tăgăduite!

De asemenea, am fost nevoit să bag de seamă că, de mai multă vreme, călăul

meu (care-şi păstra cu sfinţenie şi cu o minunată iscusinţă ciudata meteahnă de a se

îmbrăca la fel cu mine) potrivise în aşa fel lucrurile, când urmărea în fel şi chip să

pună piedică voinţei mele, încât să nu-i pot zări nici o clipă trăsăturile feţei. Oricine ar

fi fost William Wilson, *aceasta* era desigur culmea prefăcătoriei sau a smintelii. Putea

oare să-şi închipuie, fie şi numai o clipă, că în sfetnicul meu de la Eton, în cel ce mi-a

nimicit onoarea la Oxford, sau se împotrivise ambiţiei mele la Roma, răzbunării mele

la Paris, dragostei mele pătimaşe la Napoli, sau la ceea ce greşit ruinase el avariţia

mea în Egipt, că în acest vrăjmaş neîmpăcat, în acest geniu rău al meu n-aş putea să-l

recunosc pe William Wilson al anilor de şcoală, tizul, tovarăşul, rivalul, rivalul urât şi

temut de la şcoala doctorului Bransby? Cu neputinţă! Dar fie-mi îngăduit să trec mai

repede la cumplita şi cea din urmă scenă a dramei.

Până atunci mă supusesem cu nepăsare tiraniei lui neînduplecate. Sentimentul de

adânc respect cu care priveam de obicei caracterul ales, măreaţa înţelepciune,

prezenţa lui peste tot locul şi atotputernicia vădită a lui Wilson, îmbinat cu o senzaţie

de adevărată groază pe care mi-o inspirau anumite alte trăsături ale firii lui, ca şi

unele presupuneri, făcuseră să se nască în mintea mea ideea că aş fi cu totul slab şi

neajutorat şi mă îndemnaseră până atunci să mă supun orbeşte, deşi în silă şi plin de

amărăciune, bunului său plac. Dar în ultima vreme mă dedasem cu totul băuturii, şi

înrâurirea ei vătămătoare asupra firii mele moştenite mă făcea tot mai potrivinic

oricărei supravegheri. Am început să murmur, să şovăi, să mă împotrivesc. Şi era oare

numai închipuirea mea care mă făcea să cred că, în timp ce voinţa îmi sporea, voinţa

asupritorului meu slăbea în aceeaşi măsură? Oricum ar fi, am început să simt cum mi

se trezeşte în suflet o speranţă arzătoare şi, în cele din urmă, nutream în gandurile

mele cele mai tainice hotărârea întunecată şi deznădăjduită de a nu mai îndura să fiu

multă vreme subjugat.

Era la Roma, în timpul carnavalului din 18.., pe când luam parte la o mascaradă

la palatul ducelui napolitan Di Broglio. Băusem în neştire, chiar mai mult ca de

obicei, iar acum atmosfera înăbuşitoare a încăperilor înţesate de lume mi se părea de

nesuferit. Greutatea cu care-mi croiam drum prin gloata musafirilor era şi ea de vină,

într-o măsură destul de mare, în această răscolire mânioasă a firii mele. Căutam cu

nerăbdare (nu pot spune în ce scop josnic) pe tânăra, voioasa şi încântătoarea soţie a

acelui bătrân smintit care era Di Broglio. Cu o încredere prea uşuratică îmi

împărtăşise din vreme taina costumului pe care-l va purta, iar acum, zărind-o de

departe, mă grăbeam să-mi tai drum până la ea. În clipa aceea simţit pe umărul meu o

mână uşoară şi acea în veci neuitată *şoaptă,* adâncă şi blestemată, în auz.

Cuprins de o manie sălbatică, m-am întors pe loc spre cel care mă întrerupsese

astfel şi l-am apucat năprasnic de guler. Aşa cum mă aşteptasem, era înveşmântat

într-un costum la fel cu al meu, întru totul, purta o mantie spaniolă de catifea albastră,

iar peste haină avea o cingătoare roşie, de care era prinsă sabia. O mască de mătase

neagră îi acoperea pe de-a-ntregul faţa.

— Ticălosule! am spus, cu un glas răguşit de o furie oarbă; fiece cuvânt rostit

părea că aţâţă mai mult focul înverşunării mele. Ticălosule! Şarlata-nule! Tâlhar

blestemat! N-ai să mă mai urmăreşti aşa, n-ai să mă mai urmăreşti până la moarte!

Urmează-mă, sau te străpung pe loc!

Şi din sala de bal mi-am tăiat drum până într-o mică anticameră învecinată,

trăgându-l după mine, din mers, fără ca el să se poată împotrivi.

Când am intrat, l-am îmbrâncit cât colo, cu mânie. S-a rezemat de perete,

clătinându-se, în timp ce eu, cu o înjurătură groaznică, am închis uşa şi i-am poruncit

să tragă sabia. A şovăit o clipă, apoi, cu un suspin uşor, îşi trase sabia, în tăcere, şi se

puse în gardă.

Într-adevăr, lupta a fost scurtă. Eram peste fire de întăratat de tot felul de porniri

nimicitoare şi-mi simţeam într-un singur braţ energia şi vigoarea unei mulţimi întregi.

În câteva clipe, prin forţa şi îndemânarea mea, l-am respins până în peretele căptuşit

cu lemn, şi astfel, ţinându-l în puterea mea, mi-am înfipt sabia, cu o sălbăticie de

fiară, de câteva ori, în pieptul lui.

În clipa aceea cineva a încercat clanţa uşii. Mă grăbii să preîntâmpin venirea

cuiva şi mă întorsei îndată la adversarul meu, care trăgea să moară. Dar în care limbă

din lume s-ar putea descrie cum se cuvine acea uimire, acea groază ce m-a cuprins la

priveliştea oferită atunci ochilor mei? Clipa scurtă cât mi-am întors privirile a fost de

ajuns ca să pară că a adus o schimbare vădită în aşezarea camerei, în colţul ei cel mai

depărtat. O oglindă mare, aşa cel puţin mi s-a părut în tulburarea mea dintâi, se afla

acum într-un loc unde nu o zărisem mai înainte, şi când, în culmea groazei, m-am

apropiat de ea, parcă propria mea înfăţişare, dar cu trăsăturile feţei de o paloare de

moarte şi mânjite cu sânge, îmi ieşi în întâmpinare cu un mers nesigur şi şovăitor.

Am spus că aşa mi se păruse, dar nu era aşa. Era chiar adversarul meu, era însuşi

Wilson, care, în frigurile morţii, îmi sta dinainte. Masca şi mantaua lui zăceau pe

podea, unde le zvârlise. Şi nu era fir în toate veşmintele lui, nu era linie în trăsăturile

adâncite şi ciudate ale chipului său care să nu fi fost *al meu propriu,* până la cea mai

desăvârşită asemănare.

Era Wilson, dar nu mai vorbea în şoaptă şi aş fi putut crede că eu însumi

vorbeam atunci când îmi spuse:

— Ai învins, iar eu sunt pierdut. Dar de azi înainte eşti mort şi tu — mort în

faţa lumii, a cerului şi a speranţei. Ai trăit doar prin mine, iar acum vezi în moartea

mea, vezi în această întruchipare, care e *a ta proprie, cât de deplin te-ai omorât pe*

tine însuţi!

Misterul Mariei Rogêt

Puţini sunt aceia, chiar printre cugetătorii cei mai cumpăniţi, care să nu fi fost

surprinşi uneori de o credinţă sfielnică, nedesluşită şi totuşi dătătoare de fiori, în

faptele supranaturale când au fost puşi în faţa unor coincidenţe atât de miraculoase,

încât mintea nu era în stare să vadă în ele nişte simple coincidenţe. Astfel de

sentimente — acea credinţă sfielnică de care am pomenit neavând niciodată întreaga

putere a cugetării — astfel de sentimente arareori pot fi pe deplin înăbuşite, afară

numai dacă se recurge la teoria şansei, sau, cum i se mai zice în termeni tehnici, la

calculul probabilităţilor. Calculul acesta însă este pur matematic în esenţa sa: şi de

aici ia naştere acea anomalie care constă în a aplica cea mai precisă şi mai rigidă

dintre ştiinţe umbrei şi spiritului lucrurilor celor mai anevoie de pătruns din lumea

speculaţiilor.

Amănuntele cu totul neobişnuite pe care sunt chemat acum să le dau în vileag

vor alcătui, aşa cum se va vedea după desfăşurarea lor în timp, partea întâi dintr-o

serie *de coincidenţe* aproape de neînţeles, a căror urmare sau încheiere va fi

recunoscută de toţi cititorii în asasinatul de curând întâmplat la New York, al Maryei

Cecilia Rogers.

Acum aproape un an, când am încercat, într-un articol intitulat *Crimele din Rue*

Morgue, să schiţez câteva trăsături cu totul deosebite ale inteligenţei prietenului meu,

cavalerul G. Auguste Dupin, nu-mi dădea prin gând că voi mai avea vreodată prilejul

să tratez acest subiect. Descrierea caracterului acestuia era singurul lucru ce-l

urmăream. Şi scopul a fost atins pe deplin în năprasnica desfăşurare de întâmplări

menite să dovedească firea ciudată a lui Dupin. Aş fi putut aduce şi alte pilde, dar

n-aş fi putut să dovedesc mai mult decât atât. Cu toate acestea, ultimele evenimente,

în surprinzătoarea lor desfăşurare, mi-au redeşteptat în minte mai multe amănunte,

care vor avea întrucâtva înfăţişarea unor mărturisiri smulse cu de-a sila. Ar fi

într-adevăr de neînţeles dacă, aflând ceea ce am aflat acum, de curând, aş trece sub

tăcere tot cea am văzut şi tot ce am auzit cu mult mai înainte.

După ce a luat sfârşit tragedia iscată prin moartea doamnei L'Espanaye şi a fiicei

sale, Dupin izgoni din minte această întâmplare şi se adânci iar, după vechiul său

obicei, într-o sumbră visare. Având de când mă ştiu o înclinare spre abstracţiune,

m-am potrivit şi eu îndată felului său de a fi. Şi locuind mai departe în apartamentul

nostru din Faubourg St. Germain, am lăsat la voia întâmplării viitorul şi ne-am

abandonat fără grijă în legănarea prezentului, înflorind cu visele noastre lumea

întunecată ce ne înconjura.

Dar aceste vise nu erau fără întreruperi. Se poate lesne închipui că rolul jucat de

prietenul meu în drama din Rue Morgue nu a putut să nu lase urme în amintirea

poliţiei pariziene. În rândul agenţilor, ei, numele de Dupin ajunsese un nume

cunoscut. Caracterul simplu al inducţiilor prin care dezlegase misterul nefiind

dezvăluit niciodată, nici măcar prefectului şi nimănui altcuiva decât mie, nu e de

mirare, firește, că afacerea era privită ca un lucru aproape miraculos şi că puterea de

analiză a lui Dupin i-a făcut o faimă de ghicitoare. Sinceritatea lui l-ar fi făcut să

dezmintă o astfel de eroare din partea oricui l-ar fi întrebat. Dar firea nepăsătoare nu-i

îngăduia să se mai frământe din pricina unui lucru care încetase de mult să-l

intereseze. Aşa se întâmplă că el ajunse steaua călăuzitoare spre care se îndrepta

ochiul poliţiei; şi nu puţine au fost cazurile în care, din partea Prefectului de poliţie,

s-au făcut încercări de a folosi luminile lui. Unul dintre cele mai însemnate a fost

asasinarea unei tinere fete cu numele de Marie Rogêt.

Faptul s-a întâmplat doi ani după grozăviile petrecute în Rue Morgue. Marie al

cărei nume de botez şi de familie vor atrage pe loc atenţia prin asemănarea lor cu

acelea ale unei nenorocite vânzătoare de ţigări era singura fiică a văduvei Estelle

Rogêt. Tatăl ei murise când fata era încă o copiliţă; şi din clipa morţii lui şi până cu

vreo optsprezece luni înainte de asasinatul care alcătuieşte miezul povestirii noastre,

mama şi fiica au stat împreună în Rue Pavée-Saint-André unde doamna Rogêt ţinea o

pensiune, ajutată fiind de Marie. Lucrurile au mers astfel până ce fata a împlinit

vârsta de 22 de ani, când marea ei frumuseţe atrase atenţia unui negustor de parfumuri

care ocupa unul dintre magazinele de la parter în clădirea teatrului „Palais Royal" şi

printre ai cărui muşterii fără căpătâi năpădiseră toată vecinătatea. *Monsieur* Le Blanc

îşi dădea seama de foloasele pe care le-ar putea trage din prezenţa în drogheria sa a

frumoasei Marie. Propunerea lui mărinimoasă a fost primită fără şovăire de tânăra

fată, deşi cu oarecare îndoială din partea doamnei Rogêt.

Socotelile negustorului au ieşit întocmai, şi saloanele sale au ajuns vestite

mulţumită farmecului drăgălaşei *grisette.* Se împlinise aproape anul de când intrase în

slujba asta, când admiratorii săi au fost nespus de tulburaţi de neaşteptata-i dispariţie

din magazin. *Monsieur* Le Blanc nu era în stare să dea nici o lămurire cu privire la

lipsa ei, şi doamna Rogêt era înnebunită de grijă şi de spaima. Pe loc, ziarele puseră

stăpânire pe acest subiect, şi poliţia era tocmai pe punctul de a face cercetări serioase,

când, într-o bună zi, dimineaţa, după ce trecuse o săptămână, Marie se ivi, teafără şi

sănătoasă, dar cu o uşoară umbră de tristeţe, la tejgheaua parfumeriei. Orice anchetă,

în afară de aceea cu caracter particular, a fost, fireşte, numaidecât întreruptă.

Monsieur Le Blanc o ţinea morţiş, ca şi mai înainte, că el nu ştie nimic. Marie şi

doamna Rogêt răspunseră la toate întrebările cum că fata îşi petrecuse săptămâna

trecută în casa unei rude de la ţară. Astfel afacerea a fost clasată şi îndeobşte uitată;

căci tânăra fată, în scopul vădit de a se feri de curiozităţile prea stăruitoare, îşi luă în

curând rămas bun pentru totdeauna de la negustorul de parfumuri şi-şi căută un

refugiu în casa mamei ei din Rue Pavée-Saint-André.

Trecuseră aproape cinci luni de la întoarcerea ei acasă, când deodată prietenii au

fost pentru a doua oară alarmaţi de o nouă şi neaşteptată dispariţie. Au trecut trei zile,

şi totuşi nu s-a aflat nimic despre ea. În a patra zi, cadavrul Mariei a fost găsit plutind

pe Sena, lângă malul opus cartierului în care se află Rue Pavée-Saint-André, într-un

punct nu prea îndepărtat de împrejurimile pustii ale barierei cunoscute sub numele de

Barrière du Roule.

Grozăvia acestei crime, fiindcă era din capul locului vădit că se săvârşise o

crimă, tinereţea şi frumuseţea victimei şi, mai presus de toate, faima-i de mai înainte,

totul contribuia să tulbure adânc spiritele unui public atât de sensibil cum este cel

parizian. Nu-mi pot aminti vreo întâmplare asemănătoare care să fi făcut atâta vâlvă

pretutindeni. Vreme de câteva săptămâni, char şi cele mai însemnate chestiuni

politice la ordinea zilei au fost date uitării, ca să se discute numai şi numai această

arzătoare problemă. Prefectul se străduia ca niciodată, şi fireşte că toate forţele

poliţiei poriziene au fost puse în mişcare în toată amploarea lor.

Îndată după descoperirea cadavrului, nimeni nu-şi închipuia că ucigaşul va fi în

stare să scape multă vreme de urmărirea ce fusese numaidecât pusă la cale. Abia după

ce trecuse o săptămână, s-a crezut nimerit să se ofere o recompensă; şi chiar atuncea,

recompensa aceasta se mărgini la o mie de franci. Între timp, cercetările îşi urmau

cursul, dacă nu întotdeauna cu dibăcie, în schimb cu multă stăruinţă, şi numeroase

persoane au fost anchetate fără nici un rezultat; în acelaşi timp, datorită lipsei

îndelungate a oricărui fir conducător în misterul acesta, nerăbdarea publicului creştea

din ce în ce mai mult. După zece zile s-a găsit cu cale să se dubleze suma oferită la

început şi, în cele din urmă, trecând şi cea de a doua săptămână fără a duce la vreo

descoperire, şi resentimentele parizienilor împotriva poliţiei răbufnind în câteva

emeutes serioase, prefectul îşi luă răspunderea să ofere suma de douăzeci de mii de

franci pentru „descoperirea asasinului" sau, dacă s-ar face dovada că au fost mai mulţi

vinovaţi, „pentru desceperirea oricăruia dintre asasini". În înştiinţarea care anunţa

această răsplată se făgăduia şi iertarea deplină oricărui părtaş care ar fi făcut

mărturisiri împotriva complicilor săi. Se mai adăuga la aceasta, pe locurile unde era

afişată, un anunţ special al unui comitet de cetăţeni care ofereau zece mii de franci

peste suma făgăduită de Prefectură. Toată recompensa se ridica astfel la nu mai puţin

de treizeci de mii de franci, sumă ce putea fi socotită ca nespus de mare dacă ţinem

seama de situaţia modestă a fetei şi de faptul că în marile oraşe se întâmplă prea

adesea grozăvii de soiul acesta.

Nimeni nu se mai îndoia acum că misterul acestei crime va fi dezlegat pe loc.

Dar, cu toate că, într-o împrejurare sau două, s-au făcut unele arestări care dădeau

făgăduieli de dezlegare, nu s-a descoperit totuşi nimic în sarcina celor bănuiţi, şi au

fost numaidecât puşi în libertate. Oricât ar părea de ciudat, trei săptămâni trecuseră de

la descoperirea cadavrului şi nici cea mai sfioasă rază de lumină nu fusese aruncată

asupra acestui mister. Totodată, nici un fel de zvon, oricât de slab, în legătură cu

această întâmplare, care tulburase atât de adânc toate spiritele, nu ajunsese încă la

urechea mea şi a lui Dupin. Adânciţi de aproape o lună de zile în nişte cercetări

asupra cărora ne concentrasem întreaga noastră atenţie, nici unul dintre noi nu ieşise

din casă, nici nu primise pe nimeni şi nu-şi aruncase decât în treacăt ochii asupra

articolelor politice mai de seamă de prin gazetele zilnice. Cel care ne-a vorbit întâia

oară despre această crimă a fost însuşi G. A venit la noi foarte devreme în după-

amiaza din 13 iulie a anului 18.., şi a rămas până noaptea târziu. Era foarte necăjit că

toate încercările sale de a-i încolţi pe asasini dăduseră greş. Reputaţia lui se afla în

joc, ne spunea el cu acel fel de a fi al său atât de parizian. Chiar şi onoarea-i era

primejduită. Ochii lumii erau aţintiţi asupra-i şi ar fi fost în adevăr în stare de orice

sacrificiu pentru lămurirea acestui mister. Îşi încheie expunerea destul de caraghioasă

cu o laudă închinată acelei însuşiri a lui Dupin pe care binevoi să o numească „tact" şi

îi făcu acestuia o propunere făţişă şi desigur generoasă, a cărei valoare nu mai eram

împuternicit să o dezvălui, dar care nu are vreo legătură cu adevăratul subiect al

povestirii mele. Prietenul meu respinse pe cât putu mai cuviincios complimentul, dar

primi numaidecât propunerea, cu toate că foloasele ce le-ar fi tras de pe urma ei erau

cu totul problematice. O dată înţeleşi asupra acestui punct, prefectul porni îndată să se

explice asupra propriilor sale ipoteze, împletindu-le cu nesfârşite comentarii asupra

mersului anchetei, de care până atunci nu avusesem cunoştinţă. Vorbi îndelung şi,

fără îndoială, într-un fel savant; iar în vreme ce eu, pe măsură ce noaptea se înteţea,

îmbiindu-ne la somn, strecuram la întâmplare câte un cuvânt, Dupin, care sta neclintit

în fotoliul său de totdeauna, era parcă întruparea atenţiei pline de respect. Cât durase

această întrevedere, nu-şi scosese ochelarii, şi mi-era de ajuns să arunc o privire când

şi când prin sticlele lor verzi ca să mă încredinţez că, pe tăcute, dormise totuşi adânc

în întreg acel răstimp de şapte-opt ceasuri de chin care s-au scurs până la plecarea

prefectului.

În dimineaţa următoare ne-am procurat de la Prefetură un raport amănuţit al

anchetei, iar de la sediul diferitelor gazete, câte un exemplar al fiecărui număr în care

se publicase vreun reportaj mai important ce relata din fir a păr această tristă

întâmplare. Lăsând la o parte tot ceea ce era vădit eronat, aceste numeroase reportaje

se reduceau cam la atât: Marie Rogêt părăsise casa mamei sale din Rue Pavée-Saint-

André duminică, 22 iunie 18.., pe la orele 9 dimineaţa. La plecare spusese unui domn,

anume Jacques Et. Eustache, lui şi numai lui, că are de gând să petreacă ziua la o

mătuşă care locuia în Rue des Dromes. Rue des Dromes este o uliţă scurtă şi îngustă,

dar foarte populată, nu departe de malul Senei şi la o depărtare de vreo două mile

dacă ai tăia de-a dreptul de pensiunea doamnei Rogêt. St. Eustache era un pretendent

recunoscut la mâna Mariei şi locuia la pensiune, unde lua şi masa. El trebuia să

meargă să-şi ia logodnica pe înserat şi s-o însoţească până acasă. S-a întâmplat însă că

în după-amiaza aceea a plouat cu găleata. Şi presupunând că dânsa va rămâne toată

noaptea la mătuşa ei (aşa cum mai făcuse şi altă dată), a crezut că nu e nevoie să-şi

ţină făgăduiala. După ce se înnoptase, a auzit-o pe doamna Rogêt (care era o bătrână

infirmă de 70 de ani) spunând că se teme „că n-o s-o mai văd niciodată pe Marie".

Vorba asta însă nu nu prea a fost luată în seamă în clipa aceea.

Luni s-a constatat cum că fata nu se dusese în Rue des Dromes, şi după ce trecu

ziua întreagă fără nici o veste de la ea, s-a pornit o cercetare târzie în anume locuri

din oraş şi din împrejurimi. Cu toate acestea, abia a patra zi de la dispariţie s-a aflat

ceva mai de seamă în privinţa ei. În ziua aceea (miercuri, 25 iunie), un oarecare

Monsieur, Beauvais, care, dimpreună cu un prieten, o căuta pe Marie lângă Barrière

du Roule, pe malul Senei, peste drum de Rue Payee-Saint-André, fu înştiinţat că

tocmai atunci un cadavru fusese adus la ţărm de câţiva pescari, ce l-au găsit plutind

pe apa fluviului. Văzând trupul neînsufleţit, Beauvais, după ce stătu puţin la îndoială,

l-a recunoscut ca fiind al vânzătoarei de parfumuri. Prietenul său îl recunoscuse şi

mai repede.

Faţa era mânjită cu sânge închegat, din care parte se prelinsese pe gură. Nici

urmă de spumă, cum se observă la cei înecaţi. Ţesutul celular nu era decolorat. În

jurul gâtului se vedeau vânătăi şi urme de degete. Braţele îi erau încrucişate pe piept

şi întţepenite. Pumnul drept era încleştat, mâna stângă în schimb stătea pe jumătate

deschisă. Jur împrejur pe încheietura stângă erau două zgârieturi adânci, făcute după

cât se pare de nişte sfori sau de o singură sfoară răsucită de mai multe ori. Încheietura

mâinii drepte era şi ea foarte zgâriată, dar numai în parte. Asemena şi spinarea, în tot

lungul ei, şi mai cu deosebire omoplaţii. Ca să poată aduce cadravrul la mal, pescarii

îl legaseră cu o frânghie, însă nu aceasta a fost pricina zgârie-turilor. Muşchii gâtului

erau foarte umflaţi. Nu se vedeau tăieturi aparente, nici vânătăi de pe urma vreunor

lovituri. S-a găsit şi o bucată de şiret atât de strâns legat în jurul gâtului, încât nici nu

se mai vedea: era cu totul îngropat în carne şi fixat cu un nod care se afla tocmai sub

urechea stângă. Numai atât, şi ar fi fost de ajuns ca să-i pricinuiască moartea.

Raportul medicului chezăşuia pe deplin virtutea răposatei. Afirma că avusese de

îndurat o siluire brutală. Starea cadavrului în clipa găsirii îngăduia cu uşurinţă

recunoaşterea lui de către prieteni.

Rochia îi era ruptă şi în mare neorânduială. Din partea de jos a veşmintelor

fusese sfâşiată o bucată lată cam de o palmă, mergând până la talie, fără a fi însă

smulsă de tot: era înfăşurată de trei ori în jurul mijlocului şi prinsă printr-un fel de

nod la spate. Fusta de dedesubt era din muselină subţire; şi din ea fusese sfâşiată în

întregime o bucată în lăţime cam de un cot; fusese însă sfâşiată pe fir cu şi cu multă

grijă. A fost găsită în jurul gâtului şi prinsă într-un nod solid. Deasupra fâşiei de

muselină şi a bucăţii de şiret erau legate panglicile unei pălării, care atârna în jos.

Nodul cu care erau legate panglicile pălăriei arăta că nu era un nod făcut de o femeie,

ci un simplu nod pescăresc.

După identificare, cadavrul n-a fost dus, ca de obicei, la morgă (această

formalitate fiind de prisos), ci îngropat fără zăbavă nu departe de locul unde fusese

scos la mal. Mulţumită străduinţei lui Beauvais, afacerea a fost înăbuşită cu mare grijă,

atât cât s-a putut; şi au trecut mai multe zile înainte ca lumea să înceapă să se

frământe. În cele din urmă, un săptămânal şi-a însuşit subiectul. Cadavrul a fost

dezgropat şi s-a ordonat o nouă anchetă, dar nu s-a mai descoperit nimic nou, afară de

ceea ce se ştiuse până atunci. Acum, însă, hainele au fost arătate mamei şi prietenilor

decedatei şi recunoscute întru totul ca fiind acelea purtate de tânăra fată când plecase

de acasă.

Între timp, frământarea creştea ceas cu ceas. Mai multe persoane au fost arestate

şi apoi puse în libertate. În primul rând fu bănuit St. Eustache; şi nu izbuti din capul

locului să facă o dare de seamă lămurită asupra locurilor pe unde umblase în

duminica în care Marie a plecat de acasă. După aceea, însă, a prezentat domnului G.

câteva alibiuri care se potriveau destul de mulţumitor cu fiecare ceas din ziua aceea.

Cum timpul trecea şi nu se mai descoperea nimic nou, mii de zvonuri contradictorii

luau naştere, răspândindu-se pretutindeni, şi ziariştii îşi făceau de lucru cu tot felul de

presupuneri. Între acestea, cea care atrase mai mult atenţia a fost ipoteza că Marie

Rogêt s-ar mai fi aflat încă în viaţă, că trupul găsit în Sena ar fi fost al unei alte

nenorocite. Ar fi nimerit să supun cititorilor unele paragrafe conţinând ipoteza despre

care e vorba. Aceste paragrafe sunt transcrise cuvânt cu cuvânt după *L'Etoile*, o

gazetă condusă de obicei cu multă pricepere.

"Domnişoara Rogêt a părăsit locuinţa mamei sale într-o duminică dimineaţa, în

ziua de 22 iunie 18.., în scopul mărturisit de a merge să vadă o mătuşă sau altă rudă în

Rue des Dromes. Din clipa aceea, nimeni nu pare să o mai fi zărit. Nici o urmă, nici o

ştire despre ea... Nu s-a arătat până acum nimeni care s-o fi zărit în ziua aceea, după

ce a trecut pragul locuinţei mamei sale... Dar, deşi nu suntem încredinţaţi că Marie

Rogêt mai era încă printre cei vii duminică, 22 iunie, după ora 9, avem dovada că

până la ora aceasta ea era încă în viaţă. Miercuri la amiază s-a descoperit un cadavru

de femeie care plutea spre mal, la Barrière de Roule. Chiar dacă presupunem că

Marie Rogêt ar fi fost aruncată în apă la trei ore după ce părăsise casa mamei sale, tot

nu ar fi decât trei zile de când plecase de acasă, trei zile încheiate. Dar e o nebunie să

crezi că omorul, în cazul că e un omor la mijloc, a putut fi desăvârşit destul de

devreme ca să îngăduie ucigaşilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul

nopţii. Cei ce se fac vinovaţi de asemenea crime înspăimântătoare se împacă mai bine

cu întunericul decât cu lumina... Vedem dar că, dacă trupul găsit în fluviu era al

Mariei Rogêt, el n-a putut sta în apă decât două zile şi jumătate sau cel mult trei.

Experienţa ne învaţă că trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă imediat

după o moarte violentă au nevoie de şase până la zece zile pentru a ajunge într-o stare

de descompunere destul de înaintată ca să iasă la suprafaţă. Chiar şi atunci când se

trage cu tunul într-un cadavru şi acesta se ridică mai înainte de a fi stat sub apă măcar

cinci, şase zile, el se duce iar la fund dacă e lăsat în voia lui. Şi acum ne întrebăm: ce

ar fi putut oare pricinui în cazul acesta o abatere de la cursul firesc al lucrurilor? Dacă

trupul, aşa ciopârţit cum era, a stat pe mal până în noaptea de marţi, s-ar fi găsit pe

mal vreo urmă lăsată de ucigaşi. E de asemenea greu de crezut că trupul ar fi putut să

revină atât de repede la suprafaţă chiar dacă ar fi fost aruncat în apă la două zile după

moarte. Şi mai departe, pare cu totul improbabil ca ticăloşii care au săvârşit un

asasinat, aşa cum îl presupunem noi, să fi aruncat cadavrul în apă fără să lege de el o

greutate care să-l scufunde, când ar fi fost atât de lesne să ia această măsură de

prevedere."

Autorul demonstrează mai departe că trupul neînsufleţit trebuia să fi stat în apă

„nu numai trei zile, ci de cinci ori câte trei zile cel puţin", căci era atât de descompus,

încât Beauvais foarte anevoie l-a recunoscut. Afirmaţia aceasta din urmă, însă s-a

dovedit neîntemeiată. Dar să continuăm cu traducerea:

„Care sunt atunci faptele care-l fac pe *Monsieur* Beauvais să spună că nu se

îndoieşte câtuşi de puţin că trupul acela era al Mariei Rogêt? Sfâşiind mâneca rochiei,

el a declarat că a găsit unele semne care i-au dovedit că se află chiar în faţa ei. Lumea

a presupus îndeobşte că trebuie să fi fost vorba de nişte cicatrice. El a pipăit braţul şi

a găsit pe el fire de păr, ceea ce, după noi, e un lucru cum nu se poate închipui mai

neînsemnat, şi tot atât de puţin doveditor ca şi găsirea braţului într-o mânecă.

Monsieur Beauvais nu s-a întors acasă în acea noapte; dar miercuri pe la 7 seara i-a

trimis vorbă doamnei Rogêt că cercetările cu privire la fiica ei îşi urmează cursul.

Chiar dacă am merge cu îngăduinţa până acolo încât să socotim că doamna Rogêt n-a

putut ieşi din casă din pricina vârstei şi a supărării sale (ceea ce ar fi cam mult),

trebuia negreşit să fie cineva care să găsească de cuviinţă a lua parte la cercetări, de

vreme ce credea că trupul era al Mariei. Dar nu s-a prezentat nimeni. Nimic nu s-a

pomenit despre toate acestea şi nici nu s-a zvonit prin Rue Pavée-Saint-André ceva

care să fi ajuns la urechile locatarilor din aceeaşi clădire. Domnul St. Eustache,

iubitul şi viitorul soţ al Mariei, care se afla în pensiune în casa mamei ei, declară că n-

a aflat despre descoperirea cadavrului logodnicei sale până a doua zi de dimineaţă,

când *Monsieur* Beauvais a venit în camera sa şi i-a povestit totul. Am fost foarte

uimiţi că o asemenea veste a fost primită cu atâta răceală."

În felul acesta, ziarul a încercat să creeze impresia unei lipse de interes din

partea rudelor victimei, de neînţeles dacă ele ar fi fost într-adevăr încredinţate că

trupul era al Mariei Rogêt. *L'Etoile* lasă să se înţeleagă anume că Marie ar fi lipsit din

oraş, cu complicitatea prietenilor săi, dintr-o pricină care-i punea în joc virtutea, şi că

acei prieteni, atunci când s-a găsit în Sena un trup înecat care semăna oarecum cu al

fetei, s-au folosit de prilej pentru a răspândi public ştirea că a murit. Dar şi de data

asta *L'Etoile* se cam pripise. Era cu prisosinţă dovedit că acea presupusă nepăsare nici

n-a existat. Bătrâna doamnă era foarte slăbită şi atât de tulburată, încât n-ar fi fost în

stare să ia parte la nici o slujbă sau ceremonie. Cât despre St. Eustache, departe de a fi

primit vestea cu răceală, parcă îşi ieşise din minţi de durere; se frământa atât de mult,

încă *Monsieur* Beauvais îl dădu în seama unui prieten care-i era şi rudă, să aibă grijă

de el şi să nu-l lase să fie de faţă la cercetări cu prilejul dezgropării. Mai mult decât

atât: deşi *L'Etoile* afirmă că reînhumarea cadavrului s-a făcut pe cheltuiala statului,

familia respingând o propunere avantajoasă privitoare la un loc de mormânt, şi nici

un membru al familiei nu ar fi luat parte la înmormântare, repet că, deşi, pentru a mări

impresia pe care urmăreşte să o producă, *L'Etoile* afirmă toate acestea, s-a dovedit cu

prisosinţă că toate sunt vorbe fără temei. Într-un număr următor al revistei s-a încercat

să se dea vina până şi pe Beauvais. Redactorul spune:

„Iată că în chestiunea aceasta a intervenit o schimbare. Ni s-a spus că, odată, pe

când o doamnă B. se afla la doamna Rogêt în casă, *Monsieur* Beauvais, care tocmai

pleca, îi spuse că aştepta *un gendarme* şi că dânsa — adică doamna B. — nu trebuia

să-i spună nimic acestuia până la întoarcerea lui, ci să-l lase în seama sa. În starea

actuală a lucrurilor, *Monsieur* Beauvais pare că ţine zăvorât în conştiinţa lui întreg

secretul acestei afaceri. Nu se poate face un pas fără *Monsieur* Beauvais. Orice cale ai

apuca, te împiedici de el. Dintr-o pricină oarecare, a hotărât ca nimeni să nu aibă de-a

face cu ancheta în afară de el; a înlăturat pe toţi bărbaţii din familie într-un chip cu

totul ciudat, după spusele lor. Se pare că s-a împotrivit propunerii de a se îngădui

rudelor să vadă cadavrul."

Faptul următor a dat oarecare aparenţă de adevăr bănuielii aruncate asupra lui

Beauvais. Cineva care, cu puţin înaintea dispariţiei fetei, se dusese să-l caute, în lipsa

lui, la biroul unde lucra, văzuse un trandafir trecut prin gaura cheii şi numele de

Marie scris pe o tăbliţă pusă acolo la îndemână.

Impresia generală, atât cât am putut să spicuim din ziare, era că Marie ar fi fost

victima unei bande de aventurieri care au târât-o până la fluviu, au maltratat-o şi au

ucis-o. Cu toate acestea, *Le Commerciel,* ziar cu multă greutate, a combătut cu

îndârjire această părere a publicului. Citez un pasaj sau două din coloanele sale:

„Suntem încredinţaţi că, până în clipa de faţă, cercetările au luat o cale greşită,

cel puţin atâta vreme cât au fost îndreptate spre Barrière du Roule. Nu este cu putinţă

ca femeia aceasta tânără, pe care mii de oameni o cunoşteau atât de bine, să fi trecut

pe trei străzi fără s-o vadă nimeni şi oricine ar fi văzut-o ar fi ţinut-o minte, fiindcă

trezea interesul tuturor celor ce o cunoşteau. A ieşit din casa tocmai la vremea când

străzile erau pline de lume... E cu neputinţă să se fi dus la Barrière du Roule, sau în

Rue des Dromes, fără să fi fost recunoscută de o duzină de oameni; totuşi, nimeni n-a

venit să spună că ar fi zărit-o după ce a trecut pragul casei mamei sale şi nu există nici

o dovadă că a plecat, într-adevăr, în afară de mărturia privitoare la *intenţia ei vădită*

de a ieşi. Rochia i-a fost sfâşiată în bucăţi cu care au înfăşurat-o şi au legat-o; şi în

felul acesta, trupul a putut fi purtat ca un balot. Dacă omorul ar fi fost săvârşit la

Barrière du Roule, nu ar fi fost nevoie de o asemenea măsură. Faptul că trupul

neînsufleţit a fost găsit plutind în apropiere de barieră nu e o dovadă în privinţa

locului unde a fost aruncat în apă... O fâşie lungă de două picioare şi lată de un picior

din fusta sărmanei fete a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gâtului ei pesemne

pentru a o împiedica să ţipe. Aceasta nu poate fi decât fapta unor derbedei care nu

aveau nici batistă în buzunar."

Cu o zi două înainte ca prefectul să vină la noi, poliţia căpătase totuşi o

informaţie importantă, care părea că spulberă cel puţin partea cea mai însemnată a

argumentării din *Le Commerciel.* Doi băieţei, copiii unei doamne, anume Deluc, pe

când hoinăreau prin pădurea de lângă Barrière du Roule, au pătruns din întâmplare

într-un tufiş des, în care să găseau trei-patru pietroaie mari, alcătuind un fel de scaun

cu spătar şi taburet. Pe piatra de sus era o fustă albă, pe cea de a doua, o eşarfă de

mătase. S-au mai găsit acolo o umbrelă, o pereche de mănuşi şi o batistă. Pe batistă

era scris numele „Marie Rogêt". S-au descoperit zdrenţe din rochie agăţate de

mărăcinii dimprejur. Pământul era bătătorit, tufişurile rupte: nu putea fi nici o

îndoială că avusese loc o luptă. S-a observat că împrejmuirea dintre boschet şi râu

fusese doborâtă şi pe pământ se vedeau urmele unei poveri foarte grele care fusese

târâtă pe acolo.

O gazetă săptămânaltă, *Le Soleil*, a făcut următoarele comentarii asupra

descoperirii, comentarii care nu erau decât ecoul părerii întregii prese pariziene:

„E vădit că lucrurile au stat acolo vreme de trei-patru săptămâni; erau cu totul

mucegăite şi lipite unele de altele din pricina ploii. În jurul lor crescuse iarba şi

acoperise o parte din ele. Mătasea umbrelei era trainică; dar pe dinăuntru firele se

tăiaseră. La capătul de sus, unde fusese îndoită şi răsucită, era putredă şi plină de

mucegai şi, când au încercat să o deschidă, s-a sfâşiat... Bucăţile din rochie, agăţate în

spini, erau cam de trei palme lăţime şi de şase palme lungime. Una era tivul rochiei,

care fusese cârpit, cealaltă nu era de lângă tiv, ci o parte din fustă. Arătau ca nişte

fâşii rupte şi stăteau agăţate de tufişul de mărăcini cam la un picior deasupra

pământului... Aşadar, nu încape nici o îndoială că a fost descoperit locul acestei

fioroase crime."

Îndată după descoperire, s-a înfăţişat un martor nou. Doamna Deluc spuse că

ţine un han la marginea drumului, nu departe de malul fluviului, chiar peste drum de

Barrière du Roule. Împrejurimile sunt cu totul neumblate. Duminica este locul de

întâlnire obişnuit al haimanalelor oraşului, care trec fluviul cu barca. În duminica

acaea, pe la ceasurile 3 după amiază, o tânără fată a sosit la han, însoţită de un tânăr

oacheş. Amândoi au rămas acolo câtăva vreme. La plecare, au luat-o pe drumul care

ducea în pădurea deasă din apropiere. Atenţia doamnei Deluc a fost atrasă de rochia

pe care o purta fata, fiindcă semăna cu a unei răposate rubedenii de-a ei. S-a uitat mai

cu deosebire la eşarfă. Îndată după plecarea acelei perechi, s-a pomenit cu o ceată de

dalcauci care au făcut tărăboi, au mâncat şi au băut pe veresie, au luat-o pe acelaşi

drum cu tânărul cu fata, s-au întors la han pe înserat şi au trecut Sena ca şi cum ar fi

fost foarte grăbiţi.

În aceeaşi seară, puţin după lăsarea întunericului, doamna Deluc şi cu fiul ei mâi

mare au auzit ţipete de femeie în apropierea hanului. Ţipetele erau cumplite, dar n-au

ţinut mult. Doamna Deluc a recunoscut nu numai eşarfa care fusese găsită în boschet,

dar şi rochia ce fusese descoperită o dată cu cadavrul. Un conducător de omnibus,

anume Valence, a declarat că el a văzut-o pe Marie Rogêt în acea duminică trecând

Sena cu vaporaşul, însoţită de un tânăr oacheş. El, Valence, o cunoştea pe Marie şi nu

se putea înşela când era vorba de ea. Lucrurile aflate în boschet au fost întru totul

recunoscute de rudele Mariei.

Articolele cu ancheta şi mărturiile adunate astfel de mine din ziare, la îndemnul

lui Dupin, mai conţineau încă un fapt, dar un fapt care părea să fie de o mare

însemnătate. Se pare că îndată după descoperirea hainelor descrise mai sus, trupul

neînsufleţit al lui St. Eustache, logodnicul Mariei, a fost găsit în apropierea locului

unde totul făcea acum să se creadă că s-ar fi petrecut crima. O fiolă goală, purtând

eticheta „Laudanum" , a fost găsită lângă el. Răsuflarea lui arăta că e vorba de otravă.

A murit fără să spună un cuvânt. Asupră-i s-a găsit o scrisoare, povestind pe scurt

dragostea lui pentru Marie şi intenţia de a-şi lua viaţa.

— Cred că nu mai e nevoie să-ţi spun, zise Dupin după ce sfârşi de cercetat

extrasele făcute de mine, că acest caz e cu mult mai încâlcit decât cel din Rue

Morgue, de care se deosebeşte printr-o latură foarte importantă. Deşi

înspăimântătoare, crima aceasta e un exemplu de crimă *obişnuită.* Nu este nimic

deosebit, nici *outre* în ea. Îţi dai seama că, din pricina aceasta, misterul părea uşor de

pătruns, când tocmai din această pricină dezlegarea lui ar fi trebuit să pară foarte grea.

De aceea, la început, nu s-a crezut necesar să se ofere o recompensă. Corpul lui G.

s-au simţit în măsură să lămurească fără întârziere de ce şi *cum ar fi putut fi* comisă o

asemenea grozăvie. Ei puteau să-şi închipuie cu puterea imaginaţiei lor modul sau

chiar modurile în care fusese săvârşită crima şi-i puteau găsi un mobil sau mai multe.

Şi fiindcă nu era cu neputinţă ca vreunul dintre aceste numeroase moduri şi mobiluri

să fi fost cel adevărat, au şi hotărât că *trebuie* negreşit să fie unul dintre ele. Dar

uşurinţa cu care au ajuns la aceste felurite presupuneri, cum şi ceea ce era verosimil

în fiecare dintre ele, ar fi trebuit mai degrabă să fie luat ca un indinciu că, departe de a

fi lesnicioasă, dezlegarea avea să întâmpine mari piedici. De aceea am observat că

raţiunea în goana ei după adevăr îşi face drum înălţându-se deasupra rânduielilor

obişnuite, şi întrebarea nimerită în asemenea împrejurări nu e atât: „Ce s-a

întâmplat?" cât: „Ce anume s-a întâmplat care nu se întâmplase mai înainte?" În

cercetările făcute în casa doamnei L'Espanaye agenţii lui G. fuseseră puşi în

încurcătură şi descurajaţi de *ciudăţenia* aceea, care pentru o minte bine întocmită ar fi

însemnat sorţii cei mai siguri de izbândă, pe când aceeaşi minte ar fi putut să fie

cuprinsă de deznădejde în faţa faptelor atât de obişnuite ce-ţi sar în ochi în cazul fetei

de la parfumerie, şi care funcţionarilor Prefecturii de poliţie nu le prevesteau nimic

altceva decât un succes ieftin.

În cazul doamnei L'Espanaye şi al fiicei sale, chiar de la primele noastre

cercetări, n-a încăput nici un fel de îndoială că s-a comis o crimă. Ideea de sinucidere

a fost înlăturată încă din capul locului. Tot astfel, şi în întâmplarea de faţă, ne aflăm

de la început în afara oricărei bănuieli de sinucidere. Trupul găsit la Barrière du

Roule a fost descoperit în asemenea împrejurări, încât nici o nedumerire nu mai poate

dăinui asupra acestui punct însemnat. S-a lăsat însă a se înţelege că trupul găsit nu ar

fi al Mariei Rogêt, al cărei asasin sau asasini de-abia urmează a fi descoperiţi, de

vreme ce s-a oferit o recompensă pentru descoperirea lor şi în privinţa cărora pusesem

şi noi la cale o învoială cu prefectul.

Amândoi îl cunoaştem bine pe acest domn. Nu trebuie să ne încredem prea mult

în el. Fie că am porni cercetările de la cadavrul găsit şi, urmărind pe asasin, am

descoperi că trupul nu este al Mariei, ci al altcuiva, fie că, pornind de la ideea că

Marie e în viaţă, am sfârşi prin a o regăsi şi am regăsi-o teafără şi nevătămată în

amândouă cazurile am munci degeaba; asta fiindcă avem de-a face cu domnul prefect.

Aşadar, măcar în propriul nostru interes, dacă nu în interesul justiţiei, e neapărată

nevoie ca primul pas făcut de noi să fie stabilirea identităţii cadavrului ca fiind al

dispărutei Marie Rogêt.

Argumentele din *L'Etoile* au avut mare trecere la public, şi dovada cea mai bună

că ziarul e încredinţat de importanţa lor stă în felul cum îşi începe unul dintre

articolele sale asupra acestui subiect: "Câteva ziare de dimineaţă, glăsuieşte el,

vorbesc de articolul de o însemnătate hotărâtoare apărut luni în *L'Etoile"*. Mie mi se

pare că acest articol nu dovedeşte mai nimic, în afară de zelul autorului. Să nu uităm

că de obicei scopul gazetelor noastre este mai degrabă de a face senzaţie, de a aduce

ceva nou, decât de a căuta adevărul. Scopul acesta din urmă e urmărit numai dacă se

potriveşte cu cel dintâi. Publicul nu dă crezare gazetei care îşi însuşeşte doar părerea

comună (oricât de întemeiată ar fi această părere). În ochii celor mulţi nu pare

profund decât acela care le înfăţişează lucruri în *contradicţie acută* cu părerea tuturor.

În logică, nu mai puţin decât în literatură, *epigrama* e pretutindeni şi în orice clipă la

mare preţ. În amândouă cazurile, meritul ei este cât se poate de mediocru.

Vreau să spun că ideea conform căreia Marie Rogêt ar mai fi în viaţă s-a impus

ziarului *L'Etoile* mai degrabă prin caracterul ei de melodramă şi totodată de epigramă,

decât prin ceea ce ar fi adevărat în această presupunere. În acelaşi timp îi asigură şi o

primire favorabilă din partea publicului. Să cercetăm argumentele principale din acest

ziar, străduindu-ne chiar de la început întru adevăr.

În primul rând, autorul are grijă să ne arate că, din pricina răstimpului prea scurt

între dispariţia Mariei şi descoperirea cadavrului plutitor, acel cadavru nu poate să fie

al Mariei. Din capul locului, faptul de a micşora cât mai mult cu putinţă intervalul

acesta, devine scopul celui ce argumentează. Urmărindu-şi în mod nesăbuit scopul

său, el lunecă de la început în simple presupuneri. „E o nebunie să crezi, zice el, că

omorul, în cazul că e un omor la mijloc, a putut fi săvârşit destul de devreme ca să

îngăduie ucigaşilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii. Ne întrebăm

îndată, şi în chip foarte firesc, de *ce?* De ce oare ar fi o nebunie să presupunem că

omorul a fost săvârşit *cinci minute* după ce fata a părăsit casa mamei sale? De ce oare

ar fi o nebunie să presupunem că omorul a fost săvârşit la orice oră în timpul zilei?

S-au mai întâmplat crime la orice ore. Dar dacă asasinatul a fost comis duminică,

într-un moment oarecare între ceasurile nouă dimineaţa şi douăsprezece fără un sfert

noaptea, tot ar fi fost timp destul să fie aruncat cadavrul în apă înainte de miezul

nopţii. Aşadar, afirmaţia lui susţine anume aceasta: că omorul nu a fost nici într-un

caz săvârşit duminică.

Dacă îngăduim ziarului *L'Etoile* să susţină aşa ceva, îi putem da voie să spună

tot ce vrea. S-ar putea presupune că paragraful începând cu: „E o nebunie să crezi că

omorul..." etc, etc, deşi apare astfel tipărit în *L'Etoile,* a existat în mintea autorului în

felul următor: „E o nebunie să crezi că omorul, în cazul că e un omor la mijloc, a

putut fi săvârşit destul de devreme ca să îngăduie ucigaşilor să arunce cadavrul în

fluviu înainte de miezul nopţii". E o nebunie, zic eu, să cred toate acestea şi să

presupun totodată (cum sunt chiar gata să presupun) că trupul neînsufleţit *n-a fost*

aruncat în apă până *după* miezul nopţii, părere destul de lipsită de temei în sine, dar

care nu e chiar atât de absurdă cum e cea apărută în gazetă.

Dacă n-aş avea alt scop decât să *combat* pasajul acesta din articolul publicat în

L'Etoile, urmă Dupin, aş putea să mă las păgubaş. Dar noi nu avem de-a face numai

cu ziarul *L'Etoile,* ci cu adevărul. Fraza de care e vorba, aşa cum e redactată, n-are

decât un singur înţeles, şi acest înţeles l-am statornicit destul de bine; este însă de

mare însemnătate pentru noi să pătrundem dincolo de simplele cuvinte, ca să căutăm

o idee pe care aceste cuvinte încercau în chip vădit s-o exprime şi nu izbuteau.

Intenţia ziaristului era să spună că, la orice oră din ziua sau din noaptea de duminică

s-ar fi săvârşit crima, nu era probabil ca ucigaşii să fi riscat să ducă trupul până la

Sena înainte de miezul nopţii. Şi aici se află, de fapt, presupunerea care mă

nemulţumeşte. Şi anume, se afirmă că omorul ar fi fost săvârşit într-un asemenea loc

şi în astfel de împrejurări, încât cadavrul trebuia numaidecât cărat până la fluviu. Dar

crima a putut fi săvârşită pe malul fluviului, sau chiar pe fluviu, şi astfel aruncarea

cadavrului în apă s-ar fi putut petrece la orice oră din zi sau din noapte, ca fiind lucrul

cel mai indicat şi care trebuia îndeplinit fără nici o întârziere. Înţelegi că nu sugerez

aici nimic din ceea ce ar părea probabil sau ar coincide cu propria mea părere.

Deocamdată, spusele mele nu se referă la datele întâmplării. Nu urmăresc altceva

decât să le fac să iei seama la tonul general al *părerii sugerate de l'Etoile* şi să-ţi atrag

atenţia asupra *părtinirii,* care e de la început vădită.

După ce a stabilit aşadar o limită care se împacă bine cu ideile lui preconcepute,

după ce a presupus că dacă trupul neînsufleţit al Mariei n-ar fi putut să stea în apă

decât un răstimp foarte scurt, ziarul spune mai departe:

„Experienţa ne învaţă că trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă

imediat după o moarte violentă au nevoie de şase până la zece zile pentru a ajunge

într-o stare de descompunere destul de înaintată ca să iasă la suprafaţă. Chiar şi atunci

când se trage cu tunul într-un cadavru şi acesta se ridică mai înainte de a fi stat sub

apă măcar cinci, şase zile, el se duce iar la fund dacă e lăsat în voia lui."

Afirmaţiile lui au fost primite ca un lucru de la sine înţeles de toate gazetele

pariziene, afară doar de *Le Moniteur.* Ziarul acesta încearcă să combată acea parte, a

articolului în care e vorba de cadavrele înecate, citind vreo cinci, şase cazuri când

trupurile unor persoane despre care se ştia că s-au înecat au fost găsite plutind după

un răstimp mai scurt decât acela asupra căruia stăruia *L'Etoile.* Dar încercarea aceasta

din *Le Moniteur* de a respinge afirmaţia generală din *L'Etoile* prin citarea unor cazuri

particulare care dezmint acea afirmaţie este ceva cu totul împotriva regulilor logicii.

Chiar dacă ar fi fost cu putinţă să aducă nu cinci, ci chiar cincizeci de exemple de

cadavre care au fost găsite plutind după două-trei zile, aceste cincizeci de exemple tot

n-ar fi putut fi privite decât ca excepţii la regula din ziarul *L'Etoile,* atâta vreme cât

regula însăşi n-a fost combătută. O dată ce s-a recunoscut regula (şi *Le Moniteur* nu o

tăgăduieşte, insistând doar asupra excepţiilor), argumentele din *L'Etoile* rămân în

picioare, deoarece ele nu tind să demonstreze decât *probabilitatea* că trupul înecat nu

s-a putut ridica la suprafaţă în mai puţin, de trei zile. Această probabilitate va veni în

sprijinul teoriei ziarului *L'Etoile* până când exemplele atât de puerile date de *Le*

Moniteur vor fi în număr îndestulător pentru a stabili o regulă contrară celei dintâi.

Vei vedea îndată că orice argumentaţie asupra acestui capitol trebuie îndreptată

împotriva regulii înseşi; şi în scopul acesta trebuie să analizăm baza raţională a

regulii. Îndeobşte, trupul omenesc nu e nici mult mai uşor, nici mult mai greu decât

apa Senei, adică greutatea sa specifică în stare firească este egală cu volumul de apă

pe care îl dislocă. Trupurile persoanelor grase, puhave, cu oase mici — bunăoară

trupurile de femeie — sunt mai uşoare decât cele costelive şi ciolănoase, adică ale

bărbaţilor. Greutatea specifică a apei unui fluviu e influenţată într-o oarecare măsură

de acţiunea fluxului marin. Dar lăsând deoparte fluxul, se poate spune că prea puţine

trupuri omeneşti se vor duce *singure* la fund, fie şi în apă dulce. Oricare dintre, ele,

căzând în apă, e în stare să plutească dacă se stabileşte un echilibru între greutatea

specifică a apei şi a sa proprie, cu alte cuvinte, dacă fiind scufundat îşi menţine o

foarte mică parte din el deasupra apei. Cea mai bună poziţie pentru cineva care nu ştie

să înoate este poziţia verticală a celui ce umblă pe uscat: capul să fie dat pe spate şi

cufundat în apă; numai gura şi nările rămân deasupra; ei. În asemenea împrejurări

ne-am da seama că plutim fără greutate şi fără sforţări. Cu toate acestea, este evident

că greutatea trupului şi volumul de apă dezlocuit sunt în echilibru nestabil şi că o

nimica toată poate face ca unul să-l întreacă pe celălalt. De pildă, un braţ scos din apă,

şi, prin urmare, lipsit de sprijinul său, devine o greutate suplimentară, suficientă

pentru a scufunda capul cu totul sub apă, pe când ajutorul întâmplător al unei

scândurele fie cât de mică, ne-ar îngădui să înălţăm capul ca să putem privi în jurul

nostru. Dar prin sforţările sale, un om care nu ştie să înoate îşi aruncă întruna braţele

în sus, în timp ce se străduieşte să-şi ţină capul în obişnuita lui poziţie verticală.

Urmarea e că nasul şi gura i se umplu de lichid şi că, tot străduindu-se să respire sub

apă, aceasta îi pătrunde în plămâni. Stomacul primeşte şi el o bună parte, şi trupul

întreg îşi sporeşte greutatea cu diferenţa dintre aerul care umplea la început aceste

cavităţi şi lichidul care le umple acum. De cele mai multe ori diferenţa aceasta e

îndestulătoare ca trupul să se scufunde. Dar nu e de ajuns în cazul unor persoane cu

oase mici şi cu o cantitate, anormală de materii gelatinoase sau grăsimi. Astfel de

persoane plutesc şi după ce s-au înecat. Cadavrul care presupunem că se află la fundul

apei rămâne acolo până când greutatea sa specifică devine prin vreun mijloc oarecare

mai mică decât volumul apei pe care-l dislocă. Aceasta, are loc fie prin

descompunere, fie într-alt fel. Descompunerea are ca urmare o degajare de gaze, care

destind ţesuturile celulare şi toate cavităţile şi dau cadavrului înfăţişarea aceea

puhavă, aşa de respingătoare. Când destinderea aceasta a ţesuturilor e atât de înaintată

încât volumul cadavrului a crescut în chip vădit, fără ca să-i corespundă o creştere a

masei sau ponderei, greutatea sa specifică devine mai mică decât aceea a apei

dezlocuite, şi el se arată numaidecât la suprafă. Nenumărate împrejurări pot însă

influenţa descompunerea, nenumăraţi factori pot s-o grăbească sau s-o întârzie. De

pildă, frigul sau căldura anotimpului, depozitele minerale sau puritatea apei,

adâncimea ei mai mică ori mai mare, faptul că este curgătoare sau stătătoare, starea

corpului, dacă era cumva infectat de o boală sau teafăr înainte de moarte. Astfel, e

lucru vădit că nu putem stabili cât de cât cu precizie răstimpul după care un cadavru

se va ridica la suprafaţă în urma descompunerii sale. Într-unele împrejurări, acest

rezultat se va produce într-o oră; într-altele nu va avea loc niciodată. Sunt unele

combinaţii chimice prin care sistemul animal poate fi ferit *pe veci* de putrezire; aşa,

de bildă, biclorura de mercur. Pe lângă descompunere, însă, se pot naşte în stomac şi

se nasc de obicei din fermentarea acetică a materiilor vegetale (şi se mai nasc din

diverse pricini şi în alte cavităţi) gaze în cantitate suficientă pentru a provoca o

dilatare care să ridice corpul la suprafaţă. Efectul produs de bubuitul tunului e acela al

unei simple vibraţii. Aceasta poate fie să degajeze cadavrul din mâlul moale sau

mocirla în care zace, îngăduindu-i astfel să se ridice, atunci când alţi agenţi

pregătiseră totul pentru aceasta, sau poate birui aderenţa unor părţi putrezite din

ţesutul celular, îngăduind cavităţilor să se dilate sub influenţa gazelor.

Având astfel în faţa noastră datele fundamentale cu privire la această problemă,

putem uşor verifica afirmaţiile din *L'Etoile.* „Experienţa ne învaţă, spune ziarul, că

trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au

nevoie de şase până la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul

de înaintată ca să iasă la suprafaţă. Chiar şi atunci când se trage cu tunul într-un

cadavru şi acesta se ridică mai înainte de a fi stat sub apă măcar cinci, şase zile, el se

duce iar la fund dacă e lăsat în voia lui."

Întreg paragraful acesta ne apare acum ca o înlănţuire de contradicţii şi de

lucruri fără şir. *Nu* orice experienţă ne învaţă că trupurile celor înecaţi *au nevoie* de

şase până la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de înaintată

ca să iasă la suprafaţă. Şi ştiinţa şi experienţa ne arată că perioada ridicării lor este şi

trebuie să fie nehotărâtă. Mai mult încă, dacă un cadavru s-a înălţat la suprafaţă după

ce s-a tras cu tunul, în caz că descompunerea e îndeajuns de înaintată ca să îngăduie

degajarea gazelor produse, el nu se va mai scufunda „dacă e lăsat în voia lui". Aş vrea

însă să-ţi atrag luarea-aminte asupra deosebirii între „trupurile celor înecaţi" şi

„cadavrele aruncate în apă după o moarte violentă". Cu toate că autorul recunoaşte că

există o deosebire, el le pune pe toate în aceeaşi categorie. Ţi-am arătat cum ajunge

trupul unui înecat să aibă o greutate specifică mai mare decât volumul de apă

corespunzător şi că el nu s-ar îneca deloc dacă nu s-ar zbuciuma, ridicând braţele

deasupra apei, şi n-ar face sforţări să respire sub apă, sforţări prin care apa ia locul

aerului în plămâni. Dar zbuciumul şi sforţările acestea nu se produc la un cadavru

„aruncat în apă imediat după o moarte violentă". Astfel că, în cazul acesta din urmă,

trupul, de obicei, nu se mai scufundă, fapt despre care se vede bine că *L'Etoile* habar

n-are. Când descompunerea a ajuns într-o stare foarte înaintată, când carnea s-a luat

aproape în întregime de pe oase, firește că abia atunci, şi *nu mai devreme,* vedem

cadavrul dispărând.

Şi ce să mai credem acum despre argumentul că trupul găsit n-ar putea fi al

Mariei Rogêt, fiindcă trupul acela a fost găsit plutind după ce trecuseră abia trei zile?

Dacă s-ar fi înecat, s-ar fi putut să nu se scufunde de loc, fiind vorba de o femeie, sau

dacă s-a scufundat, s-ar fi putut să reapară în douăzeci şi patru de ore, sau mai puţin

decât atât. Nimeni nu crede însă că s-ar fi înecat, şi deoarece murise înainte de a fi

aruncată în apă, trupul ei putea fi găsit plutind oriunde.

Dar, zice *L'Etoile,* „dacă trupul, aşa mutilat cum era, a stat pe mal până în

noaptea de marţi, s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigaşi". Aici e nevoie

pătrunzi dintru început în gândul autorului. El caută să preîntâmpine ceea ce i se pare

că ar putea fi o obiecţie la teoria lui, anume că trupul, rămânând pe mal două zile, ar

fi suferit o descompunere grabnică, *mai grabnică* decât dacă ar fi fost scufundat în

apă. Presupune că, dacă aşa s-au petrecut lucrurile, corpul ar fi putut apărea la

suprafaţă încă de miercuri şi-şi închipuie că n-ar fi putut să apară decât în condiţiile

acestea. Se grăbeşte deci să arate că *n-a putut* să rămână pe mal, fiindcă atunci „s-ar fi

găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigaşi". Cred că această logică te face să zâmbeşti.

Nu înţelegi de ce simplul *răstimp* cât a stat pe mal cadavrul ar putea face să se

înmulţească *urmele asasinilor.* Nici eu!

„Şi mai departe, continuă ziarul, pare cu totul improbabil ca ticăloşii care au

săvârşit un asasinat, aş acum îl presupunem noi, să fi aruncat cadavrul în apă fără să

lege de el o greutate care să-l scufunde, când ar fi fost atât de lesne să ia această

măsură de prevedere." Bagă de seamă aici ce confuzie caraghioasă de idei! Nimeni,

nici chiar *L'Etoile* nu contestă crima comisă asupra *cadavrului găsit.* Urmele de

violenţă sunt prea vădite. Scopul autorului nostru însă este să dovedească doar atât: că

trupul nu e al Mariei. Nu vrea să demonstreze decât că *Marie* n-a fost asasinată, şi

nicidecum că acel cadavru n-ar fi al unei persoane asasinate. Cu toate acestea,

observaţia lui demonstrează numai ultimul punct. Cadavrul acesta nu avea nici o

greutate legată de el. Nişte asasini, dacă l-ar fi aruncat, nu se putea să nu-i lege o

greutate. Prin urmare n-a fost aruncat de asasini. Acesta e singurul lucru dovedit.

Chestiunea identităţii nici măcar n-a fost atinsă, şi *L'Etoile* îşi dă acum toată osteneala

să contrazică ceea ce a afirmat un minut mai devreme: „Suntem încredinţaţi, spune

ziarul, că trupul găsit era al unei femei asasinate".

Nu e singurul caz, fie şi numai în acest fragment al articolului său, când

cugetătorul nostru face, fără să-şi dea seama, raţionamente împotriva lui însuşi.

Scopul lui vădit, precum am spus, este de a micşora pe cât e cu putinţă intervalul între

dispariţia Mariei şi descoperirea cadavrului. Cu toate acestea, îl vedem insistând

asupra faptului că nimeni n-a mai văzut fata din clipa când a părăsit casa mamei sale.

"Nu suntem încredinţaţi, zice el, că Marie Rogêt mai era încă printre cei vii duminică,

22 iunie, după ora 9." Deoarece argumentarea sa este vădit părtinitoare, ar fi trebuit,

cel puţin, să lase la o parte latura aceasta a problemei; fiindcă dacă s-ar fi găsit cineva

care s-o fi văzut pe Marie, fie luni, fie marţi, intervalul de care e vorba s-ar fi

micşorat cu mult şi, chiar prin raţionamentul său, s-ar fi redus cu mult probabilitatea

ca trupul găsit să fi fost al *grisette*- i . Totuşi, are haz stăruinţa ziarului *L'Etoile* în

privinţa aceasta, având credinţa nestrămutată că întreaga sa argumentare capătă mai

multă greutate.

Reciteşte acum şi partea aceea a articolului privitoare la identificarea cadavrului

făcută de Beauvais. În privinţa părului de pe braţe, *L'Etoile* dovedeşte o vădită lipsă

de înţelegere. *Monsieur* Beauvais, nefiind un idiot, n-a putut în nici un caz să stăruie,

la identificarea cadavrului, numai asupra *părului de pe braţe.* Nu există braţ fără păr.

Majoritatea expresiilor din *L'Eloile* nu sunt decât o răstălmăcire a spuselor

martorului. El trebuie să fi vorbit de ceva cu totul *deosebit* în privinţa părului

acestuia. Acest ceva trebuie să fi fost: fie culoarea, fie profunzimea, lungimea sau

aşezarea lui.

„Avea picior mic", spune ziarul, picioare mici sunt însă cu miile. Nici jartiera nu

e o dovadă, şi nici pantoful, fiindcă pantofi şi jartiere se vând cu toptanul. Acelaşi

lucru se poate spune şi despre florile de la pălărie. Un lucru asupra căruia stăruia

foarte mult *Monsieur* Beauvais este că agrafa jartierei găsite fusese trasă înapoi,

pentru ca să strâmteze jartiera. Lucrul acesta nu dovedeşte nimic, doarece multor

femei le pare mai firesc să-şi ia o pereche de jartiere ca să le potrivească acasă după

grosimea piciorului decât să le încerce în magazinul unde le cumpără." Aici nu-ţi vine

a crede că autorul vorbeşte serios. Când *Monsieur* Beauvais, căutând trupul Mariei,

dă peste un cadavru aducând întru totul la chip şi statură cu fata dispărută, autorul ar

fi putut să fie încredinţat (fără a fi deloc vorba de îmbrăcăminte) că cercetările sale au

fost încununate de succes. De vreme ce, pe lângă întreaga ei înfăţişare şi statură va

mai fi găsit, pe braţ, păr de un anumit fel, care-i era cunoscut de pe când Marie se afla

în viaţă, părerea lui capătă, cu drept de cuvânt, mai multă greutate, şi anume

certitudinea a sporit în raport cu ciudăţenia şi particularitatea părului. Dacă Marie

avea piciorul mic şi cadavrul de asemenea, probabilităţile ca acel cadavru să fie al

Mariei cresc nu numai într-o proporţie aritmetică, ci într-una geometrică. Mai pune pe

lângă asta şi pantofii la fel cu cei ce se ştia că îi purta în ziua dispariţiei, şi oricât s-ar

vinde pantofi de aceştia cu „toptanul", ai să vezi că probabilităţile sporesc până la a

atinge certitudinea. Chiar ceea ce nu e în sine o dovadă de identitate ajunge, fiind,

sprijinită de celelalte, mărturia cea mai sigură. Mai pune apoi şi florile de la pălărie la

fel cu cele purtate de fata dispărută, şi nu mai avem nevoie de nimic. O *singură*

floare, şi nu ne mai trebuie nimic. Dar dacă sunt două, trei sau mai multe? Fiecare

unitate succesivă este o mărturie multiplă, nu e o dovadă *adunată* cu altă dovadă, ci

înmulţită de sute de mii de ori. Şi dacă mai descoperim asupra moartei şi o pereche de

jartiere aşa cum purta Marie când era în viaţă... dar e aproape o nerozie să continui.

S-a descoperit însă că jartierele acestea erau strâmtate cu ajutorul unei agrafe, tocmai

aşa cum şi le strâmtase Marie pe ale sale cu puţin înainte de a pleca de acasă. Ar

trebui să fii nebun sau de rea-credinţă să te mai îndoieşti. Ceea ce spune *L'Etoile* cu

privire la strâmtarea jartierelor, şi anume că ar fi ceva neobişnuit, nu dovedeşte nimic

alt decât că se încăpăţânează în greşeala sa. Materialul elastic din care e făcută jartiera

cu agrafă este el însuşi o dovadă de strâmtarea aceasta e ceva neobişnuit. Un lucru

care e în aşa fel făcut că se potriveşte de la sine nu are nevoie decât arareori să fie

ajustat. Trebuie să se fi întâmplat un adevărat accident pentru ca să fi fost nevoie ca

jartierele acestea ale Mariei să fie strâmtate, şi ar fi fost de ajuns ca Marie să fie

recunoscută. Dar esenţialul nu este că au fost găsite asupra cadavrului jartierele fetei

dispărute ori să au fost găsiţi pantofii, sau pălăria, sau florile de la pălărie, sau

piciorul la fel, cu al ei, sau vreun semn deosebit pe braţ, sau statura şi întreaga ei

înfăţiare, ci faptul că găsim pe cadavru nu numai fiece obiect în parte, ci toate la un

loc. În asemenea împrejurări, dacă s-ar putea dovedi că autorul articolului din *L'Etoile*

a avut *într-adevăr* vreo îndoială, nu ar fi nevoie de o comisie *de lunatica inquirendo*.

A crezut că e nimerit să se ia după palavrele avocaţilor, care în cea mai mare parte, se

mulţumesc să se facă ecoul principiilor abstracte, dogmatice ale curţilor criminaliste.

Ţin să-ţi atrag atenţia că multe din dovezile pe care o curte le respinge alcătuiesc cea

mai bună dovadă cu putinţă pentru o minte sănătoasă. Căci curtea, călăuzindu-se după

principiile generale privitoare la dovezi, principii recunoscute şi *legiferate,* este

departe de a se lăsa influenţată de cazurile mai deosebite. Şi încrederea aceasta

îndărătnică în principii, îmbinată cu un dispreţ rigid pentru excepţiile care le dezmint,

e un mod sigur de a atinge, într-un lung răstimp, *maximum* de adevăr — maximum de

adevăr pe care-l putem cuprinde. Aşadar, îndeobşte, procedeul acesta e logic, dar nu e

mai puţin adevărat că duce la greşeli cumplite în anumite cazuri.

Cât despre insinuările cu privire la Beuuvâis, le-ai putea spulbera dintr-o suflare.

Ţi-ai dat seama din capul locului de caracterul acestui om cumsecade. Îi place să se

afle-n treabă şi e foarte romanţios şi nu prea isteţ. Oricine are o fire ca a lui se poartă

în aşa fel când trece printr-o mare frământare sufletească, încât dă de bănuit celor

prea subtili sau răuvoitori. După cum reiese din notele dumitale, *Monsieur* Beauvais a

avut câteva întrevederi personale cu autorul articolului din *L'Etoile* şi l-a jignit

exprimând, în pofida teoriei lui, părerea că trupul găsit era fără doar şi poate al

Mariei. „El o ţine morţiş, spune ziarul, că trupul acela neînsufleţit ar fi al Mariei, dar

nu poate da nici un alt amănunt în afară de cele ce au fost comentate de noi pentru a

face şi pe alţii să împărtăşească aceeaşi credinţă." Fără a mai vorbi de faptul că nu era

cu putinţă să aducă dovezi mai puternice „pentru a face şi pe alţii să împărtăşească

aceeaşi credinţă", ne putem da seama că poate să existe un om care şi-a format o

convingere într-un caz anumit, dar care nu e în stare să înfăţişeze nici un singur

argument pentru a convinge şi pe alţii. Nimic mai vag decât impresiile privitoare le

identitatea unui individ. Fiece om îşi recunoaşte vecinul, totuşi sunt puţine cazurile în

care cineva e în măsură să *explice cum* de l-a recunoscut. Reporterul de la *L'Etoile* nu

are de ce să fie jignit de convingerea nemotivată a domnului Beauvais.

Împrejurările suspecte care-l înconjoară se potrivesc mult mai bine cu ipoteza

mea că ar fi un romantic căruia îi place să se *afle în treabă,* decât cu insinuarea

gazetarului că ar fi vinovat. O dată ce ne-am însuşit această interpretare mai

omenoasă, nu vom mai întâmpina nici o dificultate pentru a înţelege ce căuta

trandafirul în gaura cheii, cuvântul „Marie" scris pe tăbliţă, faptul că i-a îndepărtat pe

toţi bărbaţii care se înrudeau cu ea şi acela că nu se împăca de fel cu gândul de a le

îngădui să-i vadă trupul; vom înţelege înştiinţarea dată doamnei B. să nu stea de

vorbă cu jandarmul până la întoarcerea sa (a lui Beauvais) şi, în sfârşit, hotărârea

făţişă ca nimeni în afară de el să nu se amestece în cercetări. Mi se pare un lucru

neîndoios că Beauvais era un adorator al Mariei; că ea „cochetase" cu el, iar lui i-ar fi

plăcut să ştie că se bucura de toate favorurile şi de încrederea ei. Nu mai am nimic de

zis în privinţa aceasta; şi, de vreme ce afirmaţiile lui *L'Etoile* privitoare la acea

nepăsare a mamei şi a celorlalte rude, nepăsare care nu se potrivea cu presupunerea

lor că trupul neînsufleţit ar fi al vânzătoarei de la parfumerie, de vreme ce toate

acestea sunt întru totul dezminţite de evidenţa însăşi, vom trece mai departe ca şi cum

chestiunea *identităţii* ar fi fost lămurită, spre deplina noastră mulţumire.

— Şi ce crezi, l-am întrebat eu, despre părerile exprimate de *Le Commerciel?*

— Că, prin firea lor, sunt mult mai vrednice de atenţie decât toate cele ce au mai

fost enunţate despre acest subiect. Deducţiile trase din premise sunt logice şi

convingătoare, dar premisele, cel puţin în două puncte, se întemeiază pe observaţii

greşite. *Le Commerciel* lasă să se înţeleagă că Marie ar fi fost răpită de vreo ceată de

mişei, nu prea departe de casa mamei sale. „Nu este cu putinţă, afirmă el, ca femeia

aceasta tânără, pe care mii de oameni o cunoşteau atât de bine, să fi trecut pe trei

străzi fără s-o vadă nimeni." Gândul ăsta e al unui om care a stat multă vreme la

Paris, un slujbaş, un ins ale cărui drumuri încoace şi încolo prin oraş s-au mărginit, de

cele mai multe ori, la perimetrul din preajma unor instituţii publice. Ştie că lui

arareori i se întâmplă să facă o bucată de drum de la *biroul* său fără ca cineva să-l

recunoască şi să-l oprească. Şi, judecând după marele număr al celor pe care-i

cunoaşte sau care-l cunosc pe el, asemuieşte notorietatea sa cu aceea a vânzătoarei de

parfumuri şi nu vede mare deosebire între ele. Fără zăbavă ajunge deci la concluzia că

şi Marie, în hoinărelile ei, poate fi tot atât de lesne recunoscută ca şi el într-ale lui.

Această concluzie s-ar potrivi numai dacă mersul ei ar fi avut acelaşi caracter metodic

şi neschimbat şi înlăuntrul unui *spaţiu* restrâns ca şi al lui. El trece încoace şi încolo la

răstimpuri regulate, într-un perimetru mărginit, plin de oameni care sunt ţinuţi să ia

seama la el şi să-i poarte interes prin natura îndeletnicirii lor, înrudită cu a lui. Se

poate însă presupune că drumurile Mariei erau mai degrabă un fel de hoinăreală. În

cazul acesta mai ales, se poate presupune ca ea s-o fi luat pe un drum care se depărta

mai mult decât de obicei de cel pe care era deprinsă să meargă. Asemănarea ce ne

închipuim că a existat în mintea ziaristului de la *Le Commerciel* nu s-ar putea susţine

decât în ipoteza că cei doi inşi străbat întreg oraşul în cazul acesta, dacă admitem că

numărul cunoştinţelor fiecăruia ar fi egal, atunci sorţii de a întâlni acelaşi număr de

persoane vor fi de asemenea egali. În ceea ce mă priveşte, cred nu numai că ar fi cu

putinţă, dar că e mult mai mult decât probabil ca Marie să fi trecut orişicând, pe

oricare din numeroasele străzi ce se află între casa ei şi casa mătuşii sale, fără a întâlni

un singur om pe care să-l cunoască sau care s-o fi cunoscut. Ca să privim această

chestiune în adevărata ei lumină, trebuie să ne gândim cu dinadinsul la marea

disproporţie ce există între cunoscuţii personali ai unui om, oricât ar fi el de popular,

şi întreaga populaţie a Parisului.

Dar oricât de serios ne-ar părea argumentul din *Le Commerciel,* el îşi pierde

valoarea dacă ţinem seama de *ora* la care fata a plecat de acasă. „A ieşit din casă

tocmai la vremea când străzile erau pline de lume..." spune *Le Commerciel.* Dar nu e

chiar aşa. Era ora nouă dimineaţa. La ora nouă, în fiecare zi din săptămină, *afară de*

duminică, străzile oraşului sunt cu adevărat ticsite de lume. Duminica însă, la ora

nouă, lumea este mai totdeauna acasă, *pregătindu-se să meargă la biserică.* Un

observator nu se poate să nu fi băgat de seamă ce înfăţişare pustie are oraşul în

dimineţile de duminică de la ora opt până la zece. Străzile sunt înţesate de lume între

zece şi unsprezece, iar nu mai devreme, adică nu la ora de care vorbim

Mai este o latură în care se pare că spiritul de observaţie al ziaristului de la *Le*

Commerciel a dat greş: „O fâşie lungă de două picioare şi lată de un picior din fusta

sărmanei fete, spune ziarul, a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gâtului ei

pesemne ca să o împiedice să ţipe. Asta nu poate fi decât fapta unor derbedei care nu

aveau nici batistă în buzunar." Vom vedea îndată dacă ideea aceasta este întemeiată

sau nu; dar prin „derbedei care nu aveau nici batistă în buzunar" reporterul înţelege

cele mat decăzute haimanale. Cu toate acestea, oamenii de care e vorba sunt tocmai

dintre cei care au batistă chiar dacă n-au nici cămaşă pe ei. Cred că ai avut prilejul să

observi că, de la o vreme, derbedeii nu se mai pot lipsi nici în ruptul capului de

batistă.

— Şi ce trebuie să credem, l-am întrebat, despre articolul din *Le Soleil?*

— Că o păcat, într-adevăr, că autorul lui nu s-a născut papagal; fiindcă atunci ar

fi fost cel mai faimos papagal din tot neamul lui. S-a mulţumit să repete unele păreri

mai originale din cele ce mai fuseseră publicate, culegându-le, cu o sârguinţă

vrednică de laudă, de ici şi colo, de prin gazete. „E *vădit* că lucrurile, zice el, au stat

acolo vreme de trei-patru săptămâni... Aşadar, nu încape *nici o îndoială* că a fost

descoperit locul acestei fioroase crime." Faptele reproduse în *Le Soleil* sunt departe

de a-mi spulbera îndoielile asupra acestui subiect şi le vom relua, mai pe larg, în

legătură cu un alt aspect al problemei.

În clipa de faţă trebuie să ne îndreptăm atenţia în alte direcţii. Nu se poate să

nu-ţi fi dat seama cu câtă superficialitate s-a cercetat adevărul. Desigur, chestiunea

identităţii a fost uşor de lămurit, sau ar fi trebuit să fie. Mai erau însă şi alte amănunte

care trebuiau stabilite. Cadavrul fusese oare *jefuit?* Să fi avut cumva decedata bijuterii

la ea când a plecat de acasă? Şi dacă a avut, s-au mai găsit oare asupra ei când a fost

descoperită? Acestea sunt puncte importante, care au fost lăsate cu totul în umbră la

anchetă; şi mai sunt altele la fel de însemnate de care nu s-a ţinut deloc seamă.

Trebuie să ne dăm silinţa să ne mulţumim cu ancheta noastră personală. Apărările lui

St. Eustache trebuie cercetate din nou. Persoana aceasta nu-mi inspiră nici o bănuială,

se cade să procedăm metodic. Să ne încredinţăm că *mărturiile* cu privire la locurile pe

unde a fost văzut duminică sunt în chip neîndoielnic întemeiate. Astfel de dovezi

scrise sunt adesea simple mistificări. Totuşi, dacă nu vom găsi nimic suspect în ele, îl

vom scoate din cauză pe St. Eustache. Sinucirea lui, deşi ar putea agrava bănuielile

când s-ar descoperi că dovezile sunt înşelătoare, nu e un fapt de neînţeles dacă

înşelătoria nu există; nici nu e ceva care să ne abată pe noi din făgaşul obişnuit al

analizei.

Ceea ce aş dori acum ar fi să lăsăm la o parte amănuntele privind elementele

centrale ale acestei tragedii, ca să ne concentrăm asupra unor întâmplări periferice. În

astfel de cercetări organele de anchetă fac adeseori greşeala de a se limita la faptele

apropiate, neluând deloc în seamă pe cele lăturalnice sau întâmplătoare. Curţile de

judecată au prostul obicei de a mărgini instrucţia şi discuţiile numai la ceea ce are o

legătură făţişă cu obiectul cercetărilor. Experienţa a dovedit totuşi, şi o judecată

sănătoasă ne va dovedi întotdeauna, că de multe ori, poate chiar de cele mai multe ori,

o părticică de adevăr iese la iveală din ceea ce pare străin. Folosindu-se de spiritul

acestui principiu, dacă nu chiar de litera lui, ştiinţa modernă a ajuns să *calculeze*

neprevăzutul. Dar s-ar putea să nu mă înţelegi. Istoria cunoştinţelor omeneşti ne-a

arătat fără încetare că descoperirile cele mai numeroase şi mai de preţ le datorăm unor

împrejurări lăturalnice, incidentale sau accidentale, aşa încât a trebuit în cele din urmă

ca în orice privire generală asupra progreselor viitoare să se ţină seama într-o mare

măsură, şi chiar în cea mai mare măsură, de invenţiile care se vor naşte pe negândite

şi cu totul în afara prevederilor normale. De azi înainte nu mai este raţional să

întemeiezi ceea ce va să vie pe ceea ce a fost în trecut. *Accidentul* este considerat că

face parte din structura realităţii. „Şansa" a ajuns pentru noi un ce perfect calculabil.

Aplicăm nevăzutului şi necunoscutului formulele matematice învăţate la şcoală.

Repet, este un fapt recunoscut că adevărul iese la iveală, în cea mai mare

măsură, din amănunte lăturalnice; şi ţinând seama de principiul ce decurge din acest

fapt, aş dori, în cazul de faţă, să abat cercetarea de la cărările bătătorite şi sterpe al

faptului în sine către alte întâmplări care s-au produs concomitent. În vreme ce

dumneata o să te ocupi de cercetarea validităţii alibiurilor, eu am să cercetez ziarele

mai pe larg decât ai făcut-o până acum. Deocamdată noi am făcut o recunoaştere

numai în cadrul câmpului de investigaţii; ar fi însă de mirare ca aruncând o privire

pătrunzătoare în gazete, aşa cum ţi-am spus, să nu ni se dezvăluie câteva amănunte

care ne-ar putea sugera îndrumarea cercetărilor în altă *direcţie.*

Potrivit ideii lui Dupin, am făcut o verificare amănunţită a alibiurilor. Rezultatul

a fost că m-am convins pe deplin de valabilitatea lor şi că, prin urmare, St. Eustache

era nevinovat. Între timp, prietenul meu s-a îndeletnicit el însuşi cu o migălire care

mie mi se părea fără rost, cu răsfoitul diferitelor colecţii de ziare. La sfârşitul

săptămânii a pus în faţa mea următoarele extrase:

„Acum vreo trei ani şi jumătate, o tulburare aproape la fel cu cea de acum a fost

pricinuită de dispariţia aceleiaşi Marie Rogêt din parfumeria lui *Monsieur* Le Blanc

de la «Palais Royal». După o săptămână, însă, ea s-a ivit din nou la *comptoir,* arătând

tot atât de bine ca şi mai înainte, afară doar de o uşoară paloare pe care nu o avea de

obicei. Atât *Monsieur* Le Blanc, cât şi mama ei au afirmat că fusese la o prietenă, la

ţară, şi afacerea a fost înăbuşită la iuţeală. Presupunem că lipsa ei de acum se

datoreşte unui capriciu de acelaşi fel şi că, după trecere de o săptămână, sau o lună, va

fi iarăşi printre noi." *Un ziar de seară,* luni, 23 iunie.

„Un ziar de seară, în numărul său de ieri, aminteşte de o altă dispariţie

misterioasă a domnişoarei Rogêt. Se ştie că în săptămână cât a lipsit ea de la

parfumeria «Le Blanc» a fost însoţită de un tânăr ofiţer de marină, cunoscut prin

destrăbălarea sa. Se presupune că o ceartă a făcut-o să se întoarcă acasă. A fost o

întâmplare providenţială. Cunoaştem numele acestui Lothario, care în clipa de faţă se

află la Paris, dar pentru motive bine întemeiate ne ferim a-l da publicităţii". *Le*

Mercure din dimineaţa zilei de marţi, 24 iunie.

„Un atentat de o nemaipomenită grozăvie a fost comis alaltăieri in apropierea

oraşului. Pe înserat, un domn, însoţit de soţia şi de fiica sa, s-a înţeles cu o ceată de

şase tineri, care se plimbau agale cu barca pe lângă malul Senei, să-i treacă dincolo de

râu. Când au ajuns la malul celălalt, cei trei călători au coborât şi, după ce se

depărtară îndeajuns ca să nu mai poată vedea barca, fata îşi aduse aminte că şi-a uitat

umbrela. S-a întors să şi-o ia, dar punând mâna pe ea, banda a răpit-o şi a dus-o peste

apă. Acolo i s-a pus un căluş în gură, s-au purtat brutal cu dânsa şi în cele din urmă au

târât-o pe mal într-un loc nu prea depărtat de acela unde se urcase la început în barcă

împreună cu părinţii ei. Între timp, derbedeii s-au făcut nevăzuţi, dar poliţia e pe

urmele lor şi o parte dintre ei vor fi prinşi în curând." *Un ziar de dimineaţă,* 25 iunie.

„Am primit câteva comunicări care au de scop să-l facă vinovat de acea

îngrozitoare crimă pe Mennais. Dar fiindcă acest domn a fost cu totul scos din cauză

de o anchetă oficială şi cum argumentele diverşilor noştri corespondenţi par a dovedi

mai degrabă zelul decât puterea lor de judecată, nu găsim că ar fi potrivit să le mai

dăm publicităţii." *Un ziar de dimineaţă*, 28 iunie.

„Am primit mai multe scrisori foarte energice, ce păreau că vin din izvoare

diferite, şi care tind a ne încredinţa că nenorocita Marie Rogêt a fost victima uneia

dintre numeroasele cete de puşlamale care mişună duminica prin împrejurimile

oraşului. Ne exprimăm şi noi cu hotărâre părerea în favoarea acestei presupuneri.

Vom încerca să expunem aici în curând câteva dintre argumentele noastre." *Un ziar*

de seară, marţi, 31 iunie.

"În ziua de luni, un barcagiu însărcinat cu încasarea taxelor văzu o barcă goală

plutind în josul Senei. Pânzele erau strânse în fundul bărcii. Barcagiul a remorcat-o

până la biroul de navigaţie. A doua zi de dimineaţă ea a fost luată de acolo fără ştirea

vreunuia dintre funcţionari. Cârma a rămas la biroul de navigaţie." *La Diligence*, joi,

26 iunie.

Citind aceste felurite extrase, nu numai că mi-au părut fără nici o noimă, dar

nu-mi dădeam seama în ce chip ar fi putut vreunul dintre ele să aibă legătură cu

chestiunea noastră. Am aşteptat ca Dupin să-mi dea oarecare desluşiri.

— Nu am de gând, mi-a spus el, să mă opresc la primul extras, nici la cel de-al

doilea. Le-am copiat numai ca să-ţi arăt cât de mare este neglijenţa poliţiei, care, din

câte am înţeles de la prefect, nu şi-a dat nici cea mai mică osteneală să-l cerceteze pe

ofiţerul de marină de care e vorba. Totuşi, e curată nebunie să afirmi că între

dispariţia dintâi a Mariei şi cea de a doua nu s-ar putea *presupune* că există vreo

legătură. Să presupunem că prima fugă a avut ca urmare o ceartă între amanţi şi

întoarcerea acasă a fetei seduse. Suntem acum în măsură să privim noua ei fugă, dacă

ştim că a fost vorba de o fugă, ca o dovadă că ticălosul a încercat iarăşi să o

ademenească, mai degrabă decât ca o urmare a unor noi propuneri din partea altcuiva.

Şi o putem mai curând privi ca o împăcare cu primul *amant,* decât ca începutul unei

noi iubiri. Sunt zece şanse contra una ca acela care a mai răpit-o o dată pe Marie să-i

propună să fugă din nou cu el, dar e foarte puţin probabil ca Marie, care a primit

aceste propuneri din partea unuia, să le mai fi primit şi din partea altuia. Şi acum

dă-mi voie să-ţi atrag atenţia asupra faptului că timpul care a trecut între prima fugă,

neîndoielnică, şi a doua, presupusă, întrec doar cu câteva luni durata obişnuită a

crucierelor vaselor noastre de război. Fost-a oare împiedicat primul atentat de

obligaţia amantului de a se îmbarca? Ar fi ales el chiar momentul întoarcerii pentru

a-şi urmări din nou scopurile josnice, care nu se împliniseră, încă, sau nu se

împliniseră încă în ceea ce îl privea *pe el?* Despre toate acestea nu ştim nimic.

Ai să-mi spui însă că în cel de-al doilea caz escapada pe care ne-o închipuim n-a

avut lor. Firește că nu. Dar putem noi şti dacă n-a fost o încercare neizbutită? În afară

de St. Eustache şi, poate, de Beauvais, nu găsim alţi adoratori cunoscuţi, învederaţi şi

onorabili, ai Mariei. Nu s-a pomenit nici unul. Cine este atunci tainicul amant despre

care rudele, sau cele mai multe dintre ele, n-au auzit vorbindu-se, dar pe care Marie îl

întâlneşte în dimineaţa zilei de duminică şi în care are atâta încredere încât nu şovăie

să rămână cu el până ce umbrele serii au pogorât peste boschetele singuratice de la

Barrière du Roule? Mă întreb: cine este acest amant misterios despre care rudele

(majoritatea lor cel puţin) nu ştiu nimic? Şi ce vrea să zică prorocirea doamnei Rogêt

în dimineaţa când fata a plecat: „Teamă mi-e că n-am s-o mai revăd niciodată pe

Marie"?

Dar dacă nu putem presupune că doamna Rogêt cunoştea intenţia ei de a fugi, nu

ne putem oare închipui că fata o avut această dorinţă? Plecând de acasă, a lăsat să se

înţeleagă ca se ducea să vadă pe mătuşa ei din Rue des Dromes, iar St. Eustache a fost

rugat să vină s-o ia pe înserat. La prima vedere, faptul acesta combate foarte tare

părerea mea, dar ia să cugetăm niţel. E lucru ştiut că ea s-a întâlnit cu un prieten şi că

a trecut Sena cu el la Barrière du Roule cam pe la ora trei după amiază. Când însă a

consimţit să-l însoţească *(oricare i-ar fi fost scopul, — cunoscut de mamă-sa sau*

necunoscut), trebuie să se fi gândit la intenţia de care vorbise la plecarea ei de acasă şi

la uimirea şi bănuiala ce s-ar fi trezit în inima logodnicului, St. Eustache, dacă acesta,

venind s-o caute la ora hotărâtă în Rue des Dijomes, ar fi aflat că ea nici n-a dat pe

acolo şi dacă, întorcându-se la pensiune cu această veste îngrijorătoare, şi-ar fi dat

seama de lipsa ei prelungită de acasă. Eu, unul, socot că trebuie să se fi gândit la toate

acestea. Trebuie să fi prevăzut suferinţa lui St. Eustache şi bănuielile tuturor. Nu se

putea gândi să se întoarcă înfruntând aceste bănuieli; dar bănuielile au prea puţină

importantă pentru ea dacă presupunem că avea intenţia să *nu* se mai întoarcă.

Ne-o putem închipui gândind cam aşa: „Mi-am dat întâlnire cu o anumită

persoană în scopul de a fugi împreună sau într-un alt scop cunoscut numai de mine

singură. E neapărată nevoie să evit orice posibilitate de răsturnare a planului. Trebuie

să avem timp destul ca să dejucăm orice urmărire. Am să las să se înţeleagă că mă

duc să-mi văd mătuşa din Rue des Biţomes şi că-mi petrec ziua la ea. Am să-i spun

lui St. Eustache să nu vină să mă ia până seara. În felul acesta, lipsa mea de acasă,

oricât de îndelungată ar fi, ar avea o explicaţie, fără să dea loc la temeri sau la

bănuieli; iar eu aş câştiga mai mult timp decât prin orice alte mijloace. Dacă-l rog pe

St. Eustache să vină să mă ia pe înserat, desigur că nu va veni mai înainte, dar dacă

nu-i spun deloc să vină, timpul ce-mi rămâne ca să pot fugi va fi scurtat, deoarece aş

fi aşteptată mai devreme, şi lipsa mea va stârni nelinişte pretimpuriu. Dacă însă am

cât de cât intenţia să mă reîntorc, dacă n-am în vedere decât o simplă plimbare cu

acea persoană anume, n-ar fi tocmai dibaci din partea mea să-i spun lui St. Eustache

să vină să mă ia; venind, el ar rămâne încredinţat că l-am înşelat, fapt pe care aş putea

să-l ţin pe veci ascuns faţă de el dacă plec de acasă fără să-i spun ce am de gând să

fac şi mă întorc înainte de a se însera, spu-nând abia atunci că am fost să-mi văd

mătuşa din Rue des Dromes. Dar cum intenţia mea este să nu mă întorc niciodată, sau

cel puţin câteva săptămâni, sau măcar până izbutesc să ascund unele fapte, nevoia de

a câştiga timp este singurul lucru de care trebuie să-mi pese."

În notele dumitale ai făcut observaţia că părerea cea mai răspândită cu privire la

această tristă întâmplare este şi a fost de la început că fata ar fi căzut victimă unei

bande de haimanale. În anumite condiţii, părerea obştească nu e de dispreţuit. Când

se alcătuieşte de la sine, când se vădeşte în chip cu totul spontan, ar trebui să o

socotim la fel cu acea *intuiţie* care e reacţia omului de geniu. În nouăzeci şi nouă de

cazuri la sută aş rămâne la hotărârea ei. Lucrul cel mai de seamă însă e să nu găsim în

ea urme simţitoare *de sugestie.* Părerea trebuie să fie neapărat a *publicului însuşi.* Şi

adesea este nespus de greu să-ţi dai seama de această deosebire şi s-o reţii. În cazul de

faţă, mi se pare că opinia publică cu privire la o anumită *bandă* a fost influenţată de

întâmplarea analogă şi cane e povestită amănunţit în cel de-al treilea extras de-al meu.

Descoperirea cadavrului Mariei, fată tânără, frumoasă şi cu renume, face mare vâlvă

în tot Parisul. Trupul ei purtând urme de violenţă este găsit plutind pe apele Senei.

Dar se ştie acum că în acelaşi timp, sau aproape în acelaşi timp în care se crede că

fata a fost ucisă, un atentat asemănător, deşi mai puţin grav decât cel suferit de Marie

Rogêt, a fost săvârşit de o ceată de derbedei asupra unei alte tinere femei. E oare de

mirare că o crimă cunoscută a putut înrâuri judecata publicului faţă de una

necunoscută? Judecata aceasta aştepta o îndrumare, şi atentatul cunoscut părea s-o

îndrumeze cum nu se poate mai bine. Marie a fost şi ea găsită în fluviu; şi atentatul

ştiut fusese săvârşit pe acelaşi fluviu. Legătura între cele două întâmplări era atât de

vădită, încât ar fi fost o adevărată minune ca lumea să se fi lipsit de a o face şi de a o

adânci. În realitate, însă, acel atentat, ştiut ca fiind săvârşit astfel, e cea mai bună

dovadă că celălalt, care a avut loc aproape în acelaşi timp, n-a fost săvârşit în acelaşi

chip. Ar fi fost în adevăr de necrezut ca în timp ce o ceată de dalcauci comitea într-un

loc această cumplită faptă, să se fi găsit o altă ceată la fel, care, în acelaşi loc, cu

aceleaşi mijloace şi metode, să făptuiască o crimă întru totul asemănătoare şi tocmai

la aceeaşi vreme. Dar ce oare ar trebui să credem dacă n-am ţine seama de părerea

sugerată în chip spontan mulţimii de această neobişnuită serie de coincidenţe?

Înainte de a trece mai departe, să ne oprim la presupusa scenă a asasinatului din

boschetul de la Barrière du Roule. Boschetul, deşi foarte stufos, era în vecinătatea

nemijlocită a unei şosele. Înlăuntrul lui erau trei-patru lespezi mari, alcătuind un fel

de jilţ cu spătar şi taburet. Pe piatra de deasupra a fost găsită o fustă albă, pe cea de a

doua, o eşarfă de mătase. Tot acolo s-au mai găsit şi o umbrelă de soare, o batistă şi o

pereche de mănuşi. Batista purta numele „Marie Rogêt". Pe crengile dimprejur se

vedeau fâşii din rochie. Pământul era bătătorit, tufişurile rupte; era vădit că avusese

loc o luptă violentă.

Cu toată vâlva pe care a stârnit-o în presă această descoperire din boschet, în

ciuda părerii unanime că locul crimei nu putea fi decât acolo, trebuie să recunoaştem

că erau şi unele motive temeinice de îndoială. Şi aceste puternice motive stăteau în

picioare, fie că aş crede, fie că n-aş crede că locul crimei e acela. Dacă adevăratul loc

al crimei era în apropiere de Rue Pavée-Saint-André, aşa cum lasă să se înţeleagă *Le*

Commerciel, autorii ei, presupunând că locuiesc încă la Paris, au fost cuprinşi de

spaimă la gândul că atenţia publicului a fost îndreptată cu dinadinsul pe făgaşul

adevărat. Şi în orice minte mai ascuţită trebuia să se nască nevoia unei diversiuni,

care să abată această atenţie în altă parte. Şi astfel, cum boschetul de la Barrière du

Roule trezise mai demult oarecare bănuieli, era firesc să le vină în gând să pună

lucrurile acolo unde au fost găsite. Nu avem nici o dovadă serioasă că lucrurile ar fi

stat mai mult de câteva zile, foarte puţine la număr, în boschet, cu toate că *Le Soleil*

presupune contrariul; există în schimb numeroase indicii care ne arată că ele n-ar fi

putut rămâne acolo, fără a atrage atenţia, în răstimpul celor douăzeci de zile ce s-au

scurs între duminica fatală şi după-amiaza când băieţii aceia le-au descoperit.

„Erau cu totul mucegăite, spune *Le Soleil,* însuşindu-şi părerea ziarelor care au

mai vorbit despre aceasta, mucegăite şi lipite unele de altele din pricina ploii. În jurul

lor crescuse iarba şi acoperise o parte din ele. Mătasea umbrelei era trainică; dar pe

dinăuntru firele se tăiaseră. La capătul de sus, unde fusese îndoită şi răsucită, era

putredă şi plină de mucegai şi, când au încercat să o deschidă, s-a sfâşiat." Cât

priveşte iarba, care „crescuse şi acoperise o parte din ele", e vădit că faptul n-a putut

fi constatat decât din spusele şi din amintirile a doi băieţi, deoarece băieţeii aceştia au

mişcat din loc obiectele şi le-au dus acasă mai înainte ca să fi fost văzute de un al

treilea. Dar iarba creşte mai cu seamă pe o vreme umedă şi călduroasă (aşa cum a fost

în zilele crimei), cam de două-trei degete pe zi. Într-o singură săptămână, o umbrelă

de soare lăsată îritr-un loc semănat de curând cu iarbă poate fi cu totul acoperită de

iarba care a crescut.

Cât priveşte acel *mucegai,* asupra căruia redactorul o ziarului *Le Soleil* se

opreşte atât de stăruitor încât se foloseşte termenul nu mai puţin decât de trei ori în

scurtul paragraf citat chiar acum, oare nu-şi dă seama ce fel de *mucegai* este? Trebuie

noi să-l învăţăm că e vorba de una din numeroasele specii de *fungus*, a cărui

caracteristică e tocmai că apare şi dispare în douăzeci şi patru de ore?

Vedeam dar de la cea dintâi aruncătură de ochi cum argumentele atât de

răsunătoare aduse în sprijinul părerii că obiectele ar fi stat cel puţin trei-patru

săptămâni în boschet sunt cu totul inexistente şi fără rost pentru dovedirea faptului.

Pe de altă parte, e foarte greu să crezi că lucrurile acelea ar fi putut rămâne în

boschetul cu pricina mai mult decât o săptămână încheiată, mai mult adică decât

răstimpul dintre două duminici. Toţi cei ce cunosc câtuşi de puţin împrejurimile

Parisului îşi dau seama că numai anevoie poţi găsi un loc *singuratic,* şi asta doar la

mare depărtare de cartierele suburbane. Astfel de meleaguri neumblate şi vizitate

numai din când în când în mijlocul acestor păduri şi boschete sunt cu totul de

neînchipuit. Dacă vreun iubitor pătimaş al naturii, pe care îndatoririle lui îl ţin legat

de praful şi căldura marii metropole, ar încerca, fie şi într-o zi de lucru, să-şi

astâmpere setea de singurătate în mijlocul priveliştilor naturii încântătoare care-o

înconjoară, de îndată, la fiecare pas, va simţi că farmecul lor crescând se destramă la

ivirea sau la auzul glasului vreunui derbedeu sau al unei bande de cheflii. Zadarnic va

căuta liniştea în desişul cel mai de nepătruns. Tocmai prin coclaurile acelea mişună

toţi nespălaţii; ele sunt cele mai pângărite temple ale naturii. Cu durerea în suflet,

pribeagul se va întoarce în Parisul tuturor viciilor, ca într-o speluncă spurcată, dar mai

puţin respingătoare, fiindcă e mai de înţeles.. Dacă împrejurimile oraşului sunt

năpădite astfel în zilele de lucru, d-apoi duminica! Derbedeul de la oraş, dezbărat de

obligaţia de a munci sau lipsit de prilejurile obişnuite de a tâlhări, năzuieşte mai cu

seamă spre periferii, nu din dragoste pentru viaţa la ţară, pe care în sinea lui o

dispreţuieşte, ci pentru a scăpa de constrângerile şi de convenţiile sociale. Nu dorul de

verdeaţă şi de aer curat, ci *libertatea deşănţată* a naturii îl mână aici. În hanul din

marginea drumului, sau sub frunza deasă a pădurii, ferit de alte priviri decât ale

tovarăşilor săi de chef, se dedă la toate nebuniile fără frâu ale unor false veselii,

stârnite de rom şi de sentimentul de libertate. Eu nu susţin decât ceea ce e vădit pentru

orice privire nepărtinitoare atunci când repet că ar fi fost o minune şi nimic altceva

dacă lucrurile cu pricina ar fi stat în *orice* boschet din nemijlocita apropiere a

Parisului mai mult decât răstimpul dintre două duminici fără să fi fost descoperite.

Dar avem destule motive să credem că lucrurile au fost puse în boschet numai

pentru a distrage atenţia de la adevăratul loc al crimei. Şi, în primul rând, te rog să iei

seama la *data* descoperirii lucrurilor. Confrunt-o cu data celui de al cincilea extras

copiat de mine din ziare. Ai să găseşti că descoperirea a urmat aproape numaidecât

după înştiinţările urgente trimise ziarului de seară. Aceste înştiinţări, deşi diferite şi

provenind, pe cât se pare, fiecare din altă parte, tindeau toate la acelaşi ţel, şi anume:

să îndrepte atenţia asupra unei *bande* care ar fi săvârşit crima şi asupra cartierului de

lângă Barrière du Roule ca fiind locul crimei. Fireşte, nu presupunem nici un

moment că scrisorile acelea, ca şi atenţia publicului îndreptată asupra lor, ar fi avut

drept urmare găsirea lucrurilor de către cei doi băieţi; dar putem presupune cu drept

cuvânt că ele n-au fost găsite *mai devreme* pentru simplul motiv că nu se aflau în

boschet la vremea aceea, fiind puse acolo o dată cu expedierea scrisorilor sau cu puţin

mai înainte de către înşişi vinovaţii, care sunt şi autorii lor.

Boschetul acesta era cam ciudat, chiar nespus de ciudat. Era din cale-afară de

stufos. În adăpostul său natural de verdeaţă se aflau trei pietroaie cu totul neobişnuite,

alcătuind un jilţ cu spătar şi taburet. Şi boschetul acesta, în care natura lucrase cu

atâta măiestrie, se afla în nemijlocita apropiere, *la zece, douăzeci de paşi,* de locuinţa

doamnei Deluc, ai cărei fii erau deprinşi să cerceteze cu grijă tufişurile, în căutarea

coajei de sasafras. Ar fi oare un lucru nesăbuit rămăşagul de o mie contra unu că nu

trecea zi fără ca măcar unul dintre băieţi să se tupileze în umbrarul acela şi să se

tolănească pe jilţul lui natural? Cei care s-ar codi să ţină o asemenea prinsoare ori

n-au fost copii niciodată, ori au uitat cum e firea copiilor. Repet că e greu de înţeles

cum ar fi putut să rămână lucrurile nedescoperite mai mult de o zi, două, şi că de

aceea, în ciuda ignoranţei dogmatice a redactorului de la *Le Soleil,* e foarte întemeiată

presupunerea că ele fuseseră puse recent acolo unde au fost găsite.

Dar în afară de motivele înfăţişate, aici, sunt şi altele mai puternice care ne fac

să credem că lucrurile au fost lăsate acolo astfel. Ia seama, te rog, la aşezarea lor atât

de nefirească. Pe piatra *de sus* se afla o fustă albă; pe cea de *a doua,* o eşarfă de

mătase; o umbrelă, o pereche de mănuşi şi o batistă purtând numele „Marie Rogêt"

erau risipite ici şi colo. E tocmai aşezarea pe care era *firesc* să o facă o persoană nu

prea isteaţă, care a dorit să aşeze obiectele în chip cât mai *firesc.* Dar nu e nici într-un

caz, o aşezare *cu adevărat* firească. Mai degrabă m-aş fi aşteptat să văd toate lucrurile

pe jos şi călcate în picioare. În spaţiul restrâns al acelui boschet era aproape cu

neputinţă ca fusta şi eşarfa să fi rămas la locul lor pe pietre, expuse fiind mişcărilor

necontrolate ale mai multor inşi care s-au încăierat. E vădit, ni se spune, că a avut loc

o luptă: pământul era bătătorit, tufişurile rupte, dar s-a găsit o fustă şi o eşarfă

rânduite de parcă ar fi fost puse în rafturi. „Bucăţile din rochie, agăţate în spini, erau

cam de trei palme lăţime şi de şase palme lungime. Una era tivul rochiei, care fusese

cârpit... *Arătau ca nişte fâşii rupte".* Aici, fără a-şi da seama, *Le Soleil* a folosit o

frază care dă nespus de mult de bănuit. Aşa cum sunt descrise fâşiile, arată

într-adevăr ca nişte bucăţi care au fost sfâşiate cu mâna şi într-un scop anume.

Arareori se întâmplă ca o bucată dintr-o rochie, la fel tu aceea de care e vorba, să fie

sfâşiată de un *spin.* Prin felul ei, o astfel de ţesătura dacă se agaţă de un spin sau de un

cui, se sfâşie pe fir drept sau se împarte în două benzi lungi, în unghi drept,

întâlnindu-se la punctul pe unde a intrat spinul. Dar e aproape cu neputinţă să-ţi

închipui că bucata ar putea fi smulsă cu totul. N-am văzut niciodată aşa ceva, cum

n-ai văzut nici dumneata. Pentru *a rupe* în bucăţi o asemenea ţesătură e nevoie

aproape întotdeauna de două forţe distincte în direcţii opuse. Dacă ţesătura are două

margini, ca, de pildă, la o batistă, şi cineva doreşte să sfâşie o bucată din ea, atunci şi

numai atunci ar fi de-ajuns o singură forţă. În cazul de faţă însă e vorba de o rochie,

neavând decât o singură margine. Dar ar fi o adevărată minune ca din pricina spinilor

să se fi sfâşiat o parte de la mijloc, unde nu există margine. Şi *un singur* spin nu ar fi

fost în stare s-o facă. Chiar dacă ar exista o margine, şi tot ar fi ne-voie de doi spini,

unul acţionând în două direcţii diferite şi celălalt într-una singură. Şi aceastai numai

dacă presupunem că marginea e netivită. Dacă e tivită, lucrul e aproape cu neputinţă.

Vedem dar cât sunt de mari şi numeroase piedicile ce se află în calea afirmaţiei că

sfâşierea s-a întâmplat din cauza spinilor; şi, totuşi, ni se cere să credem că mai multe

bucăţi, nu una singură, ar fi fost sfâşiate la fel. Şi una dintre bucăţi *era tocmai tivul*

rochiei! O altă bucată *nu era tivul, ci o parte din fustă;* cu alte cuvinte spinii ar fi

rupt-o cu totul din acea parte a rochiei care nu avea nici o margine! S-avem iertare,

dar nu putem crede astfel de lucruri! Luate totuşi laolaltă, ele dau mai puţin de bănuit

decât faptul surprinzător că lucrurile ar fi fost lăsate în acest boschet de nişte *asasini*

care au fost atât de prevăzători încât s-au gândit să înlăture cadavrul. Cu toate acestea,

dacă-ţi închipui că am de gând să *tăgăduiesc* că boschetul acela ar fi fost locul crimei,

înseamnă că nu m-ai înţeles bine. Trebuie să se fi petrecut *acolo* ceva foarte rău sau

poate s-a întâmplat o nenorocire la doamna Deluc. De fapt, însă, aceasta nu are prea

mare importanţă. Noi nu ne-am luat sarcina să găsim locul unde s-a săvârşit crima, ci

să descoperim pe făptaşii ei. Prin tot ceea ce ţi-am spus, lăsând la o parte felul

amănunţit al expunerii mele, am vrut, mai întâi, să-ţi demonstrez absurditatea

afirmaţiilor pripite şi categorice din *Le Soleil* şi mai cu seamă să te fac să examinezi

din nou faptul îndoielnic dacă omorul a fost sau nu săvârşit de o *bandă.*

Înainte de a adânci această problemă, vom aminti în treacăt amănuntele

revoltătoare date de chirurgul interogat la anchetă. E de ajuns să spun că *deducţiile*

sale cu privire la numărul ticăloşilor au fost, pe drept cuvânt, luate în râs de către toţi

anatomiştii de vază ai Parisului ca fiind greşite şi cu totul lipsite de temei. N-ar fi cu

neputinţă ca lucrurile să se fi petrecut aşa cum presupune el, dar nu văd nici un motiv

să fie aşa, când s-ar putea mai degrabă să fi fost cu totul altfel.

Să ne oprim acum asupra acelor „urme de luptă" şi să ne întrebăm ce vor ele să

ne dovedească. Că al existat o bandă? Dar nu dovedesc ele mai curând lipsa unei

bande? Cum ar fi putut avea loc între fata plăpândă şi fără apărare şi presupusa bandă

de mişei o *luptă* atât de îndârjită şi de lungă încât să fi lăsat urme peste tot? Era de

ajuns încleştarea unor braţe vânjoase pe tăcute, şi totul se sfârşea. Victima s-ar fi lăsat

în voia lor. Ţine seama însă că argumentele invocate de mine împotriva tezei că

boschetul ar fi locul crimei nu se referă în cea mai mare! pare decât la faptul că el ar

fi locul unei crimei săvârşite *de mai mulţi inşi, şi nu de unul singur.* Dacă presupunem

că n-a fost decât *un singur* siluitor, numai atunci şi numai în acest caz ne putem

închipui că a avut loc o luptă atât de violentă şi de îndârjită încât să lase urme vădite.

Şi mai e ceva. Am mai pomenit de bănuiala care se naşte din faptul că lucrurile

cu pricina au fost lăsate în boschetul în care au fost descoperite. Pare aproape cu

neputinţă ca aceste dovezi de vinovăţie să fi fost lăsate din întâmplare acolo unde s-au

şi găsit. Se presupune că făptaşii au avut destulă prezenţă de spirit pentru a înlătura

cadavrul. Şi, totuşi, o altă dovadă, mai strigătoare decât cadavrul însuşi (ale cărui

trăsături ar fi putut să fie repede alterate şi descompuse), este lăsată să se răsfeţe, ca o

sfidare, pe locul crimei: e vorba de batista cu *numele victimei.* Dacă e la mijloc o

greşeală, ea nu poate fi greşeala unei *bande.* Nu ne-o putem închipui decât din partea

ununi singur ins. Să vedem: un oarecare a săvârşit o crimă. E singur cu fantoma celei

dispărute. E înspăimântat de cea care zace în faţa lui, fără nici o mişcare. Patima-i

furioasă s-a stins, şi acum în inima sa e loc destul pentru groaza firească pe care fapta

săvârşită i-o inspiră. Îi lipseşte acea încredere pe care o dă cu siguranţă prezenţa mai

multora. E *singur* cu moarta. Tremură şi se înfioară. Trebuie totuşi să ia măsuri în ce

priveşte cadavrul, îl târăşte până la malul apei, dar lasă în urma sa celelalte dovezi de

vinovăţie. Căci e greu, dacă nu chiar cu neputinţă, să ducă toată povara deodată, şi

mai lesne va fi să se întoarcă pentru a lua tot ce a mai rămas acolo. Dar în anevoioasa

lui călătorie spre Sena, groaza i se înteţeşte. Zvonul vieţii îl însoţeşte în cale. De zeci

de ori aude sau i se pare că aude pasul cuiva care-l pândeşte, îl îngrozesc până şi

luminile oraşului. Totuşi, într-un târziu, după îndelungi şi dese opriri, groaznic de

chinuitoare, ajunge la malul fluviului şi scapă de cumplita lui povară, pesemne cu

ajutorul unei bărci. Dar oare ce comori ale lumii, ce teamă de pedeapsă ar avea

destulă putere ca să-l îndemne pe ucigaşul singuratic să se întoarcă pe acelaşi drum

anevoios şi plin de primejdii către boschetul plin de amintiri care-i îngheaţă sângele

în vine? Fie ce-o fi, el *nu* se reîntoarce. Chiar dacă ar *vrea,* nu s-ar putea reîntoarce.

Singurul lui gând este să scape cât mai repede. Întoarce spatele *pentru totdeauna*

acelor tufişuri de groază şi fuge ca din faţa mâniei cerului.

Dar ce s-ar întâmpla dacă ar fi vorba de o bandă? Numărul lor mare le-ar fi dat

curaj dacă, bineînţeles, din sufletul unui bandit ticălos ar lipsi curajul; şi nu se poate

închipui *o bandă* alcătuită într-alt fel decât numai din asemenea ticăloşi. Numărul lor

ar fi fost de-ajuns, cred eu, ca să-i lecuiască de spaima cumplită şi fără temei care mi

se pare că ar fi paralizat pe un om stingher. Chiar dacă presupunem că unul dintre ei

sau chiar doi-trei ar fi scăpat ceva din vedere, această scăpare ar fi fost îndreptată de

un al patrulea. Ei n-ar fi lăsat nimic în urma lor; fiind mai numeroşi, ar fi fost în

măsură să transporte *totul* dintr-o dată. Nu ar mai fi fost nevoie să se *întoarcă.*

Ia seama şi la faptul că atunci când s-a găsit cadavrul, din veşmântul de deasupra

„fusese sfâşiată o bucată lată cam de o palmă, mergând până la talie... şi prinsă într-un

fel de nod la spate". Lucrul acesta a fost făcut cu intenţia vădită de a întocmi *un ochi*

cu ajutorul căruia să târască trupul. Dar le-ar fi trecut oare prin gând mai multor

oameni să recurgă la un asemenea mijloc? Nu numai că ar fi fost de ajuns ca

trei-patru inşi să apuce cadavrul de mâini şi de picioare, dar acesta ar fi fost cel mai

bun mijloc de transport. E vorba aici de născocirea unuia singur, şi ajungem astfel la

faptul că „împrejmuirea dintre boschet şi râu fusese doborâtă şi pe pământ se vedeau

urmele unei poveri foarte grele care fusese târâtă pe acolo". S-ar fi ostenit oare

zadarnic o bandă întreagă să mai scoată ulucile ca să târască "un cadavru printre ele",

când ar fi putut într-o singură clipă să-l treacă pe deasupra lor? S-ar fi apucat oare mai

mulţi inşi să *târască* în felul acesta un cadavru de n-ar fi vrut cu dinadinsul să lase

urme vădite că l-au târât?

Aici trebuie să amintim o observate a gazetei *Le Commerciel,* observaţie pe care

am comentat-o şi mai înainte, în oarecare măsură: „O fâşie... din fusta sărmanei fete,

spunea ziarul, a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gâtului ei, pesemne pentru a

o împiedica să ţipe. Aceasta nu poate fi decât fapta unor derbedei care nu aveau nici

batistă în buzunar."

Am arătat mai sus că un adevărat derbedeu nu umblă niciodată *fără* batistă. Dar

nu asupra acestui lucru voiam să atrag atenţia. Că legătura n-a fost folosită în scopul

născocit de *Le Commerciel* şi nici din lipsă de batistă, avem ca dovadă chiar batista

lăsată în boschet; şi că scopul nu a fost de a-i înăbuşi ţipetele, reiese din faptul că a

fost întrebuinţată o fâşie de stofă în locul acelei batiste, care ar fi răspuns cu mult mai

bine acestui scop. Dar instrucţia aminteşte că legătura aceea ar fi fost găsită în jurul

gâtului atârnând slobodă şi fixată cu un nod trainic. Vorbele acestea sunt destul de

încâlcite, dar se deosebesc simţitor de cele afirmate de *Le Commerciel.* Fâşia avea o

lăţime de optsprezece degete, dar, deşi din muselină, putea alcătui totuşi o funie

trainică dacă era strânsă sau răsucită de-a lungul ei. Şi a fost găsită răsucită chiar în

felul acesta. Părerea mea e următoarea: ucigaşul singuratic, după ce a transportat

cadavrul o bucată de drum (fie din boschet, fie din altă parte) cu ajutorul benzii

înfăşurate în jurul taliei, a socotit că, procedând astfel, greutatea este prea mare

pentru puterile sale. S-a hotărât să târască povara. Sunt urme care arată că *a fost*

târâtă. În scopul acesta, a fost nevoie să lege un fel de funie la un capăt. Cel mai bun

lucru era să i-o lege de gât, capul împiedicând-o să lunece. Şi atunci ucigaşul s-a

gândit, fără doar şi poate, la fâşia înfăşurată peste şale. S-ar fi folosit de ea de n-ar fi

fost *înfăşurată* în jurul cadavrului şi legată cu un nod, ceea ce-l stingherea, cum şi

faptul că nu fusese sfâşiată decât în parte. Era mai lesne să sfâşie o altă bucată din

fustă. După ce a sfâşiat-o, a legat-o strâns în jurul gâtului, şi astfel a *târât* victima

până la malul apei. Faptul că această „legătură" de care şi-a făcut rost cu multă trudă

şi întârziere şi care răspundea prea puţin scopului avut în vedere a *fost totuşi folosită*

de el dovedeşte că nevoia de a o folosi s-a născut din împrejurări ce s-au ivit la un

moment când nu mai avea batista la îndemână, cu alte cuvinte, chiar aşa cum am

presupus noi, adică după ce a părăsit boschetul (dacă admitem boschetul), pe

parcursul dintre acesta şi fluviu.

Ai să-mi spui însă că depoziţia doamnei Deluc (!) stăruie mai ales asupra unei

cete de puşlamale în vecinătatea boschetului la ceasul crimei sau cam pe atunci.

N-am nimic de zis. Mă întreb însă dacă pe la Barrière du Roule n-au trecut o *duzină*

de cete la fel cu aceea descrisă de doamna Deluc cam la timpul când s-a întâmplat

tragedia. Dar banda care a atras asupră-i mânia înverşunată a doamnei Deluc şi a

determinat depoziţia ei cam târzie şi suspectă, *singura* bandă despre care pomeneşte

bătrâna aceasta cinstită şi cumsecade, este aceea despre care afirmă că i-ar fi mâncat

cozonacii şi i-ar fi băut rachiul fără a-şi da osteneală de a plăti. *Et hinc ilae irae.*

Care *este* însă mărturia exactă a doamnei Deluc? „S-a pomenit cu o ceată de

dalcauci care au făcut tărăboi, au mâncat şi au băut pe veresie, au luat-o pe acelaşi

drum ca tânărul cu fata, s-au întors la han pe *înserat* şi au trecut Sena ca şi cum ar fi

fost foarte grăbiţi."

Se prea poate ca această grabă să i se fi părut mai mare decât era în realitate

doamnei Deluc, care, în jalea şi durerea ei, rămăsese cu gândul la berea şi cozonacii

ce-i fuseseră luaţi cu de-a sila, bere şi cozonaci pentru care poate că mai trăgea

nădejde că o să fie despăgubită. Altminteri, cum era şi pe *înserat,* de ce ar fi pomenit

de *graba* lor? Nu e de mirare, firește, că până şi o ceată de haimanale se zorea să

ajungă acasă, când avea de trecut o apă mare cu nişte bărcuţe, când îi amenințа o

furtună şi când se *lăsa* noaptea.

Am spus se *lăsa.* Fiindcă nu se înnoptase încă de tot. De-abia se înserase când

ciudata grabă a derbedeilor jignise privirile fără prihană ale doamnei Deluc. Dar mai

ştim încă ceva: că în aceeaşi seară doamna Deluc, împreună cu fiul ei cel mai mare,

au auzit ţipetele unei femei în vecinătatea hanului. Şi cum sună cuvintele doamnei

Deluc pentru a arăta la care ceas al serii au auzit acele ţipete? „Puţin după lăsarea

întunericului", zice ea. Dar „puţin după lăsarea întunericului" înseamnă totuşi noapte,

iar pe înserat este încă oarecare lumină. Astfel, pare cât se poate de limpede că ceata

părăsise Barrière du Roule mai înainte ca doamnei Deluc să i se pară că aude ţipetele

acelea. Şi cu toate că, în numeroasele dări de seamă despre anchetă, aceşti doi termeni

(pe înserat" şi „după lăsarea întunericului") sunt fulosiţi mereu şi în mod invariabil,

aşa cum i-am folosit şi eu stând de vorbă cu dumneata, nici redactorii de la ziare şi

nici copoii poliţiei nu şi-au dat seama până în clipa de faţă cât de mare e deosebirea

dintre ei.

Voi mai adăuga un singur argument împotriva ipotezei că ar fi o *bandă.* Dar un

argument cu greutate şi căruia nu-i poate sta nimic împotrivă, cel puţin pentru o minte

ca a mea. Faţă de răsplata importantă şi de iertarea deplină oferită denunţătorului, e

cu neputinţă de crezut că vreun individ făcând parte dintr-o ceată de haimanale sau

din orice fel de cârdăşie nu şi-ar fi trădat de mult complicii. Pentru orice membru al

unei *bande* de acest soi, *teama de a fi trădat* e mai mare decât dorinţa de a scăpa cu

faţa curată sau de a primi o recompensă. *Ca, să nu fie el însuşi trădat,* trădează din

capul locului şi pe negândite. Faptul că secretul nu a fost încă destăinuit, e cea mai

bună dovadă că este un secret la mijloc. Numai Dumnezeu şi o fiinţă omenească, sau

două, cunosc fapta aceasta macabră în toată grozăvia ei.

Să strângem acum roadele sărace, dar neîndoielnice, ale lungii noastre analize.

Am ajuns la convingerea că este vorba fie de un accident fatal sub acoperământul

doamnei Deluc, fie de un omor săvârşit în boschetul de la Barrière du Roule de către

cineva care era amantul sau măcar prietenul intim al decedatei. Acest prieten este

oacheş. Culoarea feţei lui, felul în care era făcută legătura din jurul gâtului şi nodul

pescăresc cu care era prinsă panglica pălăriei ni-l înfăţişează ca pe un marinar.

Prietenia lui cu decedata, o fată uşuratică, nu însă josnică, îl arată ca fiind dintr-un alt

aluat decât marinarii de rând. Scrisorile, foarte bine aduse din condei, care au apărut

în ziare, întăresc mult ipoteza noastră. Împrejurările primei escapade, aşa cum sunt

povestite în *Le Mercure,* tind să contopească figura acestui matelot cu aceea a

ofiţerului de marină despre care se ştie că cel dintâi a împins-o pe biata fată în păcat.

Aici se cuvine să ţinem seama de absenţa prelungită a tânărului oacheş. Mă

întrerup o clipă pentru a observa că omul acesta are chipul bronzat Şi negricios. Nu e

vorba de o culoare negricioasă obişnuită, căci ea alcătuieşte singura particularitate, de

care îşi amintesc atât Valence, cât şi doamna Deluc. Dar de ce lipseşte omul acesta?

A fost oare ucis şi el de bandă? Dacă-i aşa, de ce nu se găsesc decât urmele fetei

asasinate? E firesc să se presupună că teatrul celor două crime a fost acelaşi. Dar unde

este cadavrul său? E mai mult ca sigur că ucigaşii ar fi procedat la fel cu amândoi. Se

poate însă afirma că omul acesta trăieşte şi se fereşte să se arate în lume de teamă să

nu fie învinuit de crimă. Se poate presupune că acum, după ce s-a dovedit că a fost

văzut cu Marie, el e stăpânit de această teamă, care însă, în momentul crimei, n-a avut

nici o putere asupra lui. Cel dintâi imbold al unui nevinovat ar fi fost să dezvăluie

crima şi să ajute la descoperirea ucigaşilor. Motive tactice ar fi trebuit să-l îndemne

s-o facă. Fusese văzut cu fata. Trecuseră împreună fluviul cu bacul. Denunţarea

asasinilor ar fi părut până şi unui idiot singurul mijloc sigur de a nu fi bănuit. Nu

putem presupune că, în noaptea duminicii fatale, nu s-ar fi făcut cu nimic vinovat şi

nici n-ar fi aflat nimic de crima săvârşită. Căci numai în cazul acesta ar fi fost cu

putinţă să înţelegem ca el, în viaţă fiind, să nu-i fi denunţat pe asasini.

Şi ce mijloace avem noi de a cunoaşte adevărul? Vom vedea că, pe măsură ce

înaintăm, aceste mijloace se înmulţesc şi capătă greutate. Să cercetăm cu

de-amănuntul ce anume s-a întâmplat în cea dintâi escapadă. Să lămurim întreaga

poveste cu ofiţerul acesta în împrejurările de acum şi să aflăm pe unde s-a perindat la

timpul anume când s-a comis crima. Să confruntăm cu grijă între ele diversele

înştiinţări trimise ziarului de seară care urmăreau să dea vina pe o bandă. Să le

comparăm apoi din punctul de vedere al scrisului şi al stilului cu acelea trimise mai

demult ziarului de dimineaţă şi care insistau atât de aprig asupra vinovăţiei lui

Mennais. După ce am făcut şi aceasta, să comparăm feluritele comunicări cu scrisul

ofiţerului. Să încercăm să dobândim prin întrebări stăruitoare de la doamna Deluc, de

la fiii săi, ca şi de la vizitiul omnibusului, Valence, mai multe amănunte despre

înfăţişarea şi purtările bărbatului aceluia oacheş. Nu se poate ca întrebările puse în

mod iscusit să nu smulgă de la vreunul din martori vreun amănunt asupra acestui

punct anume (sau asupra altora), amănunt pe care martorul însuşi nici nu-şi dă seama

că-l cunoaşte. Şi acum să căutăm *barca* găsită de barcagiu în dimineaţa de luni, 23

iunie, şi care a dispărut de la biroul de navigaţie fără ştirea ofiţerului de serviciu şi

fără cârmă, cu puţină vreme înainte de descoperirea cadavrului. Procedând cu băgare

de seamă şi stăruinţă, vom da neapărat de urma acelei bărci. Căci nu numai că

barcagiul care a oprit-o poate s-o recunoască, dar *cârma ei se afla la dispoziţia*

anchetei. Nimeni nu leapădă cu uşurinţă şi fără să se mai intereseze de ea cârma unei

bărci cu pânze. Şi aici dă-mi voie să mă opresc şi să strecor o întrebare. Nu s-a dat

nici o înştiinţare despre găsirea unei bărci. A fost adusă pe tăcute la biroul de

navigaţie şi tot pe tăcute a dispărut. Dar *cum se face* că proprietarul ei sau cel ce o

folosea a putut fi informat, fără să se fi dat nici un anunţ, încă de marţi dimineaţă,

despre locul unde se afla barca găsită luni, afară doar dacă ne închipuim că întreţine,

fără întrerupere, cu *marina* oarecare legături personale, care-l fac să fie la curent cu

micile întâmplări ce-o privesc şi cu măruntele ştiri de interes local?

Când am vorbit de asasinul singuratic, târându-şi povara până la mal, am lăsat să

se înţeleagă că el poate şi-o fi făcut rost de o *barcă.* Acum ne dăm bine seama că

Marie Rogêt a fost aruncată dintr-o barcă. E firesc ca lucrul să se fi petrecut astfel.

Cadavrul nu putea fi lepădat în apa prea puţin adâncă de lângă mal. Semnele ciudate

de pe spatele şi de pe umerii victimei amintesc de coastele din fundul unei bărci.

Faptul că nu s-a găsit nici o greutate atârnată de trup confirmă ideea aceasta. Dacă ar

fi fost aruncat de pe mal, s-ar fi legat de el o greutate oarecare. Ne putem explica lipsa

greutăţii presupunând că ucigaşul nu a avut prevederea să-şi facă rost de ea mai

înainte de a se depărta de mal. În clipa când a vrut să arunce cadavrul în apă, el nu se

poate să nu-şi fi dat seama de acest lucru; dar atunci nu mai avea la îndemână nimic

ce i-ar fi putut fi de folos. A preferat să înfrunte orice risc, decât să se întoarcă la

malul acela blestemat. După ce s-a dezbărat de povara lui macabră, asasinul se va fi

grăbit să se întoarcă în oraş. În dreptul unui chei întunecos a sărit pe mal. Să fi legat

oare şi barca? Era prea zorit pentru aşa ceva. Mai mult încă, legând-o la chei, i s-ar fi

părut că lasă acolo o dovadă temeinică împotriva lui însuşi. Gândul lui firesc va fi

fost să alunge cât mai departe cu putinţă tot ceea ce avea oarecare legătură cu crima.

Nu numai că trebuie să se fi depărtat de chei, dar nu putea lăsa acolo nici *barca.*

Desigur că a împins-o în apă să plutească în voia curentului. Să mergem mai departe

cu gândul. Dimineaţa, ticălosul este cuprins de o groază nespusă când află că barca a

fost găsită şi că e adăpostită într-un loc unde el e nevoit să meargă zilnic, într-un loc

unde probabil îndatoririle lui îi impun să se ducă. În noaptea următoare, *fără a cuteza*

să ceară cârma, o face să dispară. Unde se află acum acea barcă fără *cârmă?* Asta

trebuie să descoperim în primul rând. Cu cea dintâi rază de lumină aruncată aici, se

vor ivi şi zorile izbânzii noastre. Această barcă ne va călăuzi cu o repeziciune care ne

va uimi şi pe noi către acela care a folosit-o în noaptea fatală de duminică. Un fapt

nou va veni să confirme pe celălalt şi vom găsi urma ucigaşului.

(Din motive pe care nu le vom expune aici, dar care pentru mulţimea cititorilor

vor părea evidente, ne-am îngăduit ca din manuscrisul aflat în mâinile noastre să

suprimăm acea parte în care se arată în mod amănunţit cum a fost folosit indiciul în

aparenţă şubred descoperit de Dupin. Credem nimerit să spunem doar atât: rezultatul

urmărit a fost atins; iar prefectul a împlinit întocmai, deşi cam în silă, condiţiile

învoielii sale cu cavalerul Dupin. Articolul domnului Poe se încheie cu următoarele

cuvinte. (Red.)

Se înţelege că vorbesc despre coincidenţe, şi nimic altceva. Ceea ce am scris mai

sus asupra acestui subiect e de ajuns. În inima mea nu sălăşluieşte nici o credinţă în

supranatural. Nici un om care cugetă nu va tăgădui că una e natura şi alta e

dumnezeirea. Este de asemenea de netăgăduit că aceasta din urmă, creând-o pe cea

dintâi, o poate priveghea şi preface după voia sa. Am spus "după voia sa" fiindcă aici

e vorba de voinţă şi nu de putere, cum afirmă o logică absurdă. Nu spun că

dumnezeirea *nu şi-ar putea* schimba legile sale, dar că noi o jignim închipuindu-ne că

poate fi nevoie să le schimbe: La obârşie aceste legi au fost făurite pentru a îmbrăţişa

toate întâmplările care *ar putea* fi cuprinse în viitor. Pentru Dumnezeu totul se

petrece *în clipa de faţă.*

Repet că vorbesc despre aceste lucruri ca despre nişte coincidenţe. Mai mult

încă, din povestirea mea se va vedea că între soarta nefericitei Mary Cecilia Rogers,

atât cât ne este cunoscută, şi soarta unei oarecare Marie Rogêt, până la o anumită

epocă din viaţa ei, a existat o asemănare atât de desăvârşită, încât mintea ţi se tulbură

când te gândeşti la ea. Am spus că toate acestea se vor vedea. Dar nici o clipă să nu se

creadă că atunci când înşiram trista poveste a Mariei din vremea de care am vorbit şi

descriam misterul în care a fost învăluită până la deznodământ am făcut-o cu intenţia

de a adânci asemănarea dintre ele, sau chiar de a insinua că măsurile luate la Paris

pentru descoperirea asasinului unei vânzătoare de magazin, sau orice măsuri

întemeiate pe raţionamente asemănătoare, ar putea duce la rezultate similare.

În ceea ce priveşte ultima parte a presupunerii, trebuie să avem în vedere că

orice schimbare, cât de neînsemnată, în datele celor două probleme, poate da naştere

celor mai grave erori de calcul, făcând să se depărteze simţitor cele două serii de

întâmplări. Aproape la fel ca în aritmetică, unde o eroare, care, în sine, poate fi fără

însemnătate, produce, în cele din urmă, prin puterea înmulţirii, în tot cursul acţiunii,

un rezultat nespus de depărtat de adevăr. Iar în ceea ce priveşte prima parte, nutrebuie

să pierdem din vedere că acelaşi calcul al probabilităţilor, de care am pomenit mai

sus, se opune oricărei încercări de a prelungi paralelismul, şi se opune cu străşnicie cu

atât mai mare şi mai hotărâtă cu cât paralelismul acesta a fost mai exact şi mai exact

şi mai cuprinzător. Aceasta e una dintre acele afirmaţii anormale care, părând că se

adresează unei gândiri cu totul străine de matematici, este totuşi ceva ce nu poate fi

înţeles pe deplin decât de un matematician. Aşa, de pildă, e nespus de greu să

convingi pe un cititor oarecare că dacă un jucător la zaruri a dat de două ori pe rând

dubla de şase, este de ajuns faptul acesta pentru a putea pune rămăşag oricât de mare

că dubla de şase nu mai cade şi la a treia încercare. O cugetare de acest fel este de

obicei respinsă din capul locului de raţiune. E de neînţeles cum pot cele două aruncări

de zar care au fost jucate şi care s-au mistuit cu totul în trecut să înrâurească o

aruncare ce nu există decât în viitor. Şansa de a da dubla de şase pare să fie aceeaşi ca

în orice clipă, adică supusă numai influenţei feluritelor aruncări ce se pot face la jocul

de zaruri. Şi aceasta e o idee care apare atât de vădit, încât încercarea de a o combate

este primită mai curând cu un zâmbet de ironie decât cu luare-aminte şi bunăvoinţă.

Greşala ce se face aici — o greşeală grosolană şi foarte dăunătoare — nu mă pot

încumeta să o înfăţişez în limitele care mi s-au hotărât acum. Iar pentru logicieni nu e

nevoie să o mai prezint. E de ajuns să spun aici că ea face parte dintr-un şir nesfârşit

de greşeli care înlocolţesc în calea raţiunii din pricina tendinţei acesteia de a căuta

adevărul numai *în amănunte.*